

24 pagini,

an XI, nr. 148

TIMPUL

6-7
iunie-iulie
2011

REVISTĂ DE CULTURĂ

Redacția și administrația: Str. Lăpușneanu nr. 14, CP 1677, OP7 - IAȘI

Număr ilustrat cu fotografii de Cristian Dumitriu

- **În căutarea dosarelor de rețea**
Absențe care vorbesc
Gabriel Andreescu
- **Demontarea miturilor care însoțesc**
istoria economică românească
Ludovic Báthory
- **O zi la Bookfest – 2011**
Fotoreportaj de Liviu Antonesei & Complicii
- **Mircea Eliade inedit**
Mircea Handoca

TATUAJE

Perjovschi vs. România

MIHAIL VAKULOVSKI

Dan Perjovschi este cunoscut în străinătate ca unul din cei mai importanți artiști contemporani, care expune în cele mai prestigioase săli din lumea asta, cum ar fi, de exemplu, Centre Georges Pompidou (Paris), Tate Modern (Londra), MoMA (New York), Kunsthalle Basel, Musée d'Art Moderne, Museum of Contemporary Art (Sydney) sau Brukenthal (Sibiu). Dar în afară de artist plastic original, Dan Perjovschi este un ziarist și scriitor, scriind și desenând săptămânal, din 1991, pentru revista bucuresteană „22”. Aceste texte au fost fructificate din punct de vedere editorial în *Vis a vis* (Nemira, 2000) și, recent, în volumul *20/22. Douăzeci de ani de texte de la editura Cartea Românească* (2010). *20/22. Douăzeci de ani de texte* cuprinde texte de-a-le lui Perjovschi din 1991 până-n 2010, fiecare an fiind ilustrat cu un singur desen, ceea ce face să le îngăduie textelor să iasă clar – în față, iar nouă, cititorilor, ne permite să ne concentrăm asupra stilului lui Dan Perjovschi.

Vedem cum Perjo trece de la critica de artă contemporană la critica socială și politică, cum se transformă încetul cu încetul dintr-un cronicar cultural într-un scriitor de haiku-uri sociale în proză. Începe cu cronicile despre expoziții, despre arta contemporană și noii artiști, cu recenzii de filme documentare despre revoluție, fragmente de jurnal despre cărți, happeninguri curajoase, apoi cronicile devin mai dure, mai critice, mai incisive și mai artistice. Din 1998, vedem în Dan Perjovschi o adevărată forță jurnalistică. Chiar dacă scrie încă texte lungi față de cele care au devenit marcă înregistrată, textele sale au forță, sînt originale și interesante și lovesc mereu tinta, apropiindu-se de desenele sale, cu care seamănă tot mai mult. Cu timpul, Perjovschi începe să aibă mai mare încredere în

editor. Dacă ar scrie acum textul „Poftă bună”, cred că l-ar fi încheiat aici: „Am fost cu trenul la Budapesta. La dus patul a costat 450 de mii. La întoarcere, 280”. În 2000 textul era așa: „Am fost cu trenul la Budapesta. La dus patul a costat 450 de mii. La întoarcere, 280. Vagoanele, made in RDG, erau identice, cabina cu 3 paturi. Destul de OK. Numai că maneta de reglat căldura nu funcționa, geamul nu era bine să-l deschizi că ciacă se fură pături, ușa trebuie s-o zăvorăști că umbra unii cu spray-uri de adormit și te lasă în maieu. Am murit de cald și la dus și la întors.”

Multe din textele lui Dan Perjovschi prind exact realitatea din momentul scrierii, doar că sînt la fel de actuale și acum, personajul principal al cărții fiind același de la început pînă la sfîrșit: România. În 1994 scria „cu cît se diversifică mijloacele de comunicare, cu atît comunicăm mai puțin. Ne uităm la imagini, vorbim cu imagini. Ascultăm rupt de ceilalți muzică la walkman. Ne grăbim. Nu mai avem timp. Celălalt e cel pe care nu-l vom întîlni niciodată”, iar acum e exact la fel, ca și-n multe alte texte de-a-le sale, unele superbe, adevărate bijuterii literare: „Următoarea «Revoluție în direct» la televiziune va fi întreruptă de reclame (*Criza*)”, „Cînd dau de-un ciine, mizerie și miros în holul blocului, îmi vine să-l omor. El dă din coadă, eu mă aplec și-l scarpin.” (*Uite-asa omor și iert pe cite unul...*). „Cuplul e un personaj cu o geometrie variabilă. Două coperti de carte cu un singur titlu. Coperta unu și coperta patru cu un singur titlu. Și-un cotor.” – *Unu plus unu face totuși doi (alاندala despre cuplu)*, „Pe o stradă, unii mureau pentru libertate. Pe alta, alții stăteau la coadă la portocale. Unii făceau revoluția, alții tăiau porcul.” (*Scurt eseu despre Revoluție*), „În piața unde au ars fără remuscări și fără înovate și Muzeul, și Biblioteca, președintele Americii ne-a urat bun venit în NATO, spunînd că vom fi folositori Aliației și lumii civilizate

pentru că, printre altele, noi am cunoscut răul. Răul de care era vorba stătea la tribună, cu fața toată zimbat, sub forma unui fost prim-secretar de partid totalitar, a unui reprezentant de dictator cu drepturile omului, a unor specialiști de economie planificată în cincinale în patru ani și jumătate sau a unor sefi de instituție cică fostă represivă. Ca să vezi cum se amestecă lucrurile. Precum culorile în curcubeu.” (2002), „Scriitorul Alexandru Vakulovski, care aștepta de 4 ani să primească cetățenia, a fost expulzat și are interdicția 2 ani să intre în România. Fotbalistul Max și nu mai știu cum a primit cetățenia într-o lună-două. Mai a jucat în nationala României 6 minute.” (*Tara mea*)

Perjovschi știe să spună foarte mult (& multe) pe spații foarte mici, ceea ce ne aminteste de tehnica lui Gică Hagi-fotbalistul, care, vorba aia, te poate dribla și-ntr-o cabină telefonică: „Am văzut din tren un cîmp imens de floarea soarelui. Toate se uitau în direcție greșită.” (*Actualitate politică*) Textele sale sînt uneori ca niște flash-uri, alteori ca niște rafale de kalasnikov, sau – pur și simplu foarte frumoase, dar în același timp adevărate, cu rădăcinile în realitate. Ultimul text este foarte bun pentru încheiere, sustinînd și imaginea viitorului acestei țări. Cititorul își dă seama că, deși de multe ori datate de realitate, agățate de cîrja existentialistă, *vis à vis*-urile lui Dan Perjovschi sînt și acum la fel de actuale ca și atunci cînd au fost scrise: „*Stimată redacție*, întru-cît acum nu mă pot concentra deloc pe problemele României, vă rog să republicați oricare dintre ultimele 50 de *Vis à vis*-uri (că oricum nu s-a schimbat mare lucru).” De altfel, Dan Perjovschi tot încercă să fie optimist, dar „de cîte ori vreau să fiu optimist, mi se întîmplă ca atunci cînd am aflat la televizor că nu mai avem nevoie de vize și, de bucurie și cu demnitatea națională recistigată, am coborîț să duc gunoii. Ca să văd că ne-au furat pubela.”

Acum, în 2011, avem un Dan Perjovschi precis, exact, tăios, puternic, foarte tehnic și deosebit de talentat, revoltat, simplu ca adevărul și dur & intransigent ca oglinda în care (te-)ai privit azi dimineată. Cum a devenit cel de acum, dar și cum au trecut cei 20 de ani post-ceauștiști de tranziție continuă puteți vedea din *20/22. Douăzeci de ani de texte*, totul e acolo, de la Ceaușescu-Ilieșcu la mineriade, naționalisme, Casa Poporului, Dracula Park, lebedele din Viena și politicienii din cea mai urîțită clădire din lume... Lectură utilă.

Dan Perjovschi, 20/22. *Douăzeci de ani de texte*, Editura Cartea Românească, București, 2010

CAPRICORN

Despre elite

OVIDIU PECICAN

Orice maestru își îndrăgește discipolii dacă are vocație autentică de maestru. Investind în ei răbdare, pricepere, timp și, nu în ultimul rînd, suflet, maestrul autentic își dorește să îi aducă pe apropiații selecțai după merit și afinități pînă la punctul din care aceștia să devină, la rîndul lor, maestri, ducînd mai departe firul acestor puneri în lumină ale excelenței, repetabile – teoretic – de la o generație la alta. Cu toate acestea, maestrul rămîne în același timp, vigilant și critic, neîncurajînd *hybris*-ul „ucenicilor vrăjitori” și veghind ca vocația lor autentică, strădania accederii la esențial și excelență, să nu fie cumva deturată de înclinări inoportune prin survenirea lor pripită sau prin alegerea unor căi „oblice”, a unor „scurtături”. De aceea, chiar și atunci cînd maestrul este multumit de cei care îl urmează, îl păstrează, în general, o anumită prudentă și o oarecare tonalitate temperată, nedorînd nici ca realitatea de mai tîrziu să îl contrazică, nici ca imaginea lui să sufere de pe urma aparente exaltate pe care o poate astfel dobîndi.

Gabriel Liiceanu nu poate ignora astfel de lucruri. De curînd, el a preluat în seria George Steiner de la Editura Humanitas volumul autorului menționat, în traducerea lui Virgil Stan-

ciu, publicat inițial la Editura Compania, un rememorat critic american discută tocmai chestiunea relației dintre maestru și discipol. Este de crezut că editorul a parcurs, măcar pentru acest motiv, admirabilul eseu steinerian. Și cu toate astea, atunci cînd vine vorba despre oamenii produși de exercitiul didactic universitar al domniei sale, reticențele sînt anihilate, prudenta critică pierde, făcînd loc în exclusivitate doar exaltării. Iată un citat relevant:

„Miracolul fostilor mei doctoranzi: fiecare a fost, cînd i-a venit rîndul susținerii tezei, *cel mai bun* (subl. G.L.). Cum e cu putință așa ceva? Am asistat «pe viu» la nașterea unei elite. Într-o elită, fiecare în parte e cel mai bun. Aleargă toți umăr la umăr” (G. Liiceanu, *Întîlnire cu un necunoscut*, București, Editura Humanitas, 2010, p. 264).

Se vorbește – fără sfîșială și cu totul lipsit de echivoc – despre un... miracol. Pășim astfel în zona elanurilor care inlocuiesc cumpănirea, așa cum numai aripa sacralului manifestă în lume poate să stîrmească. Experiența lui Gabriel Liiceanu este una solomonică. El a avut surpriza să constate că, fiecare dintre discipolii lui, în momentul decisiv al susținerii tezelor lor doctorale a fost... cel mai bun.

Nu este ușor de înțeles exact ce ni se comunică. Aparent, ultimul venit i-ar fi surclasat pe cei dinainte. Cum altfel să fi fost fiecare, la rîndul lui, cel mai bun? Dar dacă nu despre aceasta este vorba? O altă interpretare oferă posibilitatea de a identifica formula de „cel mai bun” cu apostila ce desemnează un topos pe care, simbolic vorbind, îl pot ocupa, cel puțin teoretic, mai mulți deodată. Este toposul paradisiac al „aleșilor”, și nu locul unu de pe podiul unei competiții sportive. Numai în Rai sînt

primiti „primii clasati” într-o competiție a meritului creștine. Altmînteri, topurile terestre califică, în general, un singur cîștigător. Așa se întîmplă la olimpiadele sportive, așa se acordă și premiul Nobel pentru Literatură sau pentru Pace... Excepția o constituie decernările *ex aequo*, unde pot fi declarați doi învingători.

Lui Gabriel Liiceanu nu îi vine să creadă, într-un prim moment, că așa ceva ar fi posibil. Dar gîndindu-se, în momentul imediat următor – dialectic vorbind –, cum și, mai ales cînd, în ce condiții, devine posibil așa ceva, el găsește răspunsul: „[Numai] într-o elită, fiecare în parte e cel mai bun”. Straniu egalitarism, a cărui logică îmi scapă, recunosc. Prin urmare, chiar așa? Dacă ești membrul unei elite, ai dobîndit automat calitatea de a fi, în același timp, și egallul celorlalți membri ai elitei respective, și pe aceea de a fi cel mai bun, de a întrupăia superlativul, adică, în raport cu toți ceilalți membri ai grupului?! Mărturisesc că nu prea înțeleg cum se poate realiza această dedublare paradoxală a propriei condiții. Nu pentru că așa afla pentru întîia oară în viață ce poate însemna o elită. Sînt cîteva decenii de cînd, în calitate de istoric, acord o anumită atenție conceptului ca atare și diverselor sale întrupări istoricizate. Cazul nobilității, de pildă, este notoriu. Cei subsumabili respectivei categorii sînt „aleși” prin naștere, în virtutea unei legitimări genealogice. Dar nici chiar aici, unde meritul personal nu joacă nici un rol în stabilirea apartenenței la această elită, egalitatea și excelența membrilor nu este garantată. Unii se nasc prinți, alții doar cavaleri, iar între cele două situații menționate se regăsesc baroni și baroneți, marchizi și conți, duci etc. Cît despre ocupații tronorilor – regi sau

împărați –, sigur că ei sînt cei mai calificați pentru funcția pe care o ocupă în virtutea aceluiași principiu, genealogic, deci dinastic. Dar sînt și „cei mai buni” prin însuși acest fapt? Nicidecum, nimic nu garantează asta.

Va fi fiind, peșemne, posibil așa ceva numai în lumea meritocratică a cîrturarimii, unde genealogia propriu-zisă nu contează, iar cea intelectuală, avînd un rol considerabil, nu asigură, totuși, de una singură, excelența. Cel mai important discipol al lui Platon a fost Aristotel, după cum cel mai important discipol al lui Aristotel a putut părea Alexandru Macedon. Dar acest lucru nu face din marele cuceritor Alexandru un filosof de talia lui Aristotel și Platon. Va fi agraat Frederic cel Mare lecțiile de filosofie ale lui Voltaire, dar mecenatul acestui suveran al Prusiei pe seama filosofului francez nu a făcut și din el un filosof, chiar dacă a fost un om însemnat și memorabil.

Elitele nu sînt în nici un chip egalitare, nici măcar dacă vorbim despre acea elită a cersetorilor și delincvenților adunați într-un roman faimos al lui Victor Hugo la... Curtea Romanolelor.

Alergarea umăr la umăr care i se pare lui Gabriel Liiceanu că ar caracteriza elită născută sub ochii lui – gînditorul de la Humanitas este modest, de fapt ceea ce socoteste că se cuvine spus este că el însuși a făcut-o să se nască – aduce ca imaginea unor militari americani care se deplasează alergînd ritmic și cîntînd. Oare așa ar trebui să arate o elită filosofică? Personal, socotesc mai potrivită imaginea tavernei unde fiecare stă la o altă masă, consumă ce dorește și aruncă replici de la o masă la alta, cu sincope și aritmii caracteristice gîndirii libere, originalității, felului propriu de a fi al oricăruia dintre cei prezenți.

Pacea separată nu s-a încheiat

In Memoriam Éva Cs. Gyimesi

BORÓKA PARÁSZKA

Într-un cadru restrâns, Éva Cs. Gyimesi a fost condusă simbatic, de membrii familiei, discipoli și prieteni cei mai apropiați, pe ultimul său drum, la Cimitirul Házsongárd din Cluj. Moartea sa tragică – s-a sinucis la 23 mai – va fi fără doar și poate o piatră de hotăr în viața comunității maghiare din Ardeal: figura simbolică a disidenței, iar după Revoluție a elitei publice din România, a făcut bilanțul realizărilor și eșecurilor ultimelor decenii, iar apoi a părăsit cutremurător scena. Ceremonia de rămas bun din Cimitirul Házsongárd a fost derutant de reținută, deși se adresa unui om care, în calitate de critic (pentru mulți, provocator de incomod, pentru alții, îndrăzneț de sincer) al vieții publice și culturale maghiare din Ardeal, s-a aflat mult timp în centrul interesului public, chiar și atunci când vederile sale erau respinse în cercuri largi, și care, în ciuda respingerii persoanelor, atitudinii și moștenirii sale spirituale, devenise de neocolit în ultimele trei decenii. Ca asistentă a Universității Babeș-Bolyai din Cluj, s-a dedicat din 1973 literaturii maghiare contemporane – în mod indirect problemei transilvanismului contemporan, sanselor și capcanelor modernizării. Cea mai cunoscută lucrare, *Gyöngy és homok* (Mărgele și nisip), o critică (considerată demolatoare de tabu-uri) a „ideologiei transilvane”, s-a născut în anii '80, dar nu a putut fi publicată decât în 1992. În scrierile sale de teoria literaturii, încercase să ghideze literatura maghiară din Ardeal către țărâmul orientărilor contemporane ale literaturii și artei. Ajunge în fruntea catedrei de teoria literaturii în 1994 și o conduce – simultan cu Colegiul Invizibil, rezervat celor mai talentați studenți – până în 1998. Éva Cs. Gyimesi a fost una dintre „instituțiile unipersonale” din Ardeal, în viața căreia timpul privat și orele de serviciu se contopeau. A creat în toate genurile posibile, de la studii la eseuri, de la publicistică la apeluri politice. În locuința sa din Cluj funcționa o serie întreagă de ateliere: tinea legătura în paralel cu scriitorii, poeții, reprezentanții ai științelor sociale, fiind moderatoarea, animatoarea și criticul vieții spirituale locale, pentru care simțea o responsabilitate asumată. Era considerată o conferențiară legendară: ani îndelungați, cit i-a permis sănătatea și starea de spirit, a fost cel mai popular profesor universitar. Deși activitatea sa disidentă era cunoscută și înainte de 1989, s-a înrolat în activitatea publică în mod semnificativ după Revoluție, fiind unul dintre fondatorii UDMR. La 23 decembrie 1989, ca membră a grupului de inițiativă al intelectualilor maghiari democrați din Cluj, a dat publicității apelul intitulat „*Hívó Szó*” (Chemare), iar în aprilie 1990 a fost aleasă membră în conducerea pe tară a Uniunii. O vreme a ocupat și funcția de vicepreședinte executiv al comisiei de învățământ a UDMR, dar a rămas în „opozitie” chiar și în funcția de conducere, nepregătind să atragă atenția asupra erorilor și deficiențelor politicii minoritare a maghiarilor din Ardeal. În 1992 publică împreună cu Péter Bányai, Péter Eckstein-Kovács, László Fey și Sándor N. Szilágyi documentul polemic intitulat „*Felhívás nyílt párbeszédre*” (Chemare la dialog deschis). Documentul atrăgea atenția asupra inconștiențelor și consecințelor politicii conflictuale a programului UDMR. În urma publicării, Éva Cs. Gyimesi ajunge – și rămâne până la sfârșitul vieții – în „opozitie internă”. Deși în multe privințe ei i se datorează faptul că Uniunea nu a urmat linia radicală dictată de László Tokés, nici „moderații” conduși de Markó nu au îmbrățișat poziția ei fermă: ca om politic a fost curînd marginalizată,

iar în 1995 s-a retras complet din activitatea politică. Marginalizarea și înfrîngerea politică i-au afectat și cariera pedagogică, deși s-a agățat de catedră pînă la sfârșitul vieții. Cînd starea ei de sănătate nu i-a mai permis să predea, cînd posturile universitare sau invitațiile au lipsit, a ajuns într-un cerc vicios pe care – deși a depus eforturi – nu a reușit să-l spargă. Ca publicistă a rămas activă pînă la moarte, făcîndu-și auzită vocea în toate problemele care preocupau viața publică maghiară din Ardeal și referind în general puncte de vedere particulare, bine argumentate. Ea e cea care a rostit prima cu voce tare adevărul că elita conducătoare a comunității maghiare din România a ajuns la poziția în care se afla fără sustinere legitimă, deciziile sale sînt incontrollable, structurile așa-zise reprezentante a intereselor maghiarilor din Ardeal funcționează în mod autoritar, chiar dacă oarecum la întîmplare. În 1992 a văzut lumina tiparului primul program de autonomie – datorat lui László Tokés și aliaților săi – care diviza Uniunea ce în 1990 părise indivizibilă. Éva Cs. Gyimesi semnala deja de-atunci, în articolul intitulat *Félszárnyú madár* (Pasărea cu o singură aripă), că viziunea UDMR despre autonomie este insuficientă și unilaterală. În timp ce se împotriva extinderii unei politici maghiare radicale, se confrunța și cu primarul clujean antimaghiar Gheorghe Funar și cu naționalismul românesc, ca un autentic pacifist militant. A luat poziție de mai multe ori și în așa-zisa chestiune a universităților, dezbătută din anii '90, nerezolvată nici pînă astăzi. S-a împotrivit învățămîntului separat, segregatiei voluntare a maghiarilor din Transilvania, în locul viziunii generalizate privind învățămîntul universitar maghiar „de sine stătător” urgendînd construcția unui învățămînt superior competitiv, bine adaptat structurilor universitare românești și sistemelor internaționale.

Publicistica sa (distinsă cu premiul Pulitzer), brodată cu mijloace literare, dar preocupată de problemele (politice) cotidiene, a creat aproape un gen nou, stîrnind de fiecare dată reacții extreme: nu doar subiectul era neobisnuit pentru cititorul ardelean mediu, ci și forma în care apărea. Scriul ei eclectic novator, un tradiționalism care spîrgea tiparele, era provocator în cel mai bun înțeles al cuvîntului. Ultima polemică de acest gen s-a petrecut în lunile februarie-martie ale acestui an cînd, la interviul ei apărut în revista *168 óra*, intitulat *Magyarország viszafordult az ideo. Úzenet Erdélybol* (În Ungaria s-a dat timpul înapoi. Apel din Transilvania), László Tokés a reacționat printr-un comunicat de presă. Vicepreședintele Parlamentului European, făcînd trimitere la cele mai importante confruntări de idei ale ultimelor două decenii (polemică privind autonomia, strategia diametral opusă în problema universității), s-a pronunțat scurt „Éva Gyimesi minte”. Mesajul, transmis din biroul din Bruxelles, nu a mai putut primi răspunsul adecvat din cămăruța clujeană a locuinței ei de bloc. Éva Cs. Gyimesi fusese prea mult pusă la încercare de ultimele decenii. Hărțuieile Securității (documentele urmăririi sale au fost publicate în 2009), chinurile politice ale tranziției, maladia psihică izvorită dintr-o depresie structurală profundă, i-au măcinat rezistența. Comunitatea maghiară din Transilvania – ar putea spune cineva – a scos-o pe țușă. Dar nu este adevărat. A ales singură poziția marginală, împotrivirea critică față de toate. A fost „insuportabilă” în mod static, fără astîmpăr, și tocmai de aceea incitantă, tulburătoare, un spirit liber în înțelesul cel mai pur al cuvîntului. I-a lipsit gravitatea necesară pentru a se putea dizolva în peisajul ardelean. Și astfel, întocmai ca Virginia Woolf – încercată cu pietre – s-a aruncat în apa Somesului, de pe Podul Garibaldi. Multi au iubit-o, o ajutasă chiar, totuși era în mod fatal însingurată: știa exact

că termenul de garanție al idealurilor comunitare în circulație a expirat (și) în Ardeal, iar noile forme ale solidarității – dacă există – sînt imature. La ceremoniile de bun-rămas, oficialitățile nu s-au arătat. Nici cei din partea cărora nădăjdise cîndva solidaritate, nici cei a căror activitate o urmărise și o evaluase cu precizie critică. Pacea separată nu s-a încheiat nici în Cimitirul Házsongárd.

(Articolul a apărut inițial în limba maghiară, în „Magyar Narancs”, din Ungaria. Varianta română îi aparține lui Elek Szokoly.)

Scrisoarea care urmează, semnificativ act de disidentă, a fost trimisă de Éva Gyimesi, la 8 martie 1988, postului de radio *Europa Liberă*. A fost citită la 15 iunie 1988 în cadrul emisiunii „De vorbă cu ascultătorii”. Scrisoarea face parte din transcrierile *Europei Libere* conservate în Fondul personal și cel constituit de Mihnea Berindei la Bibliothèque de Documentation Internationale Contemporaine, de la Nanterre (Gabriel Andreescu).

Scrioare deschisă adresată Vioricai Nicolau, ministru adjunct, Ministerul Educației și Învățămîntului,

Cunostinta noastră mă îndreptătește să mă adresez Dumneavoastră cu o scrioare. Este adevărat că nici una dintre noi n-a dorit această cunostintă. Dumneavoastră ati avut sarcina – neplăcută poate și Dumneavoastră – să-mi aduceți la cunostintă ceea ce doreau organele Ministerului de interne să-mi comunice: înainte de toate, că am întrecut orice măsură în privința manifestărilor mele așa-numite naționaliste. Întîlnirea noastră nu a dus la dialog, mi s-a permis doar să spun: nu sînt naționalistă, mai ales nu în sensul în care înțeleg cei care V-au însărcinat.

Aș dori pe această cale să Vă spun ceea ce n-am avut posibilitatea a spune atunci; mă încurajează și ultima frază rostită de Dumneavoastră atunci, adică: sperati că vom colabora încă mult timp și eficient în cadrul învățămîntului românesc. Bazîndu-mă pe această afirmație, Vă rog să mă ascultați.

Atitudinea mea s-a numit naționalistă dintr-un singur motiv, și anume că am afirmat în repetate rînduri: nu sînt de acord cu practica Ministerului în privința repartizării absolvenților de la Universitate. Această practică nesocoteste de ani de zile drepturile cetățenești, toți absolvenții sînt legați prin domiciliu de un anumit loc, li se limitează libertatea de a se muta, nu se ia în considerare la repartizare nici locul nașterii, domiciliul soțului sau soției, nici pretențiile lor juste în urma rezultatei la învățătură. Inteligența minorităților este lovită și mai mult, deoarece în cele mai multe cazuri ei sînt rupti și de mediul cultural al limbii lor.

În calitate de membru al catedrei de limba și literatura maghiară a Universității din Cluj m-am adresat – direct și indirect – în repetate rînduri Ministerului în legătură cu repartizarea absolvenților noștri judecînd că, în calitate de profesoară, sînt responsabilă de soarta lor; în toate cazurile, intervențiile mele au rămas fără rezultat, în schimb am fost interpelată și amenințată din partea organelor interne de parcă as fi comis o ilegalitate cetățenească. Faptul că m-am adresat forurilor noastre superioare și nu altcuiva cred că nu se poate numi o ilegalitate, din contră: se bazează pe încrederea că aceste lucruri se pot remedia pe cale administrativă, în mod oficial. De asemenea, și în prezent doresc să Vă asigur de această încredere a mea.

După cum știți și Dumneavoastră, locurile vacante la specialitatea noastră în ultimii ani nu sînt ocupate de absolvenții noștri, ba în multe locuri limba și literatura maghiară este predată de cadre suplinoare de studii liceale sau de altă specialitate. În acest timp, absolvenții noștri sînt repartizati pe baza specialității a doua la 400-500 km depărtare de locul nașterii, fiind rupti de părinți, de multe ori și de soți și de posibilitatea de a fructifica cunostintele lor primite de la noi sau acumulate de ei în perioada studiilor universitare. Fiind și mamă – cum mi-ati dat de înțeles – Vă puteți închipui problemele existențiale și sufletesti cauzate de această situație.

Vă atrag totdată atenția că ei sînt trimisi în satele Moldovei, Olteniei și Dobrogei, unde din limba engleză, franceză, rusă sau germană nici jumătate de catedră nu există pentru ei, ceea ce, după cum știm, este ilegal în raport cu legile în vigoare deoarece astfel de catedre nu pot fi date libere pentru absolvenți. Pe lingă 8-10 ore de limbă, trebuie să-și completeze catedra cu toate obiectele, începînd de la chimie pînă la educația fizică. În județele în care s-au născut însă sînt catedre neocupate care corespund specialității lor, cu toate acestea, nu pot părăsi localitatea în care au fost repartizati din oficiu. O parte din ei deja au fost nevoiti să-și părăsească cariera profesională, să-și caute alt loc de muncă sau să părăsească țara pentru a se putea realiza în domeniul dorit. Oameni talentati și bine pregătiți profesional sînt împiedicati printr-o astfel de repartizare în a-și desfășura activitatea, fie în specialitatea A sau B, pe catedră completă, la nivel înalt, spre folosul societății, cînd – repet – sînt locuri potrivite pregătirii lor.

Acest mod de repartizare este una dintre formele domiciliului forțat deoarece inspectoratelor transilvănene li s-au interzis să-i primească pe locurile vacante, sau care devin vacante, pe absolvenții noștri. Scopul – așa se pare – ar fi ca intelectualii din Ardeal, medicii, inginerii, profesorii să fie repartizati cît mai departe de acele locuri unde, într-o ambianță culturală cu care s-au desprins, ar putea să-și exercite profesunea lor. Legarea lor forțată de locuri îndepărtate are ca rezultat și faptul ca tinerii noștri scriitori, talentati, cu multe publicatii însemnate, nu pot fi angajați nici în posturile libere ale redacțiilor și editurilor deoarece prima condiție ar fi domiciliul stabil în localitățile respective, așadar sînt nevoiti să trăiască departe de aceste institutii culturale unde aptitudinile lor ar putea fi de folos. Ca urmare, nu-și pot îndeplini menirea nici sectiile maghiare ale scoilor, nici revistele, ziarele sau editurile în privința cultivării și dezvoltării la un nivel dorit a limbii și culturii minorității, cu toate că acestea sînt drepturile noastre constituționale.

Deocamdată ațit am avut de împărtășit cu Dumneavoastră dintre problemele mele cele mai acute. Vă rog să intervenți în interesul raționalizării modului de repartizare a absolvenților. Rog ca Ministerul să facă posibil ca absolvenții noștri, și în general absolvenții de naționalitate maghiară din țara noastră, să fie repartizati în școli cu limba de predare maghiară și în institutii în care pot servi această cultură, dovedind astfel că în România egalitatea de drepturi este o realitate. Dacă nu li se poate asigura din centru posibilități de a-și alege locul de muncă după specialitatea și rezultatele la învățătură, măcar să li se dea dreptul de a-și căuta posturi în zonele apropiate locului de naștere, domiciliului lor.

Sperînd în bunăvoința și în ajutorul Dumneavoastră, cu stimă.

Éva Cs. Gyimesi
Cluj, 18 martie 1988

În căutarea dosarelor de rețea Absențe care vorbesc

GABRIEL
ANDREESCU

Studiul arhivelor verifică unele dintre opiniile noastre mai vechi despre colaboraționism. Pe altele le contrazice ori, cel mai des, le nuantează. A circulat ideea că oricine a primit un pasaport cu viza pentru Occident a trebuit să colaboreze. Documentele Securității arată astăzi că, la începutul anilor '70, unii tineri universitari ori cercetători au plecat la stagii de lucru în Lumea liberă fără să facă pactul cu Securitatea.¹

În timp, politicile Securității au devenit mai restrictive, iar acordarea unei vize era gândită de ofiteri ca o bună ocazie pentru racolare. Informările asupra contactelor cu străinii din timpul călătoriei, obligatorii prin lege, erau transformate deseori de ofiteri în pilonii unor dosare de rețea inventate. Nu existența unui dosar de rețea (personal), ci conținutul acestuia oferă dovada colaboraționismului sau a nevinovăției celui asupra căruia plasează suspiciunea. Voi arăta mai departe, folosind materialele de arhivă privitoare la trei intelectuali publici, tipul de obstacole care împiedică consultarea dosarelor privitoare la colaborare. Poate fi vorba despre efectele protejării, de către Securitate, a informatorilor membri PCR, despre neatenția lucrătorilor de la CNSAS, sau despre intervenția serviciilor de informații actuale asupra istoriei postdecembriste. În lipsa dosarului personal, unele informații ascunse se pot recupera prin analiza atentă a dosarelor de urmărire informativă.

Dosarul de rețea a lui Zigu Ornea

Materialele deținute de CNSAS pe numele lui Zigu Ornea (Orenstein Zigu) aruncă o lumină asupra situației oamenilor de cultură evrei ce înfruntau, în anii '70-'80, politica antisemită din ce în ce mai accentuată a regimului Ceaușescu. Cărțile lui Zigu Ornea, precum *Traditionism și modernitate în deceniul al treilea* (1980), implicau cercetări în arhive cu acces restrâns, atingeau teme sensibile ale a celor vremuri, generau deci contexte care motivau alerta Securității.

La prima solicitare, CNSAS mi-a pus la dispoziție „cele trei volume identificate în arhivă” ale dosarului urmărire informativă pe numele Orenstein Zigu. Cele mai multe materiale se referă la atitudinea intelectualului evreu față de ascendența naționalismului în acei ani. Sursa „Suciu” transmite că Zigu Ornea, critic, redactor la editura „Minerva”, în toate discuțiile se declară împotriva „teroristilor, protocroniștilor și celor de la revista «Săptămâna»”. Ornea mai afirma că în RSR se manifestă o recrudescență a misticii naționaliste și un virulent antisemitism.² Securitatea reproșa redactorului de la ESPLA și promovarea, în mod ostentativ, a scriitorilor de origine evrei „pe care-i admite la publicare în detrimentul altor autori, deși opera lor este slabă ca valoarea artistică”.³

O altă notă, a informatorului Pavel, înregistrează opinia unor scriitori care considerau afirmația lui Ornea, cum că în România ar acționa o nouă dreaptă, vizînd, de fapt, mai

sus: „I.C. Drăgan care ar fi initiatorul acestei drepte a fost primit de câteva ori la cel mai înalt nivel.”⁴

Cele trei volume conțin informații și despre existența unui dosar de rețea. Conform unui raport, „Susnumitul a fost recrutat ca agent în problema sionistă la data de 18 februarie 1958 pe bază de sentimente patriotice, întrucît dovedise acest lucru, atît în timpul facultății, cit și la locul său de muncă. A avut numele conspirativ «Hulea Nicolae» și a fost în legătura lt. maj. Calitu Ion.”⁵

Am cerut o înlăturare cu investigatoarea CNSAS care s-a ocupat de cererea mea și i-am pus în față documentele. Am fost sunat după o zi: exista într-adevăr un dosar personal. Începea cu referatul privitor la recrutarea ca agent al lui Orenstein Zigu.

Amintesc acest episod ca îndemn adresat altor cercetători, să insiste pentru obținerea integrală a documentelor. „Scăpări” ale CNSAS precum cea povestită nu sînt singulare. M-am mai lovit de ele⁶, s-au mai lovit și alții.

Cînd tocmai dosarul de informator probează lipsa colaborării

Dosarul personal (de rețea) al lui Zigu Orenstein descrie iritarea unui ofiter de securitate care a eșuat în investiția sa profesională. Locotenent major Calita Ioan pregătise cu multă atenție recrutarea. Avînd nevoie să infiltreze membrii unei foste organizații sioniste, „Hasomer Hatair”, ofiterul pusese ochii pe Orenstein Zigu, pe care-l descria ca element inteligent, bine pregătît profesional și cultural, muncitor, cu multă voință și, în acel moment, secretar UTM la Editura de Stat Pentru Literatură și Artă. A hotărît ca recrutarea să se efectueze „pe bază de elemente patriotice” și a stabilit detaliile operației (inițierea unor discuții privind situația internă și internațională, poziția față de elementele sioniste), ca în final să i se ia lui Zigu Orenstein angajamentul scris de colaborare.⁷

Lucrurile s-au derulat conform planului. Apare și angajamentul: „Subsemnatul... redactor la Editura de stat pentru literatură și artă prin prezentul angajament socot să sprijin organele de securitate pentru cunoașterea activității elementelor care au făcut parte din unele org. sioniste. Mă angajez totodată să păstrez secretul acestui sprijin.”⁸

Peste un an, Zigu Ornea va fi abandonat. Locotenent major Calita Ion scrie că agentul „Hulea Nicolae”, „a dovedit că este un element ce a căutat încontinuu să fugă de sarcinile ce i se dădeau să le îndeplinească din partea noastră. Cu toate că pînă a fi recrutat avea legături cu o serie de elemente sioniste cu care acționa în org. sionistă «Hasomer Hatair», după recrutare a căutat să întrerupă legăturile cu acestea cu scopul de a nu furniza material informativ despre activitatea și preocupările acestora. [...] În ultima perioadă a colaborării a început să vină cu diferite pretexte nejustificate, respectiv să spună că nu are timp să se întâlnească cu elementele pe lîngă care a fost dirijat, și este ocupat [...] Cu toate că agentului i se atrăgea atenția în mod serios, la înlăturările ce aveau loc, totuși el s-a menținut pe aceiași poziție [...] Față de cele arătate mai sus, agentul «Hulea» este un element naționalist, nu vrea să lucreze cu organele noastre [...] fapte pentru care va fi abandonat din rețeaua de agenți întrucît este un balast.”⁹

Singura notă informativă care apare în dosarul personal al lui Zigu Ornea se referă la

cîteva foști colegi ai lui din organizația „Hasomer Hatair”. Conține date privind conferințe, funcții, contacte, pe care Securitatea le deținea oricum. Zigu Ornea nu intră în categoria colaboratorilor Securității. Paradoxal, demonstrația se găsește tocmai în dosarul său personal.¹⁰

Gheorghe Ceaușescu: metodele de protejare a membrilor PCR

În Arhiva CNSAS există două volume ale dosarului de urmărire informativă pe numele lui Gheorghe Ceaușescu, cercetător științific la Institutul de Istorie și Teorie Literară, specialist în germana clasică. Ele acoperă perioada 1984-1989, dar informațiile din dosar demonstrează supravegherea sa anterioară. Descoperim, din documente, că Gheorghe Ceaușescu avea contacte permanente, de-a dreptul frenetice, cu Ambasada germană, Casa de cultură a RFG, cu universitari și cercetători din Germania.

Raportul din 18 mai 1984, care propune deschiderea dosarului de urmărire informativă, enumeră datele relevante pentru Securitate: soția era corespondent pe relații externe la Asociația Oamenilor de Știință, fratele rămăsese ilegal în RFG în 1978, fusese bursier al unor fundații și institute vest-germane și întreținea în continuare relații cu funcționari ai acestora, vizita frecvent Casa de cultură a RFG din București, era invitat la toate acțiunile culturale sau de altă natură organizate de Ambasada RFG, se întâlnea periodic cu directorul adjunct al Casei de Cultură a RFG, Serwo Mathias, în cabinetul acestuia sau acasă. Gheorghe Ceaușescu, specialist în literatura clasică germană, avea aprobare pentru contactele realizate în cadrul colaborării cu Casa de cultură a RF Germania.¹¹

Călătorise în RFG în 1974, apoi în 1982. Raportul din 28 iulie 1985¹² descrie „contactarea numitului Ceaușescu Gheorghe Dan” care-l face pe ofiterul de securitate responsabil să vadă în el o sursă de certă valoare. Urmare a discuției, ofiterul propune avizarea pozitivă a plecării lui Gh. Ceaușescu în Germania și Franța. La puțin timp, tot el decide închiderea dosarului de urmărire întrucît „...s-au clarificat problemele”. Gheorghe Ceaușescu primise aprobarea sa aibă discuții cu oficiali germani.¹³

La 5 mai 1987, lui Ceaușescu Gheorghe i se deschide un alt dosar de urmărire, pe numele de cod „Cornel”, căci unele înlăturări cu străinii, aprobate, părăseră ofiterilor de securitate „suspecte”. Un document se referă la „atragera treptată la o colaborare secretă și organizată”¹⁴, iar un altul susține: „Ceaușescu Gheorghe și Opreșan Ionel sînt surse PCR, în legătură proprie, furnizînd aspecte ce se confirmă...”¹⁵ În 1987, Gheorghe Ceaușescu a fost numit șeful secției relații cu străinătatea (la Institutul său).

În sfîrșit, un formular tip RAPORT, apare completat în felul următor: „Rog să aprobați suma de 500 (cinci sute lei) din fondul CIS pentru recompensarea sursei «Cornel Gh.» — ziua de naștere.” Apare și confirmarea primirii sumei.¹⁶

E clar, Gheorghe Ceaușescu a fost o sursă intens utilizată de Securitate. Avea de redactat tone de informații referitoare la persoanele străine contactate. De ce nu există însă dosarul de rețea, în care să fi fost strîns materialele transmise? În cazul lui există o explicație, aplicarea metodologiei de lucru introdusă la începutul anilor '70, care prevedea ca aportul

informativ al colaboratorilor (informatori membri ai PCR) să fie distrus periodic.¹⁷

Dosarele existente nu sugerează că Gheorghe Ceaușescu ar fi fost implicat în acțiuni de poliție politică. A jucat însă rolul unui agent de influență. În decembrie 1988 a fost trimis în Franța și RFG, să participe la colocvii dedicate celor „70 de ani de la Unirea Transilvaniei cu România”. Fusese singurul membru al delegației române care a participat la simpozionul susținut la Universitatea din Bochum. Aici, „alături de unii profesori de origine română din RFG a combătut afirmațiile tendențioase făcute de doi delegați de naționalitate maghiară din RFG și Israel.”¹⁸

Situația lui Gheorghe Ceaușescu deschide și un alt subiect relevant pentru doctrina utilizării arhivelor: importanța legăturilor stabilite cu Securitatea chiar atunci cînd colaboratorul nu a fost implicat în acțiuni de poliție politică. Relațiile dintre ofiteri și surse au creat raporturi de dependență și putere care au putut fi valorificate după 1990. Gheorghe Ceaușescu a intrat în viața politică prin intermediul Alianței Civice și a urmat apoi o carieră în cadrul PNTCD. În ciuda temperamentului său timid-reținut, a absenței totale a darurilor de om politic, a ajuns deputat al acestui partid. Unele comportamente pe care i le-am putut observa la începutul anilor '90 reflectau istoria de care vorbesc volumele de urmărire informativă aflate în Arhiva CNSAS.¹⁹

George Pruteanu: precaritatea dosarelor

Cazul lui Gheorghe Ceaușescu este tipic pentru cariera postdecembristă a unor intelectuali publici care necesită explicații de subsol. Însă o evoluție mult mai spectaculoasă, și mai surprinzătoare, a avut-o George Pruteanu.

După ani de publicistică finalizati cu celebra emisiune de televiziune „Doar o vorbă să-ti spun”, Pruteanu a sărit în barca politicii. În 1996, a ajuns senator PNTCD, apoi a demisionat din partidul care i-a oferit generos un loc pe lista parlamentară, ca să se înscrie în PSD. A devenit senator al acestui partid în 2000. Peste trei ani a intrat în formațiunea lui Corneliu Vadim Tudor. Avea deja statutul de „antimaghiar de serviciu”, după discurs și după implicarea sa în câteva scenarii urite, precum „cazul Cerehăț/Odorheiu Secuiesc”.²⁰ Nu doar că saltul acesta, din partid în partid, era neașteptat. Dar atitudinea sa politică rudimentară nu avea nimic comun cu tipul lui personalitate.²¹

Consiliul Național pentru Studiul Arhivelor Securității a primit de la SRI doar două volume pe numele său, cu documente de urmărire informativă, 188 de file în total. Aflăm din ele că George Pruteanu fusese condamnat, în 1976, la 2 ani închisoare. Furase banii redactorilor revistei „Convorbiri literare”, spășese mașini și case.²² Obiectele dispărute, găsite în locuința sa, au constituit probe de necontestat.

George Pruteanu era un apropiat al Grupului de la Iasi (Dan Petrescu, Liviu Antonescu, Luca Pitu, Sorin Antohi, Alexandru Călinescu ș.a.) al cărui comportament contestat mobilizase Securitatea locală. Cele două dosare de urmărire informativă ce-l privesc (cu numele de cod Gheorghiu Narcis) înregistrează și aceste legături-problemă. Nu o perioadă prea lungă, căci ele se opresc brusc în 1976. Totuși, referiri la Pruteanu apar în documente datate ulterior, ce se găsesc în dosarele celorlalți ieșeni, ca și în dosarul de acțiune „Cameleonii”. Era absolut logic ca George Pruteanu să fi fost urmărit de Securitate pînă în 1989. De ce nu au ajuns dosarele din anii '80 la CNSAS?

Din cauza antecedentelor penale, George Pruteanu se afla într-o postură extrem de vulnerabilă în fața autorităților, iar Securitatea, interesată de legăturile lui literare și în special de contactele cu „grupul de la Iași”, avea toate motivele să încerce o recrutare.

Cînd punem împreună motivațiile Securității, trecutul încărcat al lui George Pruteanu, datele din arhive, cite există, și comportamentul său de după 1990, cu accentul ultranaționalist, ne așteptăm ca în arhivele SRI și/ sau SIE să existe dosare informative pentru perioada 1977-1989 și un dosar de rețea pe numele lui. Faptul că acestea nu au ajuns la CNSAS cade în responsabilitatea serviciilor de informații. De vreme ce SRI și SIE s-au înființat integrînd foștii ofițeri ai Securității, iar ei au lăsat în urmă, după retragere, cultura instituțională specifică și legăturile lor cu lumea politică, nu e surprinzător ca aceste instituții să vegheze și astăzi asupra unor colaborări sensibile. Doar că dosarul de urmărire informativă a lui George Pruteanu, cit de firav, și tocmai pentru că este atît de firav, oferă proba a ceea ce se dorește ascuns.

POLEMICI CORDIALE

Școala lui Nae Ionescu

ADRIAN NIȚĂ

Există două atitudini extreme cu privire la Nae Ionescu, ambele nocive. Atitudinea de adulare fără rezerve, de plasare a lui Nae Ionescu alături de divinitățile pămîntene, punerea lui în iconă conduce la neacceptarea oricărui adevăr care nu convine, a oricărei idei critice cu privire la om sau la ideile lui. Atitudinea contrară, de respingere completă, de diabolizare (cealaltă fiind de angelizare) este la fel de contraproductivă, căci face ca aspectele pozitive, valoroase, idei sau atitudini, să fie complet respinse sau neluate în seamă.

Trebuie însă subliniat că pericolul uneia din cele două atitudini contrare este dat tocmai de divergența personalitate a lui Nae Ionescu. El a fost un bun creștin, mergînd la biserică duminică; în același timp declara că una e Biserica și ceea ce se scrie în cărțile sfinte, și altceva este viața noastră concretă cînd se poate, și adesea trebuie, să se facă orice fel de păcat (vezi Costică Brădătan, *O introducere la istoria filosofiei românești în secolul XX*, EFCR, 2000, cap. II). A fost cabotin și megalomani (vezi cele scrise de Sebastian, Călinescu, Rădulescu-Motru, Vulcănescu etc.) și a avut legături dubioase cu mediile de afaceri, în urma cărora a făcut avere. Vulcănescu amintește de legăturile cu Blank, Malaxa, camarila regală etc., dar se pare că a fost chiar agent de influență plătit al lui Hitler (Zaharia Boilă, în *Apostrof*, nr. 7-8, 2000; informație coroborată cu cele declarate de cei care l-au cunoscut; vezi Vulcănescu, *Nae Ionescu. Așa cum l-am cunoscut*, Humanitas, 1992, pp. 141-142).

Odată cu publicarea lucrărilor lui Eliade, Noica, Cioran și altor interbelici, imediat după 1990, în România încep să se publice și cursurile lui Nae Ionescu, astfel încît tot mai mult prinde ideea că avem de-a face cu o adevărată școală a lui Nae Ionescu. În perioada în care a fost la Universitatea din București (1919-1938), trecînd prin toate treptele, culminînd cu gradul de profesor agregat în 1937, Nae Ionescu a reușit să-i eclipseze pe ceilalți profesori, ajungînd în ultimi ani de învățămînt să fie un adevărat guru pentru tinerimea universitară. Neobositul editor al interbelicilor, dl. Marin Diaconu, scrie într-o notă la editia lui Nae Ionescu, *Neliineștea metafizică* (EFCR, 1993, p. 178) că Vulcănescu, Noica, Cioran și Eliade „se manifestă tot mai hotărît în cultura română, de data aceasta ca un grup, integrat unei școli filosofice, cea a lui Nae Ionescu”. Consfîntirea acestei situații se constată în zilele noastre în biografia dedicată lui Nae Ionescu de Dora Mezdrea sau în recenta serie de la TVR, „Profesorul și discipolii”.

Principală întrebare pe care vrem să o ridicăm este ce înseamnă în acest context „școala de filosofie a lui Nae Ionescu”, fără a pierde din vedere și chestiunea, mai generală, a școlii. O abordare analogică ne conduce la sintagma ca „școala ateniană de filosofie”, „filosofia clasică germană” sau chiar „școala lui Maioreescu”. Primele două școli amintite certifică existența unor filosofi care au predat/învățat

unii de la alții (Socrate, Platon, Aristotel, respectiv Fichte, Schelling, Hegel). S-au transmis cunoștințe și idei, discipolii au preluat unele idei și au criticat sau dezvoltat pe altele, astfel încît a rezultat ceva viu și cu totul extraordinar de valoros pentru cultura europeană. Aceste două școli au avut atît reprezentanți care nu au scris nimic (Nae Ionescu este comparabil sub acest aspect cu Socrate), cît și alții foarte prodigioși. Relația magistru-discipol a stat la baza acestui model cultural, deși trebuie spus că ideile filosofice au fost concretizate în lucrări. Mai mult, în anumite cazuri, a existat chiar și un spațiu pentru gîndirea școlii, cum a fost cazul Academiei platoniciene sau a Liceului aristotelic (ajunși aici, să semnalăm o posibilă cale de comparație cu școala de la Florența; se pare că afirmările grupării naeionesciene sînt mult mai mari decît cu școala ateniană sau idealismul clasic german).

Este evident că „școala lui Nae Ionescu” nu a fost o școală de filosofie în sensul în care vorbim despre școala ateniană de filosofie sau despre idealismul clasic german. Iar asta nu e din cauza performanțelor diferite ale lor, deci nu din punct de vedere normativ, ci descriptiv, faptic, neexistînd termeni de comparație.

Un alt factor ce trebuie adăugat este lipsa coeziunii grupului. Chiar dacă posteritatea a dorit (dorește) să-i vadă împreună, ca formînd un grup, ei nu au format o comunitate științifică: Nae Ionescu s-a ocupat de logică, istoria logicii, metafizică și filosofia religiei; Noica, încă din acea perioadă, s-a ocupat de filosofie modernă și de metafizică; Eliade de istoria și filosofia religiilor; Vulcănescu, de sensul românesc al existenței; Cioran de esul filosofic (de ceilalți așa zîși membri, încă 16, după D. Mezdrea, nici nu e cazul să amintim).

Dar nu numai lipsa performanțelor ori a coeziunii comunității științifice fac ca școala lui Nae Ionescu să nu fie o școală în sensul în care școala ateniană sau idealismul clasic german sînt o școală de filosofie. Una din cele mai formidabile, deși bizare, idei naeionesciene este legată de natura filosofiei. Fără să intrăm acum în detalii, să spunem că pentru el filosofia este trăire, est un act de viață (*Curs de metafizică*, Humanitas, 1991, p. 14). Rolul magistrului nu este de a-i învăța pe discipoli să învețe, nici a-i învăța să gîndească sau să facă o cercetare (cu referințe și bibliografie, care să aducă un element de noutate, deci o lucrare ce presupune multă muncă, nefiind rodul imaginației ori al contemplației), ci este acela de a-i învăța să trăiască (despre ce înseamnă asta, vom vorbi în alt episod).

Mai mult, școala lui Nae Ionescu a exclus dialogul, comunicarea, dezbaterile de idei dintre membri (fie magistru-discipoli, fie între discipoli). A fost mai degrabă o gîndire captivă, dacă ne raportăm la faptul că libertatea este o condiție fundamentală pentru orice școală, nu numai de filosofie. A fost o gîndire dominată de extremism și legionarism, iar acesta este un fapt, nu o interpretare (vezi studiile lui Sorin Alexandrescu, Virgil Nemoianu, Zigu Ornea, Leon Volovici, Claudio Mutti, Marta Petreu, Costică Brădătan etc.).

Un argument interesant este dat de felul cum au perceput profesioniștii domeniului așa zisa școală de filosofie a lui Nae Ionescu. Dincolo de elementele ideologice prezente în scrierile autorilor de istorii ale filosofiei românești din perioada comunistă (Gh. Al. Cazan, N. Gogoneată, Al. Posescu, L. Pătrășcanu etc.), s-au

evidențiat elementele iracionaliste, trăiriste și mistice ale concepției lui Nae Ionescu și ale influenței exercitate de el asupra tinerilor. În *Istoria filosofiei românești*, din 1940, Bagdasar arată că Nae Ionescu a fost un adversar al pozitivismului, punînd accent pe metafizică; a fost adversar al formelor rigide de cugetare, reprezentant al unei filosofii a vieții și trăirii problemelor filosofice, disprețuînd tendințele sistematice și acceptînd iracionalul cunoașterii și existenței. În excelența sa măturie *Revizuire și adăugiri*, Constantin Rădulescu-Motru tăgăduiește nu numai existența vreunei școli, dar arată că toate cursurile lui Nae Ionescu sînt lipsite de originalitate, fiind luate după autori germani pe care însă el nu-i citează, și că așa zisele preocupări filosofice ale lui Nae Ionescu sînt o pricepută artă a manipulării tinerilor. În fine, în lucrarea *O istorie a filosofiei românești. În relația ei cu literatura*, profesorul Ion Ianoși face o interesantă comparație între grupul lui Nae Ionescu și grupul lui Maioreescu. Se arată cum învățămîntul românesc de după Maioreescu s-a dezvoltat indisolubil legat de Maioreescu și elevii săi. În schimb, elevii profesorului lui Nae Ionescu au fugit, pur și simplu, de o carieră universitară.

Dar dacă școala lui Nae Ionescu nu a fost o școală nici în sensul școlii ateniene de filosofie, nici în sensul idealismului clasic german, nici măcar în sensul școlii maioreșciene, a fost oare complet lipsită de dimensiune formativă, de transmitere a cunoștințelor (așa cum a propovăduit magistrul și cum a fost înțeles și continuat de discipoli; vezi Noica, *Jurnalul filosofic*)? După mărturiile celor ce au trăit această experiență (vezi cele declarate de Băncilă, Vulcănescu, Sebastian etc.), se pare că răspunsul este afirmativ. Nae Ionescu a reușit să aducă un imens interes pentru filosofie, metafizică și filosofia religiei; a provocat o adevărată emulație intelectuală; i-a familiarizat pe studenți cu multe noțiuni din cîmpul filosofiei (faptul că le-a vorbit de Husserl chiar în perioada cînd celebrul filosof își elabora lucrările este mai mult decît remarcabil).

Pentru a vedea sensul fundamental al sintagmei „școala lui Nae Ionescu”, să ne amintim cele scrise de Eliade în 1937, în postfața lucrării lui Nae Ionescu, *Roza vînturilor*. El susține aici că prezența lui Nae Ionescu a fost atît de copleșitoare încît numele său s-a întins de-a lungul țării, transfigurat de mit sau însingurat de veninul urii. A intervenit hotărît în cultura și viața publică a României de după primul război mondial. Dar nu a fost vorba o simplă influență, ci de adevărate împrumuturi, niciodată mărturisite, de metodă, idei și soluții (Editura Roza Vînturilor, 1990, pp. 421-444; în special, p. 422).

Acest sens fundamental a ceea ce s-a numit de unii școala lui Nae Ionescu, ce reduce școala la o influență dinspre profesor spre discipol, și care o transformă de fapt în grup, rezolvă parțial întrebarea enunțată, dar deschide noi teme de discuție: ce înseamnă filosofie pentru Nae Ionescu? Care a fost contribuția filosofică a lui Nae Ionescu? Care sînt consecințele ideilor lui Nae Ionescu pentru discipoli? După ce vom avea un răspuns la aceste întrebări, desigur, în numerele viitoare ale revistei, vom putea avea o imagine de ansamblu cu privire la ceea ce unii numesc „școala lui Nae Ionescu”.

¹ Un document referitor la Luca Pitu, după ce se referă la participarea acestuia, în 1970 și 1972, la cursurile de vara la Paris, se plînge: „Nu a informat ca a primit bani și carti de la cunoștințe și ca l-a înflînțit pe fostul lector Michel Louyot. Intretine relații cu cetățeni straini [...] refuză să intre în partid și, în urma contactelor, rezultă că refuză categoric colaborarea” (Nota din 16 mai 1977: Arhiva CNSAS, Dosar I nr. 146674, vol. 1, privind pe „Popa” [Luca Pitu], f. 2, 2v).

² Nota din 17.07.1981: Arhiva CNSAS, Dosar I nr. 146674, vol. 1, f. 56.

³ Raportul IMB Securitate din 29.06.1974: Arhiva CNSAS, Dosar I 260262/vol. 1, f. 27.

⁴ Nota din 23.07.1981: Arhiva CNSAS, Dosar I nr. 146674, vol. 1, f. 58.

⁵ Arhiva CNSAS, Dosar I nr. 146674, vol. 2, f. 4.
⁶ Dosarul de rețea al lui Mario Sorin Vasilescu, mult mai important, mi-a fost înmînat după multă vreme de la investigația inițială, și numai după ce am revenit la CNSAS pentru a cere verificări asupra materialelor olografe.

⁷ Arhiva CNSAS, Dosar personal nr. 50.382, ff. 3-4.
⁸ Semnat Zigu Orenstein, București, 18.02.58 (*Ibidem*, f. 9).

⁹ Document datat 25 iunie 1959 (*Ibidem*, ff. 16-17).
¹⁰ Colaborator apropiat al lui Mihai Ralea și Miron Constantinescu (susține dosarul), Ornea nu a fost o victimă a stalinismului precum Constantin Noica (e drept, o victimă recuperată), nici un proscriș de tipologia lui Adrian Marino. A creat o operă de înaltă calitate intelectuală, iar odată cu ascensiunea național-comunistului cauzat a devenit un adversar al acestuia în logica acelei „rezistențe prin cultură atît cît permiteau autoritățile”.

¹¹ Arhiva CNSAS, Dosar I 260262/vol. 1, f. 34.
¹² *Ibidem*, ff. 37-39.

¹³ Conform Raportului din 15 septembrie 1986.

¹⁴ Arhiva CNSAS, Dosar I 260262/vol. 2, f. 4.
¹⁵ *Ibidem*, f. 11.

¹⁶ Dosarul (fisa) sursei nr. F.N. Data 01.12.1986: Serviciul 322/CP, Unitatea 0625 - Buc.: Arhiva CNSAS, Dosar I 260262/vol. 2, f. 8.

¹⁷ Cel puțin odată la șase luni, păstrîndu-se sinteze sau plîsînd materialele în cadrul altor dosare operative precum cele de problemă, de acțiune, de supraveghere sau urmărire informativă individuală (Liviu Turcu, „Colaborationismul la români”, *Revista Română de Drepturile Omului* nr. 29, 2004). În Arhiva CNSAS se găsesc totuși dosare personale ale unor membri PCR, ceea ce demonstrează că metodologia nu s-a aplicat integral.

¹⁸ *Ibidem*, f. 94, 94v.

¹⁹ Ceea ce m-a frapat în perioada cînd lucrăm împreună în cadrul Alianței Civice, era insistența lui (desi om mai curînd modest, decent) de a fi prezent la reuniuni unde nu avea ce căuta și unde nu avea nimic de făcut; în special, referîndu-se de a părăsi sediul Consiliului Național al Convenției Democratice, la momentul cînd nu avea dreptul să participe.

²⁰ Pentru detalii, vezi Gabriel Andreescu, *Ruleta. Români și maghiari, 1990-2000*, Polirom, Iași, 2001, pp. 244-266.

²¹ Un coleg al său în anii caeusimului, bun portretist, îl caracteriza pe George Pruteanu în acești termeni: un om cu bune cunoștințe, talentat, cu spirit critic, (auto)ironic, umor, neastîmpăr ludic, erotic și histrionic, curiozitate intelectuală și estetică, în definiție, un om liber.
²² Arhiva CNSAS, Dosar I 56774/vol. 1, f. 2.

Recital de orgă: Ilse Maria Reich

SERBAN NICHIFOR

Recentul recital susținut sub cupola Ateneului Roman de redutabila organistă germană, de origine română, Ilse Maria Reich, a reprezentat un autentic eveniment în contextul stagiunii Filarmonicii „George Enescu” din București. Evoluind în fata unui public numeros și totodată entuziasmat, eminenta solistă a abordat un program în egală măsură exigent și incitant, centrat pe muzica divină a lui J. S. Bach, dar și pe trei lucrări de referință semnate de Franz Liszt, de Bela Bartok și de Liana Alexandra.

Referitor la cele trei capodopere bachiene incluse în prima parte a recitalului – *Toccata și Fuga în re minor (BWV 565)*, Partita de corale „*Sei gegrüßet Jesu gütig*” (*BWV 768*) și *Toccata și Fuga în fa major (BWV 540)* –, este cu totul re-

marcăbilă interpretarea creatoare, deosebit de originală realizată și prin potentarea dimensiunii timbrale implicând noi combinații de registre aplicate cu multă înțelegere, dar și cu rigoarea necesară în respectarea coordonatelor stilistice bine definite.

Partea a doua a concertului a debutat cu o altă capodoperă, reprezentată de lucrarea *Consonante III* aparținând mult regretatei compozitoare Liana Alexandra, ilustră reprezentanță a școlii componistice românești și a direcției neo-consonante, ce s-a impus cu vigoare în actuala perioadă a postmodernismului muzical internațional. Este relevant faptul că toate lucrările pentru orgă compuse de Liana Alexandra (printre care și un Concert pentru orgă și orchestră) au fost dedicate Ilsei Maria Reich. Și aici, dar și în celelalte lucrări ce au urmat – *Sase dansuri românești* de Bela Bartok și *Preludiu și Fuga pe numele Bach* de Franz Liszt – interpretarea strălucitoare oferită de eminenta organistă s-a orientat spre aceeași inefabilă cale ideală situată între fantezie și rigoare, marcând în mod elocvent concepția superioară a solistei.

Apreciată prin îndelungi aplauze, organista Ilse Maria Reich și-a demonstrat, și cu această ocazie, în mod strălucit, admirabilele sale valente interpretative.

Hamlet în Berlin

BOGDAN C. ENACHE

Ce poate explica faptul că statul național german creat de Otto von Bismark a fost la originea celor două Războaie Mondiale care și-au lăsat o amprentă definitorie asupra istoriei secolului XX? – Nationalismul care a dus la nașterea celui de-al Doilea Reich și care a caracterizat în bună măsură viața socială și politică a celei mai recente Mari Puteri europene? – Nu, răspunde Lucian Boia în noua sa carte, *Tragedia Germaniei*; Germania nu a fost mai naționalistă decât Franța sau alte state ale vremii, ea a fost pur și simplu naționalistă în *alt fel*. – Sint regimul politic mult mai puțin democratic, tradițiile aristocratice feudale și militare ale celui de-al Doilea Reich responsabile pentru evenimentele tragice care au urmat? – Nu, Germania bismarkiană și wilhelmiană, explică istoricul bucureștean în aceeași carte, era poate mai puțin democratică decât Franța sau Marea Britanie, dar libertățile fundamentale și domnia legii erau respectate, iar regimul politic complicat și organizarea administrativă complexă a celui de-al Doilea Reich reprezentau un mecanism instituțional original pentru asigurarea separării și echilibrului puterilor, unul adaptat la condițiile obiective dintr-un spațiu politic eterogen, intrat mai târziu în modernitate și în care totuși curentele politice avangardiste anti-sistem, ca socialismul, înregistrau cea mai dinamică dezvoltare din lume la acea dată.

Atunci poate vina principală o poartă antisemitismul și rasismul comparativ mai răspândit în rândul populației germane decât în rândul populației din alte țări europene? – Nici acest lucru nu caracteriza societatea germană de dinainte și imediat după Primul Război Mondial mai mult decât societatea franceză, britanică sau chiar americană, conchide Lucian Boia după examinarea autorilor de teorii rasiste din epocă, a difuziunii cărților scrise pe această temă și a activității societăților eugeneice, ba dimpotrivă: în nici o altă țară evreei nu au fost mai integrați cultural și social în secolul al XIX-lea și începutul secolului XX decât în Germania!

Dacă Lucian Boia și-a propus să își consolideze reputația de istoric incomod și provocator, o reputație deja câștigată prin reevaluarea – binemeritată, trebuie să o spunem! – istoriografiei românești din epoca modernă și din perioada comunistă, cu greu și-ar fi putut alege o țintă mai dificilă din întreaga istorie europeană modernă și contemporană decât punerea radicală în discuție a responsabilității Germaniei pentru cele două Războaie Mondiale. Este adevărat că, de la încheierea Primului Război Mondial, multi istorici – și, pe valul reconcilierii postbelice, chiar și multi istorici francezi – au nuanțat până la epuizare verdictul dur acordat Germaniei prin Tratatul de la Versailles, iar odată cu trecerea timpului și mai ales după revelațiile ororilor din interiorul lagărului sovietic s-a ajuns la o anumită imparțialitate în judecarea responsabilităților, exceselor și crimelor atît de partea Aliților, cît și de partea Puterilor Axei. Cu toate acestea, exercitiul de revizionism istoric al lui Lucian Boia, așa cum se subliniază în avertismentul „Către cititori”, are o teză extrem de categorică și de ambicioasă, care vrea să meargă dincolo de revizuirile deja operate de istorici precum Richard J. Evans: în opinia autorului român, nimic din istoria germană modernă, de la crearea celui de-al Doilea Reich în 1871 și pînă la crearea celui de-al Treilea Reich în 1933, nu anunța derapajul nazist, iar odată ce acesta are loc el nu este tribut ar vreunei predispoziții a germanilor către antisemitism, nationalism și expansionism, ci

ideologiei totalitare a nazismului și personalității covârșitoare a lui Adolf Hitler...

Cum explică totuși Lucian Boia evenimentele care au dus la rolul atît de pronunțat și de aspru judecat pe care Germania l-a avut în Primul și al Doilea Război Mondial? În mod cu totul paradoxal, după argumentația oferită în prima parte a cărții, întreaga istorie germană dintre anii 1914-1945 i se infățișează istoricului român ca o fatalitate (cuvînt folosit chiar de autor) născută din jocul nedrept al forțelor hazardului. Germania, în ciuda forței demografice, economice, științifico-culturale și militare obținută după unificarea, conchide Lucian Boia, era mai nesigură, mai fragilă și mai condiționată de o serie de dezechilibre geopolitice generate de poziția sa centrală în Europa continentală, marginită la un capăt de Franța – hegemonul continentului din prima parte a secolului XIX – și la celălalt capăt de Rusia – o putere expansionistă al cărei avans în Europa centrală și de sud-est a crescut aproape constant din epoca lui Petru cel Mare și pînă la căderea Uniunii Sovietice.

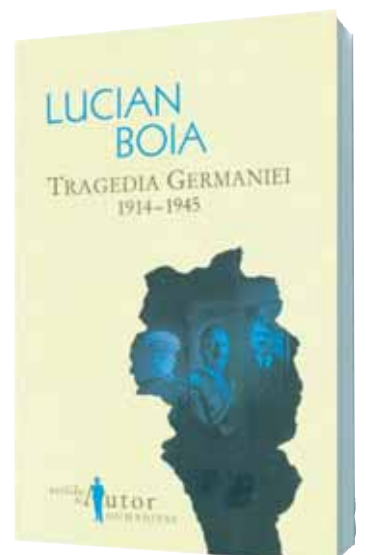
Astfel, sistemul de alianțe din preajma Primului Război Mondial și poziționarea central-europeană a Germaniei a forțat guvernul celui de-al Doilea Reich, odată Marele Război declanșat ca urmare a *malentendu*-urilor diplomatice, la un război pe două fronturi, cu încălcarea neutralității Belgiei, care a atras nedorita intrare în război a Regatului Unit, și, în sfîrșit, intrarea Statelor Unite în conflict de partea Antantei pe fondul războiului submarin împotriva blocadei navale britanice. Deși victorioasă pe frontul de est, împotriva Rusiei și României, la sfîrșitul lui 1918, pe fondul creșterii prezenței americane în Franța și a deteriorării situației economice și sociale interne pînă la punctul în care au luat naștere mai multe revolte militare și muncitorești, Germania este forțată să semneze o pace umiltoare, care o transformă în mod oficial în singurul vinovat pentru declanșarea conflictului, era dezarmată, pierdea 13% din teritoriul și imperiul colonial, i se interzicea desăvîrșirea unității naționale prin unificarea cu Austria sau integrarea altor teritorii majoritar germane, în ciuda principiului naționalităților din declarația președintelui american Woodrow Wilson și i se impunea plata unor reparații împovărătoare.

Sentimentul unei nedreptăți comise la Versailles, fragilitatea Republicii de la Weimer, sabotată la stînga de comunisti și la dreapta de monarhisti și așa-numita extremă dreaptă, eșecul politicii lui Gustav Stresemann de reintegrare a țării în concertul european și, în cele din urmă, efectele dureroase ale Marii Crize asupra unei populații care suferise deja un colaps economic la începutul anilor 1920 – toate aceste evenimente conspiră la creșterea performanței electorale a partidului național-socialist (nazist) și la decizia neinspirată a marșalului Hindenburg de a-l numi pe Adolf Hitler cancelar în martie 1933. Hazard și fatalitate! Aceste două elemente, deși mult depășite de „geniul rău” și de determinarea irațională a *Führer*-ului, sînt de asemenea responsabile, în opinia lui Lucian Boia, pentru concursul de împrejurări care a accentuat natura criminală a regimului nazist și a mărît amploarea celui de-al Doilea Război Mondial și a enormelor suferințelor umane colaterale pe care le-a provocat.

Este istoria germană de la unificarea realizată de Bismark și cel puțin pînă la nașterea celui de-al Treilea Reich exonerată în urma incursiunii întreprinse de Lucian Boia? – La sfîrșitul lecturii, cititorul pare forțat să se întrebe dacă răspunsul la această întrebare nu depinde, în ultimă instanță, în mai mare măsură de verdictul filozofilor, căci dacă fatalitatea

poate avea ca aliat jocul șanselor, al înfîmblărilor și al necunoscutului, în ce măsură se poate ea dispensa de determinări cauzale, de înlănțuirea unor fenomene structurale, chiar dacă modul în care această înlănțuire se produce nu ne este cunoscut rămîne o întrebare neelucidată și la care nu putem spera să obținem o rezolvare. Era Hamlet nebun de la bun început și fantoma tatălui său doar o manifestare a nebulii sale sau a fost apariția întocmai a fantomei factorului care i-a declanșat accesul de nebulie? Și chiar dacă ivirea fantomei a fost cea responsabilă pentru accesul de nebulie, ce ne poate face să credem că un alt eveniment nu ar fi făcut decît să declanșeze o înlănțuire similară de evenimente în viața melancolicului print danez?... – Foarte probabil, în tragediile istoriei, ca și în tragediile poetilor, nu vom ști niciodată răspunsurile la astfel de întrebări. Lucian Boia, în po-fida modulului explicit și categoric în care își apără teza, pare totuși conștient de importanța acestui paradox, echivalentul popular al jumătății goale și al jumătății pline a paharului, de la baza analizei sale atunci cînd se oprește în fugă asupra tezei lui Henry Kissinger, un istoric care accordea o greutate egală atît factorilor structurali (în cazul său, e vorba în general de factori politici și geopolitici) cît și accidentului sau hazardului.

Scrisă cu echilibru și informată de marile dezbateri care au avut loc (și vor mai avea) pe această temă în istoriografia contemporană, *Tragedia Germaniei*, deși nu reușește să convingă prin teza sa centrală și ignoră analizele fundamentale ale acestui episod realizate de non-istorici precum Ludwig von Mises și Friedrich A. Hayek, este totuși o invitație necesară la reflecție pe un subiect de o importanță capitală, atît pentru trecut, cît și pentru prezentul și viitorul european. Nu în ultimul rînd, dezbateră în jurul trecutului Germaniei are o importanță și pentru o mai bună înțelegere a trecutului, prezentului și în mod cert a viitorului României, căci – dacă din punct de vedere politic și instituțional statul național român s-a format preponderent sub înfrîurarea modelului francez, la nivel cultural – fără a diminua cîtusi de puțin rolul influenței germane la nivel politic, care de altfel a fost în mod excelent subliniată chiar de către Lucian Boia printr-un volum apărut anul trecut, „*Germanofilia*”. *Elita intelectuală românească în anii Primului Război Mondial* – la nivel cultural deci, ideea de națiune română rămîne profund tributară modelului german.

Holocaustul din perspectiva unei etici a responsabilității

PERSIDA BAIAS

Cartea *Dumnezeu și Holocaustul la Elie Wiesel. O etică a responsabilității* (Editura Contemporanul, București, 2010) semnată de Sandu Frunză explorează dimensiunea filosofică și cea teologică a lucrărilor lui Elie Wiesel (supraviețuitor al Holocaustului și laureat al Premiului Nobel pentru pace în anul 1986).

Sandu Frunză este conferențiar la Facultatea de Științe Politice, Administrative și ale Comunicării din cadrul Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca. Are contribuții semnificative în dezvoltarea cercetărilor pe teme de filosofia religiilor, religie și politică, etică relațională, pluralism religios și fundamentalism, filosofie evreiască. Este autorul volumelor: *Comunicare etică și responsabilitate socială* (Editura Tritonic, București, 2011), *Filosofie și iudaism* (Editura Limes, Cluj, 2006), *Fundamentalismul religios și noul conflict al ideologiilor* (Editura Limes, Cluj, 2003), *Experiența religioasă în gândirea lui Dumitru Stăniloae. O etică relațională* (Editura Dacia, Cluj, 2001), *Iubirea și Transcendența. O introducere la problema spațiului median al experienței religioase în Iudaism și Creștinismul Răsăritean* (Editura Dacia, Cluj, 1999), *O antropologie mistică. Introducere în gândirea Părintelui Stăniloae* (Editura Omniscope, Craiova, 1996). De asemenea este coordonatorul volumelor: *Essays in Honor of Moshe Idel* (co-editor, 2008), *Education and Cultural Diversity* (co-editor, 2006), *Tinerii și politica. Împreună pentru o politică mai bună* (co-editor, 2006), *The Challenges of Multiculturalism in Central and Eastern Europe* (co-editor, 2005), *Pasi spre integrare. Religie și drepturile omului în România* (2004), *Filosofie și religie. O abordare multidisciplinară* (2001). Pe lângă această activitate autorială, Sandu Frunză a mai publicat numeroase articole în diferite publicații din țară și străinătate, iar lucrările sale au fost recenzate în numeroase publicații culturale și academice din țară și străinătate.

Cartea *Dumnezeu și Holocaustul la Elie Wiesel* dezbate tema răului și a răului absolut, așa cum este el văzut și înțeles de Elie Wiesel. Autorul propune o abordare ontologică a răului, scoțându-l din sfera teologiei. Având în vedere în principal lucrarea lui Elie Wiesel *Noaptea*, Sandu Frunză își fundamentează opiniile în legătură cu momentul cel mai întăzbat din istoria omenirii pe filosofia ce răzbate din spatele experienței supraviețuitorului Eliezer (protagonistul din *Noaptea*). Momentul la care autorul face referință ca fiind apogeul răului, răul absolut înfăptuit de umanitate este Holocaustul. Holocaustul este ales ca simbol al răului absolut pentru că reprezintă un complex de factori distructivi: crimele îndreptate împotriva unor ființe fără apărare, uciderea celor inocenți (peste un milion de copii au fost uciși de naziști în lagărele de concentrare), torturile, umilința și dezumanizarea totală a unor ființe umane. Toate acestea au determinat cercetătorii din diverse domenii (teologie, filosofie, istorie etc.) să regăndească valorile culturii europene și, de asemenea, să determine poziția divinității vis-à-vis de toate aceste atrocități.

În viziunea lui Elie Wiesel, violența grațuită, întrucupind răul este amplificată de indiferența celor din afara lagărelor. Toți cei care au privit cu pasivitate la ororile și violența la care erau supuși semenii lor sînt în egală măsură vinovați de ele ca și cei care le săvîr-

șeau, „indiferența în fața răului este considerată a fi mai rea decît răul însuși“. Indiferența așa cum o înțelege Elie Wiesel, prezentată de Sandu Frunză în lucrarea de față, este opusul iubirii, al culturii, al credinței și deopotrivă al moralității. Conform opiniei autorului, Elie Wiesel urmărește prin povestirile sale „să îl scoată pe om din indiferență [...] și pe Dumnezeu“.

În contextul istoric în care Auschwitz reprezenta o față a normalității, se pune întrebarea dacă mai este posibilă moralitatea, dacă se mai poate vorbi de valori și porunci absolute, dacă într-adevăr esența lui Dumnezeu este iubirea. Pentru a preîntîmpina aceste întrebări, Sandu Frunză propune responsabilizarea individului față de semenul său, față de celălalt, față de alteritate. Lipsa acestei responsabilități în contextul lagărilor duce la banalizarea răului și a violenței astfel că moartea celor mulți apare ca o simplă succesiune a vietii.

În construirea unei etici a responsabilității, autorul punctează importanța memoriei ca element fundamental al rezistenței în lagărele naziste. Elie Wiesel sustine că pentru el memoria „este un mod de a fi acasă“. Astfel, memoria acționează ca un zid de protecție împotriva dezumanizării totale, memoria este o modalitate de păstrare a integrității umane. În memorie cei morți revin la viață, noaptea este transformată în lumină, iar deznădejdea se transformă în speranța unei vieți mai bune. După eliberarea din lagărul nazist, Elie Wiesel rememorează ororile și atrocitățile de pe „Planeta Auschwitz“, în urma cărora ia naștere cartea *Noaptea*, care îl va consacra mai tîrziu ca scriitor. Această lucrare reprezintă, conform opiniei lui Sandu Frunză, un protest împotriva tăcerii lui Dumnezeu și o mărturie menită să împiedice uitarea să se aștearnă peste memoria umanității.

Rememorarea celor întîmplante în „împărăția morții“ îl îndeamnă la mărturisire pe cel care își amintește, indiferent cine este acesta. Acest pas însă ridică problema „Inexprimabilului“. Întrucît lagărele naziste au însemnat „moartea limbajului, a speranței, a adevărului și inspiratiei“, mărturisirea pare imposibilă. Cu toate acestea ea se impune chiar dacă nu există un limbaj adecvat care să redea în întregime magnitudinea ororilor săvîșite de naziști. „Nu poți trăi fără memorie. Nu poți exista fără să îți amintești“ este unul dintre mesajele cărții.

Rememorarea, pe de altă parte, are și un rol moralizator, această alertează umanitatea despre pericolul ideologiilor totalitare. Astfel, demersul memoriei vizează „cultivarea unei conștiințe comunitare a responsabilității“. În viziunea lui Sandu Frunză, această responsabilitate comunitară se traduce prin ieșirea din indiferență a fiecărui individ în parte în fața suferinței și amenințării pe care o trăiește celălalt, semenul nostru. Astfel se afirmă ceea ce el numește „vocația alterității“, această vocație se naște sub semnul fraternității dată de condiția umană comună a celor care posedă această vocație.

Wiesel menționează de asemenea că este deplin conștient de faptul că memoria poate să fie și rea, în sensul în care poate conduce la ură și resentimente. Dar în același timp se evidențiază calitatea purificatoare a memoriei, ea invită la responsabilitate și la evitarea greșelilor din trecut, ea poate să ducă la dialog.

Sandu Frunză subliniază uimirea lui Elie Wiesel la constatarea faptului că, în raport cu numărul uriaș de victime umane ale acelu-

moment atît de puțini occidentali au dat, dovedind de „iubire creștină“. Chiar dacă au existat cazuri în care neevrei și-au riscat libertatea și chiar viețile pentru a-și salva semenii evrei, numărul acestora a fost extrem de redus, au fost mai degrabă excepții izolate: „În fața ororilor Holocaustului, iubirea creștină nu are puterea de a-și dovedi în vreun fel prezența și eficacitatea“. În acest context se formulează și întrebarea: dacă mai este posibilă o credință în Dumnezeu teologiilor tradiționale, într-o lume în care genocidul și-a făcut loc? Răspunsul lui Wiesel la această întrebare este redat de Sandu Frunză: teologia occidentală trebuie reconstruită din perspectiva unei etici a responsabilității.

Un alt aspect înfîlînt în lucrările lui Wiesel și menționat în lucrarea de față privește atitudinea lui Dumnezeu față de Holocaust. Wiesel afirmă complicitatea lui Dumnezeu în evenimentele și ororile Holocaustului prin simplul fapt că acesta a asistat indiferent la distrugerea aproape totală a propriului său popor, încălcîndu-și în felul acesta legămîntul făcut cu Israel. Credința în Dumnezeu iudaismului tradițional este zdruncinată, Wiesel sustine în acest sens moartea acestuia, ceea ce atrage după sine o nouă abordare a esenței lui Dumnezeu.

Sandu Frunză prezintă în lucrarea de față un episod din *Noaptea*, care este considerat de el crucial în înțelegerea noii teologii a lui Wiesel și anume episodul execuției unui copil. În acel episod Wiesel își exprimă credința că Dumnezeu a murit doordat cu „copilul cu chip de înger trist“. Moartea lui Dumnezeu este afirmată în contextul tăcerii acestuia. Logica în care este gîndită moartea lui Dumnezeu este aceea că dacă El poate asista indiferent la uciderea celor inocenți, înseamnă că El nu mai există, cel puțin nu mai există în modul în care teologiile tradiționale îl înțeleg. Prin urmare, „tăcerea lui Dumnezeu“ este socotită a fi „absența lui Dumnezeu“. Dincolo de toate acestea, autorul seizează la Wiesel credința că Dumnezeu se confundă cu cel aflat în suferință. El se confundă cu cel inocent. El moare pentru că poporul său este ucis, suferă pentru că cei inocenți suferă. În același timp, în alte lucrări, Wiesel își exprimă părerea că mai bine trăiești într-o lume cu un Dumnezeu ascuns și întunecat decît să trăiești într-o lume fără Dumnezeu.

Într-un alt registru, uciderea „copilului cu chip de înger“ reprezintă în opinia lui Sandu Frunză și rezistența opusă de evrei în fața ororilor Holocaustului, în fața răului radical și absolut. Acest episod vine în întîmpinarea celor care susțin lipsa de rezistență, supunerea totală și inexplicabilă a evreilor în fața călăilor lor. Copilul a fost privit în lagăre ca un simbol al rezistenței datorită revoltei sale în ceea ce privește condițiile lagărului, dar și datorită tăcerii sale cînd i se cerea să-și dezvăluie complicitatea. Această dimensiune a răului radical și absolut observată de Wiesel sugerează o dezvoltare infinită a acestuia.

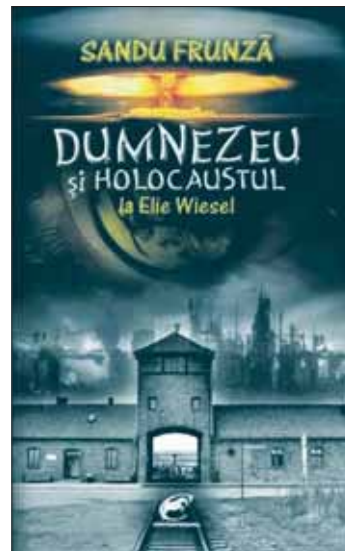
Sandu Frunză propune aici o analiză a răului dincolo de înfîlînarea dintre patologic și nebun. Astfel, el demonstrează că participanții la crimele îndreptate împotriva evreilor au fost cît se poate de normali, avînd o viață de familie normală și dînd dovadă chiar de iubire și compasiune. Această trăsătură a celor care au ales să ucidă ființe înocente demonstrează în opinia lui Sandu Frunză caracterul indefinite și înfîlînt al răului.

Un alt aspect asupra căruia se oprește autorul în studiul său este destinul paradigmatic

al lui Wiesel. El face o paralelă între destinul poporului evreu și cel al lui Wiesel, între exilul celui dintîi și smulgerea celui din urmă din felul său de viață și abandonarea lui într-o lume a morții și a suferinței. Autorul observă la Wiesel comparația pe care acesta o face în mod constant între orașul său natal, Sighet, și Ierusalim. Pentru Wiesel există două orașe „sfînte“: Sighetul și Ierusalimul. În memoria acestuia a rămas adînc întipărită imaginea vieții sale de dinainte de Holocaust, în Sighet. Această imagine a constituit pentru Wiesel legătura sa cu propria umanitate pe tot parcursul detenției sale în lagărele de concentrare. De asemenea, Sighetul a rămas pentru el imaginea paradisiului pierdut, la fel cum Ierusalimul a rămas „culmea bucuriei“ lui Israel. Sub acest aspect, memoria are, în viziunea lui Wiesel, o calitate salvatoare, mîntuitoare.

Ca urmare a experienței sale în lagărele de concentrare, Wiesel se angajează față de el însuși să nu fie indiferent față de suferințele și umilințele altei ființe umane, indiferent unde se petrec acestea. El consideră, conform opiniei lui Sandu Frunză, că neutralitatea, tăcerea și indiferența nu fac decît să susțină agresorul, nicidecum nu-l ajută pe cel aflat în suferință. Astfel, ca metodă de combatere a răului Wiesel propune ieșirea din indiferență a fiecărui individ în parte și asumarea responsabilității sale de om. Cu toate acestea, Wiesel este conștient de faptul că eradicarea răului din lume este imposibilă. Însă, ceea ce stă în puterea fiecărui individ este respectarea demnității de om a semenului nostru.

Cartea lui Sandu Frunză este, în esență, o carte despre răul uman, o carte care ne îndeamnă la responsabilitate și la asumarea condiției noastre de oameni. Explicațiile date de autor pe marginea experienței lui Elie Wiesel vin să întărească opinia conform căreia omul este în egală măsură rău și bun, ceea ce face diferența însă este decizia fiecăruia de a acționa sub imperativul unuia dintre cele două concepte. De asemenea, un alt aspect ce se desprinde din rîndurile acestei cărți este acela ca omul nu poate săvîrși numai răul sau numai binele, el este în egală măsură susceptibil să le săvîrșescă pe amîndouă. Din acest motiv Sandu Frunză propune o înfîlînare cu alteritatea pe terenul responsabilității comune în vederea construirii unui viitor mai bun pentru umanitate.

Demontarea miturilor care însoțesc istoria economică românească

Bogdan Murgescu, *România și Europa. Acumularea decalajelor economice (1500-2010)*, Iași, Editura Polirom, 2010, 523 p. (Historia)

LUDOVIC BATHORY

O lucrare temeinic documentată care să așeze evoluția teritoriilor românești în ansamblul peisajului al vieții social-economice europene de-a lungul ultimelor secole era demult necesară, prin urmare încercarea temerară a cunoscutului istoric Bogdan Murgescu de a întreprinde acest lucru este binevenită acum, la câțiva ani după aderarea la Uniunea Europeană. După cum se știe, această aderare a impus numeroase criterii de evaluare, și chiar de ierarhizare la scară continentală, iar astfel a reieșit curînd că România se afla în ultimul esalon al țărilor europene la principalii indicatori calitativi și cantitativi. Un indicator sintetic în acest sens este PIB pe cap de locuitor și autorul adoptă acest criteriu de evaluare al nivelului de dezvoltare pentru o țară la un moment dat, deși exprimă – pe de altă parte – numeroase rezerve în ce privește valabilitatea lui absolută. Oricum ar fi, se pare că ceva mai bun pentru moment nu s-a găsit și autorul porneste într-o lungă cursă a timpului pentru a urmări evoluția comparativă a PIB în diverse țări europene și în România. Spre deosebire de numeroși autori care fac greșeala de a compara nivelul de dezvoltare românesc direct cu cele mai evaluate țări pe plan continental, Bogdan Murgescu este conștient de inevitabila distorsiune dimensională ce apare în acest fel și caută parteneri de comparație pe măsură, anume țări de dimensiuni modeste, aflate în poziție periferică, cum ar fi Serbia, Irlanda, Danemarca. În acest fel cursa spre modernizare porneste de la un handicap aproximativ egal în jurul anului 1500, dar după cinci secole apar diferențe foarte sensibile între Danemarca și Irlanda, care ajung în topul european – deși nu dispun de bogății ale subsolului și se rezumă la prelucrarea industrială a produselor agrare – și România și Serbia, care în cursul „industrializării socialiste” au făcut supraeforturi pentru valorificarea resurselor minerale. Dacă ne gândim și chiar ciudat – foarte, foarte ciudat – că petrolul, gazele naturale, aurul, argintul și pădurile românești nu au putut produce afifa bogăție cît vacile cu lapte, găinile și grîul din Danemarca – cu atît mai mult cu cît acestea din urmă nu lipseau deloc nici în România! Bineînțeles, autorul își îndeamnă cititorii să caute o explicație, cu atît mai mult cu cît, în conștiința colectivă românească, bogățiile României primesc dimensiuni de-a dreptul legendare – deși la ora actuală nu a mai rămas mare lucru din ele. În decursul ultimului secol, în istoria României bogăția potențială și sărăcia reală se iau la întrecere și nu se știe din ce cauză cursa este mai tot timpul câștigată de sărăcie. Dar Bogdan Murgescu caută cu mult curaj explicații și demontează pas cu pas miturile care însoțesc istoria economică românească.

Un asemenea factor de întîrziere a dezvoltării, invocat tot timpul în istoriografia românească, era „jugul otoman”, în special obligațiile financiare și în natură către Poartă, care erau tot timpul supraevaluate, iar în special cercetătorii de la Institutul de studii istorice și social politice de pe lângă C.C. al P.C.R. primeau „indicatii pretioase” să umfle cuantumul lor, pînă se ajungea la cifre de-a dreptul astronomice. Nu e vorba că ele nu ar fi fost împovărătoare, dar autorul încearcă să recalculeze valoarea lor la dimensiunea reală, în

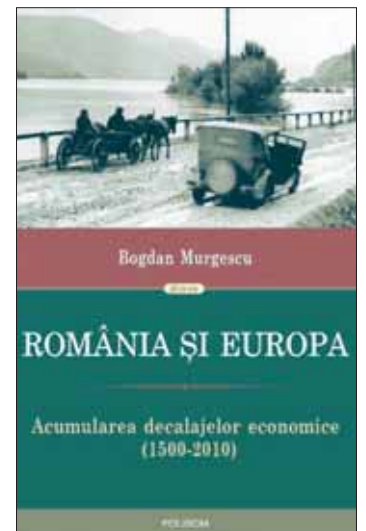
funcție de cursul real în aur al diverselor unități de schimb otomane, care se depreciau cu timpul, astfel încît cuantumul total al obligațiilor financiare devenea foarte fluctuant. În imaginarul românesc epoca fanariotă este cea mai cumplită, dar, după părerea autorului, aceste obligații au atins valori mai modeste în secolul al XVIII-lea, în comparație cu multe perioade anterioare. Autorul constată de altfel că aceste obligații au silit țările române să se îndrepte spre economia monetară, fiind astfel și un factor de modernizare a vieții sociale.

Pentru istoriografia națională românească reprezintă un motiv permanent de satisfacție faptul că, în pofida vicisitudinilor, țările române și-au conservat instituțiile de stat și elita politică autohtonă în timpul dominației otomane. E drept că au reușit să se impună cu timpul numeroși mari proprietari funciari de origine greco-levantină, ceea ce a provocat anumite tensiuni politico-sociale, dar aceștia erau creștini ortodocși, astfel încît nu au schimbat fundamental modul de viață al elitelor. Spre deosebire de aceasta, în Bulgaria și Serbia aristocrația autohtonă a fost înlocuită de stăpînitori otomani prin spahii turci, care-și însușeau plusprodusul provenit de la țărâniea locală. Situația părea să fie foarte neplăcută pentru civilizația indigenă, cu toate acestea ea a avut urmări cu totul neașteptate pentru evoluția social-economică pe termen lung. Odată cu desfășurarea războiului de eliberare de către sîrbi în cursul secolului al XIX-lea, spahii au fost înlăturați, fără a fi înlocuiți de o clasă privilegiată autohtonă întrucît – după cum subliniază autorul – principele Miloš Obrenovici se temea de consolidarea unei aristocrații sîrbești. Pămînturile spahilor au fost redistribuite între țărani, iar astfel s-a format o pătură numeroasă de cultivatori liberi mijlocași care s-au îndreptat în direcția economiei de piață, fiind direct interesați să mărească producția vegetală și animalieră. A rezultat o economie agrară relativ îmbelsugată, în funcție de împrejurările de moment. Autorul dă de înțeles că oarecum asemănător s-au petrecut lucrurile în Bulgaria. În comparație cu aceasta, menținerea aristocrației autohtone la putere în Țările Române a dus la instaurarea unei capcane sociale în economia agrară, întrucît deținînd pămîntul, elita a căutat să-și aservească forța de muncă țărănească pe termen lung. Slăbirea presunții turcești în secolul al XIX-lea a facilitat acest lucru, începînd cu Regulamentul Organic și cu Tratatul de la Adrianopol, care a deschis piața europeană pentru produsele agrare românești. Cu toate acestea, autorul avertizează că exporturile de cereale românești nu au crescut spectaculos după Tratatul de la Adrianopol, zdruncinînd astfel o piatră de temelie unanim acceptată în istoria economică românească. Totuși, pînă la urmă, România s-a impus într-o oarecare măsură pe piața europeană a cerealelor, furnizînd între 10%-12% din importurile europene, iar imaginea de exportatoare de cereale a devenit pînă la urmă un clișeu binecunoscut. Autorul subliniază că România a mărit furniturile de cereale în special după anul 1873, cînd tratatele mondiale au început să scadă, cu toate acestea trebuie remarcat că ele au asigurat o balanță comercială activă, laolaltă cu exporturile de produse petrolifere. Astfel, leul românesc avea un curs stabil, iar Banca Națională a României avea rezerve valutare suficiente, de asemenea un stoc de aur foarte însemnat. Prin urmare, se putea acoperi și consumul de produse industriale, care, la un moment dat, provenea aproape în întregime din import.

Bineînțeles, autorul are în vedere și situația industriei autohtone și pune în discuție politica de protejare și încurajare a industriei, care pînă la urmă s-a dezvoltat în ritm accelerat după anul 1900, fără să schimbe, însă, configurația binecunoscută a României ca țară „eminamente agrară”. Și alte inițiative de modernizare ale economiei românești sînt analizate cu mari rezerve de autor, ca de exemplu construcțiile de căi ferate, dar nu prea existau alte alternative în secolul al XIX-lea pentru a cupla diferitele regiuni ale țării, căci telegraful putea – de exemplu – transmite doar informații, nu și mărfuri în cantitate mare. Toate încercările de modernizare se suprapuneau pe o structură cu totul anacronică a proprietății agrare, atunci cînd circa 5.000 de mari proprietari dețineau peste jumătate din suprafața agricolă a țării, pe cînd marea majoritate a gospodăriilor țărănești aveau mai puțin de cinci hectare de pămînt fiecare. Această stare de fapt este zgîrăvită incisiv de autor, care subliniază inechitatea socială și caracterul exploziv al raporturilor agrare, faptul că structura socială din lumea rurală devenea „un factor de blocaj social”. Cu toate acestea, în alte pagini se remarcă creșterea însemnată a producției agricole, de circa 3,7 ori pînă la primul război mondial, în condițiile în care randamentele românești la hectar abia depășeau media europeană în pragul ostilităților. Pe lângă structurile de proprietate inechitabile, creșterea rapidă a populației rurale a dus de fapt la insuficiența hranei. În aceste condiții ne-am fi așteptat la declansarea unui însemnat proces de emigrație către America, așa cum s-a întîmplat în Transilvania învecinată, de unde au plecat sute de mii de țărani. Dimpotrivă, aflăm cu surprindere că în România au venit imigranți în număr mare, mai ales personal calificat, muncitori, negustori, mesetșugari și industriași. Paralelism istoric în care se angajează autorul în acest sens este foarte sugestiv, avînd în vedere stările sociale din Irlanda îndepărtată, aflată la remorca economiei britanice, situație care oferea mai mari posibilități de export pentru produsele agrare, chiar și industriale și ocazii de angajare pentru cei aflați în căutare de lucru. Este descrisă în mod sugestiv evoluția dramatică pe plan demografic a Irlandei, începînd cu „marea foamete” din anii 1845-1851 și pînă la emigrația intensă care a scăzut populația țării aproape la jumătate, pînă la sfîrșitul secolului. Deși aceste fenomene păreau extrem de dăunătoare, rezultanta lor statistică este surprinzătoare, întrucît au săltat în mare măsură PIB-ul pe cap de locuitor în Irlanda. Și într-adevăr, se pune întrebarea, pînă la ce punct locuitorii unei țări înseamnă „capital al forței de muncă” – adică un factor pozitiv – și de unde începînd se transformă în „suprapopulație” – adică un factor negativ, împovărător. Dilemă care nu a apărut nicidecum în cazul Danemarcei, care, aflată la intersecția unor zone economice care absorbeau mari cantități de produse agrare – Anglia, Belgia, Germania – a știut din plin să-și valorifice șansele de dezvoltare. Autorul scoate în evidență modul în care țărâniea daneză, care deținea proprietăți de mărime mijlocie, a știut să valorifice produsele agricole și animaliere în funcție de conjunctură, datorită nivelului de instrucție corespunzător, hărniciei și adaptabilității. Performanțele agrare daneze au fost în mare măsură favorizate de gradul înalt de organizare și asociere al fermierilor danezi, fenomen remarcat de altfel și de Virgil Mădgearu în cunoscuta sa culegere de studii intitulată „Agrarianism, capitalism,

imperialism”. În pofida faptului că, la un moment dat, a suferit mari pierderi de teritoriu și de populație, Danemarca și-a dezvoltat o însemnată industrie prelucrătoare a produselor vegetale și animaliere, promovînd cu succes în „liga economiilor dezvoltate”. În acest fel și PIB-ul pe cap de locuitor al Danemarcei ajunge la un nivel avansat în ierarhia țărilor europene, 3.912 dolari 1990, conform calculului lui Angus Maddison, de peste două ori mai mult decît cei 1.741 dolari înregistrați în România recalcuțată la dimensiunile ei interbelice. Performanța teritoriilor românești era deci modestă în anul 1913, cu toate acestea era cea mai înaltă în Europa Răsăriteană, cu excepția Ungariei și a viitoarei Cehoslovacii, de asemenea depășea media mondială de 1.525 de dolari 1990. O explicație a performanței mediocre consta în separarea teritoriilor românești între mai multe state, cu bariere vamale proprii, exercitînd politici economice foarte diferite, față de care aceste teritorii se aflau într-o situație periferică și din punctul de vedere al vieții de afaceri. În comparație cu aceasta, era de așteptat ca reunirea teritoriilor românești într-un stat unitar, cu un teritoriu vamal protejat, să accelereze sensibil cel puțin dezvoltarea industriei. O reformă agrară urma să deblocheze dezvoltarea agriculturii, să scape țărâniea din mîngina marilor proprietari și arendași, devenind o clasă socială de gospodari independenți și întreprinzători, iar acest lucru chiar s-a întîmplat. România Mare era una din puținele țări europene care deținea absolut toate resursele de combustibil și materii prime necesare pentru expansiunea industrială internă, dar rămîneau largi posibilități și pentru export.

În domeniul activității industriale ne oprim la nivelul anului 1938, cînd valoarea de producție a industriei prelucrătoare de pe teritoriul României vechi poate fi recalcuțată la circa 1.137.728.650 lei aur la cursul francului elvețian, deci circa 100 lei aur pe locuitor, reprezentînd o creștere de 35% față de 74 lei aur producție industrială pe locuitor în 1915. În Transilvania producția industriei prelucrătoare însemna în 1938 circa 855.127.882 lei aur, adică 146 lei aur/locuitor, față de 92 lei aur înainte de război, deci o creștere de 58%. În domeniul industriei extractive creșterea este și mai semnificativă, producția de petrol și derivate și cea de gaze naturale crește de circa cinci ori, extracția de aur și argint sporește în

mare măsură. Având în vedere că în 1938 valoarea producției agricole pe locuitor rămâne aproape identică cu cea din anii 1911-1915 nu știm cum a calculat Angus Maddison o descreștere de PIB/ locuitor de 28,66% în comparație cu anul 1913, adică 1.242 dolari 1990, față de 1.741 dolari. Aici trebuie remarcat că România rămâne singura țară din tabel în care PIB/ locuitor scade în 1938 comparativ cu 1913, în toate celelalte țări creșterea fiind semnificativă. Desigur cu excepția Spaniei, unde criza economică a fost foarte gravă, s-a desfășurat un război civil devastator între anii 1936-1939, deci să nu ne mirăm că PIB/ locuitor a fost de 1.790 dolari 1990 pe locuitor, în comparație cu 2.056 dolari/ locuitor în 1913, adică cu numai 13% mai puțin. În comparație cu aceasta, în România descreșterea a fost de proporții duble, deci ar fi trebuit să se întâmple evenimente foarte grave, de care istoricii încă nu au luat cunoștință. O altă posibilitate ar fi aceea că Angus Maddison a calculat greșit PIB/ locuitor pentru România în anul 1913, deci întreaga serie de date privind comparațiile ulterioare este fundamental greșită. Desigur Bogdan Murgescu formulează el însuși numeroase rezerve față de calculele lui A. Maddison și expune mai multe variante, dintre care – nu înțimplător-cele mai verosimile sînt cele obținute de Victor Axenciuc. Bogdan Murgescu însuși nu pare să adere explicit la vreuna dintre variante și pare să lase cititorul să opteze. În orice caz, încearcă să evalueze lucid și cu clarviziune evoluția economică și socială a României interbelice, asumându-și menirea de demolator al miturilor. Desigur, aici trebuie avut în vedere că în primii ani ai puterii comuniste era interzis să afirmi orice lucru pozitiv despre „regimul burghezo-mosieresc”, tot așa cum în anii „comunismului național” nu era voie să spui nimic rău despre „desăvîrșirea statului național unitar român”, rod al „luptei maselor populare pentru eliberarea socială și națională”. Autorul încearcă să tempereze entuziasmul celor care supraevaluează realitățile perioadei interbelice, aducând numeroase date statistice în sprijinul afirmației că România nu a reușit să recupereze aproape nimic din handicapul perioadelor anterioare. Cu toate acestea, ni se pare că formularea referitoare la „eșecul economic” al perioadei interbelice este prea severă, mai degrabă este vorba despre faptul că diferite compartimente ale economiei naționale românești au evoluat cu viteze inegale. Aici ne referim în special la progresul evident al României în domeniul industriei miniere și prelucrătoare în comparație cu 1913, astfel încît ni se pare mai potrivită o altă formulare a autorului, și anume aceea privitoare la „succesul limitat al anilor '30”. Autorul explică limitele rezultatelor obținute în perioada interbelică și prin faptul că cercurile de afaceri din România nu au știut să valorifice la timp conjuncturile potrivite pentru mărfurile de export – cerealele și petrolul – exportînd cantități sporite exact în anii în care prețurile internaționale scădeau drastic. Responsabilitățile conducerii politice sînt încă puse în discuție, iar „naționalismul economic” liberal pare să fie vinovat de insuficiența afluenței de capital din străinătate. După părerea noastră, principala deficiență a politicii economice interbelice a fost faptul că, paralel cu desfășurarea reformei agrare, nu a fost înființată o instituție de credit specializată în acordarea de împrumuturi avantajoase pe termen lung către țărani și nu s-a realizat un sistem de vânzare a utilajelor agricole cu plata în rate. De asemenea, nu s-au luat măsuri hotărîte împotriva evaziunii fiscale, oamenii de afaceri liberali fiind ei înșiși inițiatorii și – prin urmare – părtași la acest sistem.

În comparație cu aceasta, este urmărită cu multă atenție evoluția situației economice în statul vecin Iugoslavia, unde creșterea economică pare mai evidentă decît în România, în

mare parte chiar datorită faptului că ocaziile de export au fost mai bine valorificate, pe lângă aceasta țara era mai bine poziționată față de piețele de desfacere care ofereau prețuri cu mult mai favorabile.

Autorul întreprinde o pătrunzătoare radiografie a evoluției economice din Danemarca, subtitlul enunțînd din start „consolidarea statului de țară dezvoltată”. Exporturile agrare au continuat să aducă venituri însemnate, în special cele către Marea Britanie, cu toate acestea ponderea agriculturii în structura economiei daneze a scăzut în favoarea industriei. PIB/ locuitor a crescut constant după 1933 și autorul ajunge la concluzia că performanța economică daneză a fost superioară celei a majorității statelor europene. Dacă ne gîndim că această performanță s-a bazat în primul rînd pe prelucrarea industrială a produselor realizate într-o agricultură în mare parte cooperativizată, atunci concepția lui Virgil Madgearu, care avea în vedere o industrializare de tip asemănător în România, nu mai pare chiar o utopie.

Cu totul diferit a evoluat situația economică în Irlanda, deși cucerirea independenței de stat, această străveche năzuință a irlandezilor, a trezit mai multe speranțe. Dar numeroși factori au împiedicat progresul economic real, printre care se numără divizarea țării prin separarea provinciei Ulster, războiul civil intern și războiul comercial cu Marea Britanie. Cu toate acestea, PIB/ locuitor a crescut cu 1,4% anual, mai mult decît în Iugoslavia, ca să nu mai vorbim de România unde PIB/ locuitor scade cu 0,9% anual, deși nu s-a comis nici o greșală gravă în politica economică. Se dă un tabel comparativ al evoluției PIB/ locuitor între anii 1926-1938 în Irlanda, Marea Britanie, Danemarca, România și Iugoslavia (p. 286) și ne exprimăm din nou dezașorul față de rezultatele calculate de Angus Maddison pentru România.

În perioada interbelică, guvernele românești au aplicat diferite măsuri pentru încurajarea industriei naționale, cu toate acestea nu exista un plan oficial concret care să transforme industria într-un instrument de recuperare a înapoierii economice. Spre deosebire de aceasta, în epoca puterii comuniste, „industrializarea socialistă” trebuia să accelereze la maximum dezvoltarea economiei românești, cu scopul declarat de a ajunge din urmă în cît mai scurt timp cele mai avansate țări dezvoltate pe plan mondial. Statul socialist avea toate mijloacele la îndemînă, întrucît a concentrat toate resursele economice în mîinile partidului comunist care a trecut la „dezvoltarea planică proporțională a economiei naționale”. În toate țările socialiste s-a promovat o industrializare accelerată, cu toate acestea în România s-au depus supraeforturi în acest sens, în special în epoca în care Nicolae Ceaușescu se străduia să dovedească întregii lumi că țara condusă de el se dezvoltă cel mai repede și e pe cale să se producă „miracolul economic românesc”. Desigur nu se poate nega ampla dezvoltare economică a României socialiste, cu toate acestea Bogdan Murgescu este nevoit să subserie la concluziile statisticilor internaționale, din care reiese că nu s-a reușit nicidecît o recuperare a înapoierii tradiționale pînă în anul 1989. Din nou autorul caută să furnizeze explicații corespunzătoare și constată că „socul petrolier” din anii 1973-1981 a redus în foarte mare măsură posibilitățile României de a se aproviziona cu țitei ieftin. Dacă acest factor era oarecum obiectiv și greu de ocolit, reacția factorilor de răspundere românești a fost greșită, ceea ce a dus la prelungirea și agravarea crizei energetice. Nicolae Ceaușescu a contribuit din plin la elaborarea acestor reacții, detinînd întreaga putere în mîinile sale, iar Bogdan Murgescu nu pierde ocazia de a alcătui o listă a deciziilor sale economice aberante. De fapt, rolul personal al lui Nicolae Ceaușescu s-a suprapus peste trăsă-

turile neperformante ale sistemului politic și economic socialist care s-a dovedit a fi ultra-conservator și nereformabil, deși s-a proclamat a fi cel mai avansat sistem social-economic din istoria omenirii. Imperfecțiunile sistemului socialist au fost analizate de numeroși istorici, politologi și economiști, iar Bogdan Murgescu a reușit să spicuiască cu foarte mare dibăcie trăsăturile esențiale ale mecanismului de funcționare a partidului-stat. O idee de care s-a cramponat cu rigiditate Nicolae Ceaușescu a fost cea a dezvoltării „suverane și independente”, în condițiile internaționalizării forțelor economice mondiale, ceea ce a îngustat, în realitate, posibilitățile evoluției de perspectivă ale României. În comparație cu aceasta, Danemarca și Irlanda, după rezultate economice discutabile și contradictorii în primii ani postbelici, au aderat de la 1 ianuarie 1973 la Comunitatea Economică Europeană, înregistrînd ulterior creșteri remarcabile, deși „socul petrolier” le-a afectat și pe ele. Mai mult decît atât, Irlanda, beneficiînd de importante investiții străine, s-a dezvoltat foarte rapid după 1987, devenind „tigrul celtic al Europei”. Dimpotrivă, economia etatistă a României a intrat într-o cădere iremediabilă exact în anii 1988-1989 și s-a prăbușit laolaltă cu întregul sistem socialist bazat pe mijloace artificiale de constringere și reprimare a factorilor firești de evoluție.

Nu e de mirare pentru nimeni că structurile sociale și elitele politice românești erau mai puțin pregătite pentru tranziția la economia de piață decît cele ale țărilor înconjurătoare și de abia în anii 1996-2000 s-au luat măsuri hotărîte pentru accelerarea reformelor necesare. Decalajele economice în comparație cu țările dezvoltate ale Europei s-au agravat, conform datelor statistice prezentate de autor, și numai la 1 ianuarie 2007 s-a integrat România în Uniunea Europeană, avînd șanse reale de aliniere la standardele internaționale. Șansele aparente de relansare pentru Iugoslavia păreau mai convingătoare, astfel că destrămarea brutală și sîngeroasă a federației a surprins cea mai mare parte a opiniei publice europene. Cu toate acestea, Bogdan Murgescu sintetizează în cîteva pagini reușite contradicțiile fundamentale ale sistemului social-politic și economic din fosta Iugoslavie, furnizînd explicații sintetice mai convingătoare decît numeroase volume întregi dedicate acestei teme. Dar surprinzător acest lucru, întrucît secțiunea de concluzii a cărții prezintă de fapt un manual succint de evoluționism social în care autorul dovedește că înțelege pe deplin principalele pîrghii ale dezvoltării social-economice. Tocmai de aceea nu formulează concluzii definitive, întreaga construcție intelectuală a cărții fiind în așa fel concepută încît să lanseze o dezbateră, o provocare pentru cititor. Rămîn serioase premise de interogare după lectura acestei cărți temeinice, construite pe baza unei metodologii de cercetare inedite, un principiu fundamental de evaluare fiind acela al cuprinderii „jumătății pline” și a „jumătății goale” a paharului, ca unitate de măsurare a procesului social economic. Imensa muncă de documentare din literatura științifică românească și internațională îl avantajează pe Bogdan Murgescu, care – spre deosebire de mulți alți autori – își citează întotdeauna și corect sursele, folosind un aparat critic impresionant. Pe de altă parte însă – nu-i așa? – cu cît aflăm mai multe, cu atît ai mai multe de scotoțit, zgîndărit și verificat. Astfel încît numeroase pagini ale cărții sînt concepute de parcă eterna îndoaială ar fi o sursă de inspirație. Anumite certitudini se pot însă desprinde, astfel că Bogdan Murgescu are meritul de a dimensiona la proporțiile ei reale evoluția social-economică românească în context european, cu prețul demolării a numeroase mituri înrădăcinate în conștiința istorică.

DETECTOR

Suferințele limbii române

LIVIU FRANGA

21) „În **accidentul** dintre autobuz și utilaj au murit doi pasageri.” (ziarul *Click!*, 02 / 02 / 2010, rubrica „Actualitate”, p. 4; autori, Ioana Popa și Emilia Sava)

Mărturisesc sincer că, eu cel puțin, nu am fost – dacă îmi permiteți să spun așa – *pe fază* cînd, în limba română actuală, cuvîntul „accident” a deviat, brusc și pe neașteptate (după cum și indică sensul lui fundamental, denotativ, laolaltă cu înțelesurile secundare, figurate sau nu), de la semnificația lui de „întîmplare nefericită” – cu urmări mai mult sau mai puțin grave, inclusiv fatale – la acela de „cîocnire”, „coliziune”, „impact fizic” (frontal, lateral etc.). Ori, cumva, ne-am luat singuri libertatea de a crea, oricînd și oricum, sensuri noi ale cuvintelor, cum ne place, din pix sau oral? Și, iarăși, nu am fost, eu personal, *pe fază*...

22) „./.../ micul dejun a fost foarte OK.” „Mamă, ești superOK.” (Matinalul „Deșteptarea” al postului de radio Europa FM, Elena din Timisoara, participantă la concursul „Pereche pentru tata”, 11 / 02 / 2010, 9H15)

Față de alții, românii nu s-au mulțumit doar să preia o vorbă anglo-americană (cu origini etimologice obscure și incerte) și să o răspîndească frenetic, la tot pasul, în vorbirea lor. Ei și-au introdus aportul personal, punînd o pecete mioritică de nesters pe banala vorbă împrumutată. Din prescurtare (sau nu? *uideant linguistae*...) a două cuvinte folosite în context și cu sens adverbial afirmativ-pozitiv – „da”, „în regulă”, „așa (cum trebuie)” etc. –, românii de azi, împrumutîndu-le și ei, au creat ceva nou: un „adjectiv”. Ceea ce, la urma urmei, ca schimbare a clasei gramaticale, n-ar fi fost, să zic, mare lucru... Dar unde mai pui că, dacă tot l-au transformat pe „OK” în adjectiv (cum n-a fost și nu este în limba de baștină niciodată), românii de azi i-au creat și un superlativ sau forme asimilabile („super –”, „tare –”, „foarte OK”). Lucru care nu stă, trebuie să recunoaștem, la îndemîna oricui, adică a altor limbi și vorbitori ai lor!... Pe cînd un „mai OK”? Ar fi și păcat să rămînem cu scara gradelor de comparație descompletată. Vreau să spun, incompletă.

Capul de locuitor

GABRIEL ANDRONACHE

Sala unei expoziții. Citeva tablouri pe pereți, o statueta într-un colț... Vizitatorii, Gicu, Manole, Tănase, Geta, bine îmbrăcați, genul parvenit, sînt conduși prin sală de către un ghid volubil.

– Iar acum ne aflăm în sala dedicată istoriei moderne a României, locul cel mai bogat în exponate de valoare din tot muzeul nostru, spune ghidul, gesticulînd.

Manole vede un salam expus pe un piedestal și întinde mîna spre el. Ghidul sare ca ars. – Ah, vă rog să nu atingeți exponatele! Mai ales acea piesă! E un salam cu soia, o raritate! Priviți ce scrie pe etichetă: Alimentara 23, Bercești, februarie 1974. E de colecție.

Geta îl privește mai atent. – Dar e muscat la un capăt. – Da, l-am cercetat și noi. Credem că muscă-tura datează din anii '80, '81, încă nu știm cu exactitate. Din studiile noastre, credem că obiectul a fost deteriorat de mandibula unui pensator.

– Păi cum v-ați dat seama? – Tehnicile noastre sînt infailibile. În plus, am găsit înfipă în salam o proteză dentară, iar alături de el un coupon de pensie pe care cineva scrisese: 'Veronica, iartă-mă, dar nu mai pot trăi cu această povară pe suflet. Ti-am mîncat salamul și măslinele din frigider. Mă simt atît de sătul încît nu merit să trăiesc. Al tău, Pandele... O tragedie, domnilor!...

Geta își pune mîna la gură. – S-a sinucis? – Cine știe... cine știe..., replică ghidul, visător. Grupul se apropie de o vitrină în care este expusă o sacosă goală. – Oh, aici avem o altă nestemată a României moderne: sacosa!

Tănase e nedumerit. – Dar de ce e goală? – Așa era tradiția. Sacosa trebuia să fie goală, oriunde ar fi purtat-o proprietarul ei. Acest exponat cu greu l-am putut recupera din cămara unui muncitor din Buzău. Era plină cu alte sacose care aveau în ele alte sacose mai mici, stîtite, ca păpusele rușesti. Am ales-o pe aceasta, cea mai mare, un model din '86. Textura ei încă mai păstrează urma unei sticle de lapte și, surpriză, chiar aromă de portocală, o utopie în acele vremuri!

Manole are o revelație. – Stai, dom'le, pe timpurile alea nu era și o melodie numită chiar așa: Portocala?

– Da, portocala căpătase valoarea unui obiect de cult. Foarte, foarte interesante timpuri, domnii mei! spune ghidul, cu o atitudine napoleoniană.

Cu toții se apropie de un piedestal pe care se află o menghină.

– Aici avem o surpriză pentru cunoșcătorii de artă contemporană, așa cum simt că sînteți și dumneavoastră.

– Să nu ne spuneti că aceasta e o menghină originală, ca m-ați dat pe spate!

Ghidul e mîndru. – IMGB, anul de grație 1972! Ei, ce spuneti? Gicu adulmecă în preajma menghinei. – Mmmm... încă își păstrează buchetul. Un miros de span incomfundabil. Ce savoare!

– Da, e o perlă, trebuie să recunosc. Dacă doriti, puteți priza în voie, și eu am fost multă vreme dependent de tevilă de la Republica.

Grupul ajunge în preajma unui soclu acoperit cu o pînză albă.

– În sfîrșit, iată și capodopera muzeului nostru. Noutatea constă în faptul că veți putea achiziționa la licitație acest obiect unicat pe care vi-l voi dezvălui imediat, anunță ghidul.

Ghidul smulge teatral pînză și de sub ea apare un cap, complet chel, privind fix. Cei din grup se dau un pas înapoi, surprinși.

– Dragii mei, vă prezint în premieră celebra lucrare «Capul de locuitor»!

– Incredibil, chiar există? tresare Geta. – Nemaipomenit, deci nu e o fabulație? adaugă Tănase.

– Nu! Capul de locuitor este singura operă de artă care a străbătut vremurile fără să sufere nici o modificare, nici măcar o zgîrțitură pe ici, pe colo! Priviți-l, e în stare perfectă de conservare! E chintesenta tuturor obiectelor din muzeu! perorează ghidul.

Manole se scootește în buzunare, înfrigurat. – Și spuneti că-l putem cumpăra? De la ce pret pornește licitația?

– Firește, vom porni de la PIB, care, nu-i așa, se calculează pe capul de locuitor. 2000 de dolari!

Cei din grup studiază capul. Tănase strîmbă din nas.

– Dar are o privire cam timpă. E un cap de locuitor intelectual sau de bordură?

– Domnule, capul de locuitor n-are identitate, mesterate sau certificate de căsătorie. E cap de locuitor și atît!

– Mda... eu nu dau mai mult de 1.500 de dolari pe el.

– Și parcă e și cam turtit aici, în moalele capului, constată Manole.

– De la nevastă-sa, cam lua palme după ceafă. Nu a fost un cap de locuitor prea strălucit, de ce să nu recunosc. Îl cam bătea la cap ba soacră-sa, ba seful, cu schimbul!

– Hm... atunci mai scade și dumneața din pret... Îți dau 1000 de dolari și te scap de el.

Ghidul face ochii mări.

– Vai, dar e prea puțin, e un cap de locuitor reprezentativ. Valorează mult mai mult!

Gicu intervine.

– Mie mi se pare cam obosit. Aș fi vrut un cap mai robust, mai dinamic, mai smecher, un capo di tutti capi! la mosule de aici 500 de dolari și batem palma!

– Nu-l dau, dom'le, pe nimica toată! Sîntem un muzeu serios!

Barbatii dau din mină a lehamite și pleacă. Rămîne Geta.

Geta privește foarte atent capul, apoi se hotărăște.

– Domnule, îl iau eu! La PIB-ul pe care-l cereți!

Ghidul se învleoacă.

– Excelentă afacere, doamnă! Vi-l împachetez imediat. Sînteti, desigur, o femeie cu gusturi rafinate.

– Sinceră să fiu, nu mă dau în vînt după chestiile astea. Numai să-mi spuneti: e un cap de locuitor liberal sau democrat? Îl fac cadou soțului meu, care e deputat pesedist și vreau să știu cum să-l prepar disează, prăjit sau la cuptor...

Vorbe europene

O clădire, undeva într-o comună. Pe usa de la intrare este scris cu litere de-o schioapă: „Dacă UE nu e, nimic nu e!”. În fața usii, un reporter de televiziune plantează un microfon sub nasul profesorului Grigore Păscuteanu.

– Stimati telespectatori, ne aflăm aici, în comuna Plugari, începe cu avînt reporterul.

– Situată pe drumul european 585! E foarte important să menționați că prin comuna noastră trece drumul spre Europa, vă rog!, îl întreține Grigore.

– Pe drumul european 585, deci, unde censemăm un fapt inedit și anume înființarea primului cenanclu literar adaptat la normele europene, cenanclu ce are ca motto „Dacă UE nu e, nimic nu e”. Sîm de vorbă cu profesorul Grigore Păscuteanu, mentorul acestui proiect. Pe scurt, domnule profesor, despre ce e vorba?

– Domnule reporter, eu pot să vă spun multe, dar haideți mai bine să intrăm înăuntru, să-i cunoaștem și pe colegii mei. Știți, așa e în Europa, nu sînt discriminări.

Cei doi intră într-o încăpăre, unde, în jurul unei mese, îi așteaptă nerăbdătorii Geta, Fane, Aristide, Manole și Scurtu, membrii cenanclului literar din comună.

– Domnule reporter, pe scurt! Reia Grigore. Sîntem un grup de intelectuali ai satului care militează pentru alinierea literaturii române la normele europene! Pentru că literatura română are probleme mari, domnule, care trebuie rezolvate imediat dacă vrem să nu ne facem de rîs în UE!

– La ce vă referiti, mai exact?

– Mai exact mă refer la tot felul de chestii pe care le-am învățat aiurea. Păi hai să luăm, de pildă, expresia „scroafa-i moartă în cotet”. Ce vă spune dumneavoastră acest enunț?

Reporterul zîmbeste. – Ce să-mi spună? O scroafă este moartă în cotet.

– Cum, dom'le, păi dumneavoastră știți că ne ridicăm în cap toată Europa dacă află ca la noi scroafele mor pe capete în cotet? Ne vor sancționa imediat pentru nerespectarea normelor de igienă și alimentație a porcinelor, intervine Fane.

– Sau ce ziceți de acest citat din Creangă: cînd mă gîndesc la stîlpul hornului unde lega mama o sfară cu motocei la capăt, de crăpau mîțele jucîndu-se cu ei?*, întrebă Manole.

– Păi care-i problema aici? replică reporterul.

– Cum care-i problema? Atît le trebuie europenilor, să afle că noi torturăm pisicile pînă crăpă!

– Ehei, păi cită civilizatie e la ei! De pildă, „Motanul încălțat”. Întelegeți? Noi rupem pisicile în două, iar ei le protejează, încălțîndu-le! Avem multe de învățat! spune Scurtu, dintr-un colț.

Grigore revine.

– Și mai este o problemă. Vă mai amintiti de acea poezie idioată, Căteluș cu părul creț?

– Da, bineînțeles. Era o poezioară foarte haioasă.

– Da? S-o crezi dumneața! Ia spune-o! Reporterul recită.

– Păi... căteluș cu părul creț, fură rata din cotet... el se jură că n-o fură, dar l-am prins cu rata-n gură!

– Ei, și nu vi se face pielea găină cînd o auziti?

– Nu, de ce?

– Pentru că e vorba de un caz de furt și sperjur! Ce-o să creadă Europa, că ne educăm copiii să mintă și să fure?

– Și unde mai pui că în Parlamentul Olandez a intrat de curînd Partidul Animalelor, am citit io ieri în ziar! Atît mai lipsește, să ne trezim cu un comisar olandez în cușca ciinelui! se revoltă Scurtu.

– Exagerati!

Aristide se bagă în vorbă.

– Normal că exagerați. Domnule reporter, eu nu sînt de acord cu ceilalți colegi ai mei. Anul trecut am fost furat în complexul Europa și, zău, de atunci am un complex față de Europa.

– Păi nu te-ai furat europenii, ăia care îți-au umblat în sacosă erau chinezi, rîde Scurtu.

Grigore îi întrerupe.

– Domnule reporter, permițeti-ne să vă exemplificăm cu ceva rodul activității noastre literare.

– Vă rog.

– Geta, te rog, recită poezia pe care ai scris-o ieri.

Geta își drege glasul.

– Poezia se numește Achi comunitar!

– Se spune ai chiu comunitar! mormăie Aristide.

– Taci, bă! Ai chiu e o formatie! Hai, Geta, încîntă-ne cu versurile tale.

Geta se ridică de pe scaun, arborînd o mină statuară.

– Vor veni timpurile noi, Cînd ne vom încadra în iso 9002, lubitule, inima-mi este în derivă, Rogu-te, reglează-o c-o directivă. Sărut-mă obrajii care ard, De dorul fondurilor Sapard.

Grigore aplaudă.

– Excelent, Geta, excelent!

Usa este dată de perete și în încăpăre năvălește Marcel.

– Nea Grigore, am de raportat ceva urgent! Proiectul Ignat 2006 a fost un succes! Matusalem a fost eutanasiat astăzi, sub auspiciile favorabile ale înaltei curți europene a lui Vasile.

Imediat, toți cei din încăpăre scot din buzunare furculițe, linguri și cutițe, iar Grigore își scoate dintr-un sertar un șorț alb de bucă-

tărie. Se îngrămădește spre ușă, ieșind radișoi. Reporterul îi privește uluit.

– Dar ce s-a întîmplat, domnule? Ce le-ai spus de au plecat ca din pușcă?

Marcel rîde.

– Matala esti nou pe aici, bag seama. Le-am zis pe limba lor că Vasile îi cheamă pe toți la pomana porcului. Abia l-a tăiat. Nu vrei și matala niste sorici proaspăt?

Secvența

În fața unei scări de bloc, echipa de filmare își amplasează aparatele. Regizorul, însoțit de operator, îl abordează pe Gicu, care tocmai iese din bloc.

– Bună dimineața, unde vă grăbiți, la lucru?

– La lucru? Păi, da... ezită Gicu.

– Mă numesc Costache Siropeanu, regizor de film. V-aș retine doar două minute, dacă nu vă grăbiți prea tare, domnu'...

– Gicu...

Regizorul îi strînge mîna.

– Domnu' Gicu, să vă explic cum stă treaba. Noi facem un film despre viața românului de zi cu zi, cu greutățile, dar și cu bucuriile sale. Ei bine, pentru o mică scenă din film, avem nevoie de un personaj ca dumneavoastră.

– Și eu ce trebuie să fac?

Regizorul îi arată o mașină din parcare.

– Uitați, vedeți Dacia asta de aici? Trebuie să faceți doar atîți intrați în Dacie, încercați să o porniți, nu reușiti, ieșiți din mașină și spuneți, cu năduf „Tu-i mama ei de viață, iar m-a lăsat bateria!”. Afîț!

Gicu cade pe gânduri.

– Dom'le regizor... eu știu... Mă pot consulta cu cineva?

– Păi... da... Sigur. Dar vă rog, grăbiți-vă, trebuie să profităm de lumină.

Gicu formează un număr pe celular.

– Alo, domnu' Istrate? Gicu Palama sînt.

Dacă vă rog să coboriți un pic aici, vă deranjez prea mult? Haideți, vă rog, avem o problemă.

Regizorul îl privește nedumerit.

– Ei, nu e chiar o problemă... e doar o scenă de film, în două minute o rezolvăm.

– Nu știu, dom' regizor... să vedem ce zice dom' Istrate... replică Gicu, speriat.

Din scară apare Istrate, un pensionar cu o figură severă.

– Dacă sînteti de la televiziune, n-avem nimic de declarat! strigă Istrate.

– Nu, dom' Istrate, dînsul e regizor și cîcă vrea să facă un film despre scara noastră, spune Gicu.

– Nu despre scara dumneavoastră, dar, în fine, tinînd cont că subiectul e despre oameni obișnuiți, da, putem spune că vă privește și pe dumneavoastră, precizează regizorul.

Istrate îl privește bănuitor.

– Și de ce ați venit tocmai aici, fix la Blocul XL11, Scara Z? Ce, ați aflat că sîntem cei mai mari restanțieri la întînținare și ați venit să faceți misto de noi, nu-i așa?

Regizorul dă din miini.
 – Nu, domnule, pur și simplu, avem nevoie de o simplă scenă. Un om normal, ca domnul Gicu aici de față...

Gicu îl întrerupe, ușor deranjat.
 – Păi stăți... adică de ce eu... adică eu sînt un om obișnuit, așa, fără nimic ieșit din comun? Păi știți cine sînt eu?

– Nu și nici nu ne interesează, noi vrem...
 – Și ce trebuie să faci, Gicule? Intervine Istrate.

– Cică să mă urc în Dacia aia de-acolo, să n-o pot pona și apoi să înjur că m-a lăsat bateria. Istrate zîmbește.

– Aaaa, păi asta e umilire pe față, domnu' regizor! Adică ce vrei dumneată să arăți, că cei din scara asta au niște hîrțuri de mașini, că înjură ca niște birjari, păi drept cine ne iei?

Regizorul dă semne de nervozitate.
 – Bine, dar cine ești dumneată? Eu aveam treabă cu domnu' Gicu. Ce te tot bagi dumneată în filmarea mea?

– Ha! Cine sînt eu? ridică vocea Istrate. Eu sînt șeful serviciului de Public Relations din scara Z, a blocului XL 11 nu dă relații presei!

– Dar nu sînt de la presă, dom'le!
 – Lasă-mă, dom'le, așa ziceți toți. Ba că sînteți de la gaze, ba de la lumina, și, pac, ne turnați cu camera ascunsă prin corozor.

Din scară iese un vecin, Manole.
 – Ce s-a întîmplat, ce-i zarva asta?
 – Domnu' ză dar drept regizor. Cică toarnă un film cu scara noastră, zice Istrate.

– Dom' Istrate, dar nu mai scăpăm de turnătorii ăstia, ce mama naibii!
 Regizorul își potrivește șapca.
 – Vorbeste frumos, nu sînt turnător, sînt regizor!

Manole se apropie de el.
 – Da? Adică bagei fitile pe ici, pe colo, ești din ăla, cum îi ai spune, intrigant! Ia zi, ce buget ai la filmul ăsta?

– Da' ce te privește pe dumneata? Stai liniștit O să-i dăm și domnului Gicu zece, douăzeci de lei.

Manole rîde.
 – Zece? Douăzeci? Fără cinci mii pe minut, nici un locatar de pe această scară nu poate apărea în nici un reportaj video sau audio! Și ti-o spune asta Manole, șeful departamentului de marketing al scării!

Din scară iese Fane, un ins masiv. Se apropie de grup.
 – Ce e Gicule, s-a legat cineva de tine? Bă, s-a legat cineva de Gicu? întrebă Fane pe un ton agresiv.

Regizorul face un pas înapoi.
 – Eu. De fapt, stăți, că nu m-am legat de el. Voiam să fac o secvență de film cu dumnealui. Să se urce în Dacia aia și să nu reusească s-o pornească.

Fane privește mașina.
 – În Dacia aia? Da' ce are Dacia aia, mă?
 – Păi, e cam hîrțuită și ilustrează perfect...
 – Cum ai zis, mă? După ce că te-ai legat de Gicu, te agăți de mașina mea acu'? Mă, da' ai fost tu la RAR cu ea și știți că e hîrb?

Regizorul dă cu șapca de pămînt.
 – Domnule, dar e ceva de speriat! Eu vreau să fac un film, un simplu film! Chiar nu e nici-nimeni normal pe scara asta?

Istrate se apleacă.
 – Ha! Ce v-am spus eu? Ne ia la mișto! Săriti pe el!

Regizorul fuge, urmărit de cei trei. Se ferește de ei, slalomază printre niște copaci, revine în fața scării și se urcă disperat în Dacie. Încearcă s-o pornească, nu reusește. Este silit să iașă din mașină, ținut strîns de urmăritori.

Istrate îl ia de guler.
 – Așa, domnu' regizor. Mai ai ceva de zis acu'?

Regizorul îl privește îngrozit.
 – Tu-i mama ei de viață, m-a lăsat bateria!

Misterul de la apartamentul 20

În bucătărie, la masă, Fane se chinuie să desfacă dopul unui PET de bere. În bucătărie între Geta, agitată.
 – Fane, vino repede, iar vorbesc ai lui Pandeale despre treaba aia!
 – Care treabă?

Geta își pune mîna la gură, privind circumspectă în jur.
 – Psst, ia vino s-auzi!
 Lingă o fereastră deschisă a dormitorului, Geta și Fane ascultă vocile vecinilor, Sanda și Marcel.

– Marcel, dar oare sigur nu putrezeste?, se aude Sanda.
 Apoi replica lui Marcel.
 – Nu putrezeste, dragă, stai liniștită. E de esență tare, nu putrezeste nici la doi metri sub pămînt!

– Da, dar s-a uscat într-un hal fără de hal. Să nu începă să miroase! Eu zic să-l mutăm de lingă calorifer, e prea cald acolo.
 – Fir-ar să fie, dacă am fi avut pivniță sau măcar boxa să fi fost liberă, l-am fi ascuns acolo, dar ce, parcă mai poți pune ceva de boarfele tale?
 – Doamne, arată ca un schelet!
 Geta sughiță de spaimă. Fane îi pune mîna la gură și-i face semn să iașă din încăpere.
 Cei doi reîntră în bucătărie.
 – Ce crezi, Fane, despre treaba asta? Mie mi-e frică, zău, spune Geta.
 – Ei na, ție ti-e frică și de ziua de salariu. Doar nu crezi că alde Pandeale sînt capabili de cine știe ce grozăvie. Păi nu Pandeale a venit asta vară și ne-a adus pedulel acela dragut, dragut, să avem grijă de el cît au fost plecați la băi? Nu știi că oamenii cu sufletul bun iubesc animalele?

– Eu știu ce să zic, Fane...
 – la nu mai zi tu nimic și încălzește ciorba aia de perișoare, că mă ia cu arsuri de la berea asta. Casa scării. Din apartamentul său, iese Marcel, privind atent în jur. Se asigură că nu e nimeni și scoate tîrînd un sac lung, înfășurat la unul din capete cu o sfoară groasă.
 Geta iese din apartament, îmbrăcată de oraș. Îl vede pe Marcel și se oprește speriată. Se sperie și Marcel.
 – "Neata, vecine, zice Geta, cu jumătate de gură.
 – "Neata, doamna Geta. Ce mai faceți?
 – Mă duc la piață. Da' matală?
 – A, eu? Și eu vin de piață. Am luat niște fleacuri, socoteli...
 Marcel intră repede înapoi în apartament, împingînd precipitat sacul.
 Seara, Geta și Fane la masă.
 – L-am văzut eu! Trăgea un sac mare după el, lung de tot, cît un om! Și cînd m-a văzut, s-a scuit și a băgat sacul înapoi în casă. Ei, ce părere ai, Gicule? Mă mai crezi acum nebună? se revoltă Geta, învîrtind o lingură în crătită.
 – Totuși, nu poate Pandeale să facă așa ceva. Ce naiba, doar îl cunosc de douăzeci de ani, de cînd s-a mutat aici. Și nevastă-să e o femeie așa draguță, draguță, nu?
 – Da' de cînd e așa draguță nevasta lu' Pandeale? replica iritată Geta.
 – Ei, da' doar nu o zic eu, așa zice dom' Teclici, șeful de scară. Doar știi că dom' Teclici nu minte, e colonel în rezervă.
 – Ia! Auzi? Ia hai dincolo.
 Geta și Fane ascultă din nou la fereastră întredeschisă a dormitorului. Se aud vocile cuplului de alături.
 – Și tocmai cînd ieșeam cu el din casă, hop, hoasca de Geta îmi răsare în față! N-am avut cum să mă feresc, m-a văzut cărîndu-l. Dar nu cred că și-a dat seama. L-am băgat repede înauntru.
 – Marcel, asta-i un blestem pe capul nostru! Mai bine nu-l aduceai în casă! Mai bine nu băgai toporul în el acolo, în pădure!
 – Stai calmă, femeie! Doar nu era să-l fi lăsat în pădure, tu știi ce umezeală e acolo, era păcat de el.
 – Marcel, știu cum să scăpăm de el! Îl trînsăm! Îl facem bucăți, bucățele, că-n filmele alea! Apoi le punem pungji mici, mici, cu care aduc medicamentele de la farmacie!
 – Bine, adu-mi faiul din lada de scule. Vezi, ăla de mi l-a împrumutat Fane. După ce ne facem treaba, o să i-l dau înapoi. Adu-mi mînușile chirurgicale, nu vreau să-mi murdăresc mîinile. Pune și niște celofan pe jos, să nu umplem casa de mizerie.
 Geta îl privește ultragiată pe Fane.
 – Fane, nu mai rezist! Vor să-i facă felul! Cu faiul!
 – Criminalii! Cu faiul meu! Sun la poliție!

După un timp, în fața ușii apartamentului cu numărul 20. Geta și Fane, însoțiti de polițistul Ducea, care, plin de importanță, apasă butonul soneriei.
 Iese Marcel.
 – Domnul Marcel?
 – Da. Ce s-a întîmplat?
 – Avem o reclamație. Domnul Panaite, aici de față, ne-a spus că ascundeți un cadavru!
 Marcel se încruntă.
 – Un ce?... cadavru?
 Intervine Geta.
 – Un cadavru, pe care vreti să-l trînsați cu faiul lu' bărbatu-mi-o!
 După o clipă de nedumerire, Marcel se lovește cu palma de frunte.
 – Aaa, faiul! Dar nu e vorba de nici un cadavru!
 – Dar ce e? îl chestionează autoritar Ducea.
 – Stați să vă explic. Sanda, ia adu sacul încoace.
 Sanda aduce sacul. Marcel se apleacă și-l desface sub privirile speriate ale celor din jur. De sub învelișul de plastic apare un brad uscat.
 – Ce-i asta?
 Marcel ridică din umeri.
 – Ce să fie? Bradul de anul trecut. De Revelion am fost la socri și cînd ne-am întors, abia în martie, ne-a fost rușine să scoatem bradul din casă tocmai primăvara. Da' n-am mai rezistat și am hotărît să-l aruncăm la gunoai, că m-am săturat să dorm cu el, zău așa!

Defectorul

Ușa apartamentului cu numărul 13 al familiei Bufniță. Instalatorul Tase bate la ușă. Iese Gicu Bufniță.
 – Bună ziua... familia Bufniță, dacă nu mă-nșel..., arborează Tase un aer absent.
 – Da... Sînteti instalatorul? În sfîrșit, ati venit, replica vesel Gicu.
 – Am venit cînd trebuia să vin! Știți butada cu venitul? Noi, instalatorii, avem o vorbă, mormăie Tase.
 – Nu, ce vorbă?
 Tase inspiră adînc, privindu-l doct pe bărbatul din ușă.
 – Știți ce spune un instalator atunci cînd se duce la fisc să-și declare venitul? Am venit că n-am venit, n-am venit că am venit!
 Gicu rămîne contrariat.
 – Interesant... dar, poftiți, intrați, îmi curge teava în bucătărie. Eu mă grăbesc, trebuie să plec la serviciu, așa că, vă rog...
 Tase intră cu un pas studiat, privind cu atenție holul apartamentului. Vede un calendar de perete.
 – Hm... sîntem în 13, zice îngîndurat instalatorul, după care ridică tonul. Normal, numai mie mi se putea întîmpla asta! Apartamentul 13, familia Bufniță, ziua de 13!
 Continuă în soaptă.
 – Spuneți-mi, e o lucrătură, nu? E mîna lui Stamate la mijloc, nu?
 – Poftim? Nu înțeleg. Cine e Stamate?
 Tase zîmbește.
 – Cine e Stamate? Bună întrebare! Da' chiar, cine e Stamate? Stamate e un nimeni! Jurați că nu e făcătura lui Stamate?
 Gicu se enervează.
 – Dom'le, nu cunosc nici un Stamate. Haide să începem treaba, mai am jumate de oră și mă duc la birou.
 – Unde lucrați, dacă nu sînt indiscret?
 – La o firmă de pompe funebre.
 Tase sare un pas înapoi și scuipe în sîn.
 – Incredibil! Stamate a mers prea departe... Dar, în fine, îi fac jocul. Să cercetăm avaria.
 Gicu intră în baie. Tase rămîne în urmă. Scoate un cui din geantă și îl bate în catul ușii.
 – Ce faci, dom'le? Strici peretele? sare Gicu, iritat.
 – Cum stă cuiul ăsta înfipt în perete, așa să stea Stamate teapăn pînă termin treaba, rosteste sentențios Tase.
 Începe să fluiera, își suflăcă mîncele și scoate instrumentele de lucru.
 – Dom'le, zi-mi și mie cum e cu pompele astea funebre? întrebă Tase. Că mereu am stat și m-am întreat: o fi vorba de pompe din astea, de umflat caucioacele sau din alea aspersoare?
 – Nu, e vorba de altfel de pompe... răsunde absent Gicu.
 Tase adoptă un ton interogativ agresiv.

– Adică? Ce fel de pompe?
 – Păi... funebre... se fîstaceste Gicu.
 Instalatorul zîmbește superior.
 – Mda... funebre. Asta-i tot, nu? Eh, Stamate, Stamate!
 Se bagă sub chiuveță.
 – Și cum, pe matală te cheamă Bufniță și lucrezi în cimitir?
 – Dar nu lucrez în cimitir, spune Gicu făcîndu-și de lucru la un dulap, cu spatele la Tase. Eu doar duc mortii acolo.
 Se întoarce și-l găsește pe Tase cu ciocanul ridicat, chiar lingă el. Tresare violent.
 – Și de adus cine-i aduce înapoi? Stamate? întrebă mîeros Tase.
 – Dom'le, dar m-ai înnebunit! Cine-i Stamate ăsta? Chiar nu-l cunosc!
 – Mda... așa sunetei tot, spune dezamăgit Tase. Nimeni nu-l cunoaște pe Stamate...
 Își reia treaba, sub chiuveță. Sună telefonul. Gicu se duce în camera alăturată. Revine alb la față.
 – La telefon, e... biuguie Gicu.
 – Ei, ce'i cu matală? Te-a sunat vreun mort cu taxă inversă?
 – Nu, a sunat Stamate. Îți jur că nu știu cine e omul ăsta!
 De sub chiuveță, Tase se ridică ușor, stergînd tacticos lama unui bomfaior. Gicu înhîite în sec, atent.
 – Ce vrea? murmură calm Tase.
 – Te caută pe dumneata. M-a întrebat dacă ești aici.
 – Dar el unde e?
 – Nu știu, ce treabă am eu cu Stamate ăsta?
 – Spune-i că Tase e aici! Și încă ceva: Tase va fi mereu acolo unde nu e Stamate!
 Gicu dă din cap și dispare dincolo. Tase scoate din geantă un cutiț pe care-l așează tacticos pe o batistă întinsă pe masă. Revine Gicu. Tresare la vederea armei.
 – Dar... ce-i asta?
 – Tase îl asteaptă pe Stamate. Va fi aici curînd. Tase trebuie să fie pregătit.
 – Te rog să ieși imediat! Nu mă face să chem poliția! Nu vei scăpa așa ușor. Te vor prinde dacă vrei să faci ceva.
 – Auzi, sefu', eu credeam că dacă lucrezi cu morți ai ceva sînge în instalație, dar vād că ești debransat rău de tot.
 Se uită la ceas.
 – Hai că nu durează mult. În cinci minute se termină totul.
 Gicu începe să își facă cruce și să murmure o rugăciune. Se aude soneria.
 – Du-te și deschide, ordonă Tase. Eu îl voi aștepta aici pe Stamate. Promit că voi lucra curat.
 Gicu se duce împletic în la ușă. O deschide tremurînd. Intră Stamate.
 – Tase Garnitură e aici? întrebă acesta, argotant.
 Cu un aer sfîrșit, Gicu face semn către bucătărie. Stamate îl bate pe umăr, îmbrăbător.
 – Cred că ar fi bine să ne lași singuri. Promit că voi lucra curat.
 Gicu se ascunde în sufragerie, speriat. Așteaptă cîteva clipe. Se aud vocile infundate ale celor doi, din care nu se înțelege nimic. La un moment dat, se așterne liniștea. Din bucătărie iese Tase, cu capul plecat, urmat de Stamate.
 – Gata, puteți să vă vedeți liniștit de treabă, îi spune Stamate lui Gicu. Am rezolvat situația. Chiuveța picură din nou.
 Gicu îl privește cu ochi mari.
 – Dar cine ești dumneata, Stamate?
 Stamate scoate o legitimitate.
 – Serviciul de Protecție Internă a Instalatorilor. Îl umăresc de mult timp pe trădătorul de Tase Garnitură. Vă mulțumesc pentru cooperare.
 – Stați, dar ce-a făcut?
 – Păi cum, n-ati văzut? șopteste conspirativ Stamate. V-a reparat chiuveța în cinci minute. Treaba asta duce sistemul de ripă, înțelegeți? E un defector. Sindicatul nu putea tolera așa ceva. Am și eu o rugămintă la dumneavoastră... Nu m-ati văzut și nici nu ati auzit vreedată de mine, ok? Stamate... nu există!

(Povestirile fac parte din volumul *Capul de locuitor*, în curs de apariție la Editura T)

O zi la Bookfest – 2011

Fotoreportaj de Liviu Antonesei & Complicii

LIVIU ANTONESEI

Dacă nu aș fi atît de ocupat, aș sta prin târgurile de carte de la deschiderea pînă la închiderea acestora, chiar și peste noapte, atît de mult îmi place să mă simt înconjurat de rafturile și tejelele pline de cărți noi, cu coperte elegante și miros de proaspăt. Nu pot proceda așa dar, de mai mulți ani, reușesc să-mi petrec măcar o zi la Bookfest-ul de primăvară-vară și alta la *Gaudeamus*-ul de toamnă. În vremea din urmă – culmea, pe criză! – au mai apărut *Tîrgul Alternativ de Carte* și *Tîrgul de Carte de Poezie*, dar încă n-am reușit să le vizitez.

Cărți, cafele, beri și prieteni

Anul acesta, pentru mine, prezenta la Bookfest a însemnat ziua de sîmbătă 28 mai, de la deschidere, ora 10, pînă aproape de închidere, cam pînă pe la 21, 30, cînd a trebuit să plec spre gară. O zi foarte plină, în care am întîlnit o multime de prieteni scriitori, editori și jurnaliști culturali, ba chiar am avut vreme și să particip la trei lansări de carte, să particip activ, vreau să spun, pentru că, de la distanță, am mai urmărit cîteva. Cred că mi-am început ziua bine, bînd o cafea cu Dorin Tudoran și Silviu Lupescu, pe o terasă de lîngă unul dintre pavilioanele în care era adăpostit târgul. Sîfînd noi de vorbă despre treburi, literare și culturale, însemnate sau bîrîfînd, mai după moda locului, am mai fost însoțiți ba de Oana Boca și Bogdan Stănescu, ba de Anca Mizumschi, ba de Andra Rotaru, ba de Iulia Popovici și, poate, încă și de alții.

După ce mi-am tras astfel sufletul, am făcut primul tur prin târg, uitîndu-mă la standurile editurilor, salutînd și rîspunzînd la saluturi, strîngînd mîini și, desigur, reperînd locurile unde, începînd cu ora 14, aveam să intru în programul de lansări. În graba mare, i-am zărit pe Gabriel Liiceanu și Mircea Cărtărescu, cu lansarea cărui de la *Humanitas* aveam să mă suprapun cu lansarea cărții lui Alexandru Petria de la *Herg Benet*, grație distanței, fără să ne deranjăm unii pe alții. M-am salutată în fugă cu Lidia Bodea, cu Michael Haulică și colegul său. Horia Nicola Ursu, de la *Millenium Books*, cea mai bună editură de SF din țară, care mi-au umplut brațele cu cele mai recente apariții, de la culegerea de articole, eseuri și note a celui dintîi la ultimul număr din *Galileo. Science Fiction & Fantasy* și la *2011 Premiile Galileo*, excelentă antologie de profil.

Mergînd printre standuri, am mai „cules” *Deania neagră*, pe care urma s-o lansez la 13, *Mircea Ivănescu 80* (coordonator Al Cistelecian) de la *Paralela 45*, volum în care aveam un text, de la *Blumenthal* mi-am procurat *Mai am un singur Doors*, antologia de poezie patriotică a tinerei generații, realizată de Daniel-Silvian Petre, pe care uitasem s-o iau dimineață, cînd am bătut cafele la sediul editurii, imediat după sosirea în București. M-am bucurat să văd că era frumos expusă cartea de poeme a lui Nicu Vladimîr, pe care am lansat-o în iarnă la *Serile Timpul*.

După acest ocol, am revenit la terasa unde Dorin Tudoran nu mai era cu Silviu Lupescu, ci cu Vasile Gogea. Ne-am decis pentru o bere, că soarele urcase sus, fiind însoțiți de data aceasta de Ioan Groșan, Alexandru Petria și reprezentanții editurii, ca să udăm totuși cartea înainte de a o lansa la apă, Alexandru Mușina, acesta de la o masă vecină, unde s-a instalat la un moment dat

și Caius Dobrescu, în vreme ce masa noastră s-a îmbogățit cu Nicoalae Prelipceanu, Mirela Lungu și mai mulți tineri, care mă vor obliga să le învăț numele. La un moment dat, a apărut Felix Neculau, în altul, m-am salutată peste mese cu dl Soviany, remarcabilul autor al unui roman recent, cu dna Dimisianu, care a avut amabilitatea să-mi dăruiască ultimele apariții din excelenta revistă de cultură și civilizație pe care o conduce, cu excelentul caricaturist Cristian Topan, pe care am reușit să-l înghesui la masa noastră, ba chiar cu mulți alții.

Muncile unei zile

La 13, am mers la *Elefant*, locul lansării cărții de povestiri a lui Alexandru Petria și cred că, laolaltă cu Marius Ghilezan, care mi-a dăruit pe loc volumul său de poezii *Tigara unui viitor de paie*, apărută la *Corint*, cu Dan Mircea Cipariu și cu autorul însuși, ne-am descurcat destul de bine, după cum mărturisesc pozele făcute de editură, de Dorin Tudoran și de colega mea de facultate Natașa, nu știu de unde apărută acolo. Un film de Liviu Potra, postat de Petria pe *facebook* pare să-mi confirme impresiile. După o pauză pe terasă, însoțiți de cei de la editură, ca să cinstim și succesul lansării, am intrat în linie dreaptă. La 16 trecute fix, am lansat la standul *Blumenthal*, împreună cu Daniel-Silvian Petre, antologator, Serban Axinte, prefator, și citiva dintre poezii incluse, antologia de poezie patriotică a tinerimii, înregistrată pe peliculă în întregime – nu știu în ce scop. Apoi, zăbovind cîteva minute la standul *Eikon*, unde Caius Dobrescu, Vasile Gogea, împreună cu autorul și reprezentanții editurii, lansau cartea lui Daniel David despre *Eliade și*

Culiamu, m-am îndreptat spre standul *Meteor Press*, pentru lansarea celei de-a treia cărți tradusă în românește din Anna Politkovskaia, excepționala jurnalistă din Rusia, asasinată acum cinci ani după cel mai caracteristic tipic kaghebist. Împreună cu Adrian Cioroianu, Bedros Horasangian și Petre Mihai Băcanu, ne-am strădui să evocăm cît mai adecvat viața încercată, curajul și opera acestei neobișnute jurnaliste.

Cîteva vorbe de bun rămas

Am stat de vorbă cu patronii și directorii de edituri, cu redactorii, cu personalul care se ocupa direct de vînzarea de carte. În general, se poate spune că, deși vizitatorii au fost mai puțini decît anul trecut, vînzările au fost mai voluminoase. Mie mi s-a părut că pavilioanele erau mai pline decît anul trecut, dar era sîmbătă și, totodată, penultima zi a târgului. În mod neașteptat, deși sîntem încă în criză, cel mai bine s-au vîndut cărțile scumpe, copertate și, unele, ilustrate. De asemenea, cărțile noi, care au beneficiat de lansări în cadrul târgului și de ședințe de autografe din partea autorilor. Toată lumea vorbește despre o creștere semnificativă a vînzărilor la cărțile pentru copii, ceea ce pe mine mă bucură, începem să avem anumite garanții în privința unui public de carte viitor. Ar mai trebui adăugat că tara invitată în acest an, Ungaria, a avut o prezență remarcabilă, scriitorii participanți fiind de primă mînă – Péter Esterházy, Péter Nádas, Attila Bartis, Ádam Bodor, András Forgách – , mai mult, acestia au adus cu ei reviste și cărți aparținînd scriitorilor români traduși în maghiară.

(Pozele nesemnate îmi aparțin, celelalte aparțin „complicilor” divulgați pre numele lor)

Hosrangian, Cioroianu, Băcanu, Antonesei - Foto Meteor Press

Bedros Horasangian, Adrian Cioroianu, Petre Mihai Băcanu lansînd *Anna Politkovskaia*

Dorin Tudoran, Dan C Mihăilescu,

Ghilezan, Antonesei, Petria, Cipariu lansînd *Denia neagră* - Foto Editura Herg Benet

Vasile Gogea, Silviu Lupescu

Bookfest, Stand Polirom

Lidia Bodea, Anca Mizumschi

Bookfest, Stand Paralela 45

Alexandru Musina, cu ediția anastatica din Cinci

Bookfest, Stand Adevărul

Liviu Antonesei, Vasile Gogea, Dorin Tudoran - Foto LA pe automat

Bookfest, Stand Humanitas

Erotismul, între aberație și revelație

DORIS MIRONESCU

Marea temă de început a romanului *Întimplări în irealitatea imediată* și cea mai importantă a întregii părți epice a cărții este cea a erotismului sau, cum bine o numește naratorul, a „cunoașterii sexuale”. Putem vedea în această opțiune tematică o strategie de insolitare, chiar dacă la nivelul reprezentării actului sexual nimic nu este „înstrăinat” metaforic, ca în exemplele din folclorul rusec oferite de Viktor Sklovski în studiul *Arta ca procedeu*. Fixind în copilărie, chiar în primii ani din viață, câteva reprezentări sexuale, în mod convențional scandaloase, naratorul copilăriei din *Întimplări* exclude posibilitatea citirii confesiunii sale ca o autobiografie obișnuită. Istorierea trecutului propriu este încă o dată deturmată, contrariind clișeele. Dacă în *Amintiri din copilărie* erotismul era suav și diafan, fiind doar aluziv și glumesc strecurat (o dată cu soarele scos de Nică din sinul Măriucaș Săvucului...), amintirile din copilăria naratorului blecherian sînt cel puțin demitizante. Pe străzile asfaltate și prin gangurile umbroase ale orașelului de provincie, copilăria este de o „ingenuitate vicioasă”, purtînd „pectele isterizării și ale freneziei citadine”¹. Dragostea intersecțiază planul sexual de la cea mai fragedă vîrstă. În același timp, perplexitățile și frustrările pe care ea le comportă funcționează pentru copilul aflat în dispoziție mitizantă ca niște semnale de alertă față de disfuncțiile și neajunsurile realului în genere.

Sexualitatea infantilă: „eros fără erotism”²

Opțiunea prezentării copilăriei ca teritoriu al sexualității nu are nimic scabros sau indecent, după cum nu trebuie să trădeze nici o excesivă predilectie pentru psihanaliză a lui Blecher însuși³. Reprezentările erotice infantile se prezintă într-o aură convingătoare de puritate: „Oricît de departe îmi răscoleșc amintirile în adîncul copilăriei le găsesc legate de cunoașterea sexuală. Ea îmi apare tot atît de nostalgică și pură ca aventura nopții, a fricii ori a celor dinții prietenii. [...] În nici un moment al copilăriei n-am ignorat diferența dintre bărbăți și femei. [...] Secretul sexual a fost dintotdeauna aparent. Era vorba de un „secret” cum ar fi fost vorba despre un obiect: o masă ori un scaun”⁴. Erotismul reprezintă un mod inedit de cunoaștere⁵ pentru un copil, puțin funcționa ca un factor destabilizator la nivelul reprezentării realității. Într-adevăr, lumea cunoscută prin sexualitate este o lume fantasmatică, cu atribute halucinatorii, proiectînd „obiecte de dorință” improbabile și baroce: „Îmi închipuiam organele feminine sub forme eronate și actual în sine cu mult mai fastuos și mai straniu decît l-am cunoscut cu Clara”⁶.

Funcțiile pe care le îndeplinește obsesia sexuală în romanul blecherian sînt multiple. Critica a remarcat fixata blecheriană asupra interiorității trupului, ca „vizuină luminată” de boală în romanul postum și ca „ființă-buretă”, conștiință pustie dar absorbantă a lumii exterioare în *Întimplări*. Această obsesie a fost pusă în legătură cu diversele figurări ale „cavernei sexuală” din același roman⁷, sugerînd preluări freudiene de o transparentă dezarmantă și inexplicabilă într-un roman atît de „hieroglific”. Avansăm o ipoteză nepretențioasă, dar poate tocmai de aceea mai probabilă: sexualitatea reprezintă un nucleu de autenticitate a personalității, prin cercetarea căruia se poate atesta adevărul înfîlîrilor cu irealitatea. Naratorul blecherian selectează tema sexualității deoarece aceasta transmite, în contextul epurat cu grijă de posibile interpretări în cheia confesiunii indecente, impresia puternică de intimitate gravă, de profunzime nefalsificabilă, necesară în aventurile sale ireale, atît de apropiate de teritoriul mistificărilor. Mai important, erotismul este terenul pe care va avea loc marea încercare a adolescenței eroului: dragostea față de o femeie inaccesibilă și din acest motiv mitizată, în jurul căreia se concentrează toate datele fabuloase ale lumii ireale promise.

În orice caz, povestindu-și copilăria ca revelație erotică, naratorul are grijă să degajeze narațiunea sa de posibile interpretări greșite. El se comportă ca un romancier gelos față de semnificațiile romanului său, pe care le vrea acceptate o

dată pentru totdeauna de către cititor, motiv pentru care își alcătuiește singur glosarul, indexul și chiar „cheia viselor”. Chiar dacă nu există motive pentru a nesocoti recomandările sale de lectură, naratorul devine, datorită acestui comportament, un personaj al propriei narațiuni și deci un narator necreditabil după toate criteriile definiției⁸.

Reprezentările erotice din *Întimplări* nu sînt niciodată lubrice, ci păstrează un aer nevrotic și ermetic, fiind scutite de kitsch-ul care bîntuie întreaga proză erotică interbelică din România, de la Camil Petrescu la H. Bonciu. Amorul cu Clara (în al doilea capitol al cărții) este straneizat mai întîi de decorul cu totul neobișnuit al prăvăliei de mașini de cusut, ca și de ritualul complicat al după-amiezilor în care un șir întreg de detalii anodine, întotdeauna aceleși, trebuie să precedă „cedarea” fetei. Un schimb de replici mincinoase, care anunță apariția, într-un capitol ulterior, a dialogurilor absurde ale eroului cu tovarășul de joacă Ozy, reprezintă ritualul de curtare stereotip. Actul erotic are un aer mecanic, bizar, lipsa lui de naturalele sublinii strănităte de tuturor experiențelor eroului, în copilărie, ca și mai tîrziu. Scena dă o imagine concretă a absurdului, lucru probat prin apariția unei soarece care asistă atent la spectacol, dar și prin nevoia eroului de a își explica prezența soarecelui, fie și în mod aberant, ca într-o proză fantastică cu animale înzestrate cu rațiune. Lipsa sensului este dovedită de necesitatea obsesivă de a oferi un sens întîmplării.

Tot însoțit se prezintă și prima manifestare sexuală a copilului care încă mai doarme după masă. Episodul constituie o veritabilă „scenă” epică, o reprezentare desăfurată a momentului din trecut. Interesant este că nu momentul micii pozne erotice din copilărie este surprins, ci un altul, ulterior, de rememorare: „Tatăl meu adineaora în odaie mi-a tras cîteva palme peste fesele goale. Nu știu prea bine pentru ce. Mă gîndesc...”. Evenimentul este prezentat în această lumină și în această succesiune (ca o amintire a copilului pe-depsit) pentru a fi golit de conotațiile sale eventual obscene și a fi investit cu valoarea atribuită lui de la bun început: cea de experiență de cunoaștere. Cu toate acestea, tonul categoric al comentariului nu poate să estompeze nuanta bufonă a relațiilor. Copilul este naiv și naratorul prinde ocazia să se copilărească și îl puțin, mai ales că efectul literar este de o comică caracteristică: „părinții noștri erau duși la plimbare. N-am simțit cînd ei s-au întors și nu știu ce anume făceau fetele sub plapomă. Știu doar că, în momentul cînd tatăl meu a ridicat brusc plapoma, fetita începuse să accepte”. Fuziunea între poziția naratorului și cea a eroului-copil, realizată aici în scopuri de reliefare comică a unei întîmplări, se va repeta și mai tîrziu în roman, cu scopul impulsivării emoționale a notației sau a verosimilării aventurilor incredibile în imaginar.

De asemenea, o întorsătură ironică, cu semnificație metatextuală, trebuie să vedem și în fraza: „E cea dinții aventură sexuală a mea și cea mai veche amintire din copilărie”, care încheie scurta rememorare. Gestul polemic la adresa amintirilor edulcorate ale vârstei ferice, fără trimitere directă la Creangă, presupune o gîndire de ansamblu a textului, cu luarea în calcul a cititorului-model, căruia îi este destinată această precizare complice. Ea nu are rolul de a fixa un început auroral pentru recapitularea trecutului (începtută, de altfel, într-o notă la fel de polemică la adresa literaturii memorialistice, prin descrierea amurului cu Clara în capitolul precedent), ci de a produce un nou soc pe axa temporală a lecturii tocmai în momentul în care povestea începe să curgă cronologic: „Cea dinții aventură sexuală” a copilului survine atunci cînd nimic nu o pregătește, fără vreun indiciu că povestea trecutului va începe în sfîrșit. Narațiunea rămîne, în continuare, un joc dificil pentru cititor, luat în calcul, ca mîrime variabilă, printr-o serie de complexe strategii expresive.

Mimarea miracolului. Tehnica narațiunii fantastice

Unul dintre procedeele folosite cu mai multă insistență în romanul blecherian este insolitarea fantastică. Fenomene obișnuite, întîmplări care nu au nimic ieșit în comun sînt traduse într-un limbaj misterios, care sugerează existența unor

posibile înțelesuri hieroglifice în miezul banal al vieții cotidiene.

Episodul înfîlîrii unui băiat necunoscut, Walter, poartă numeroase mărci ale insolitării fantastice. Faptul că în roman tipul narativ este cel homodiegetic, cu narator reprezentat, facilitează procedul. Desi nu toate prozele fantastice sînt homodiegetice, analiza structuralistă a lui Tzvetan Todorov a demonstrat că indecizia la lectură cu privire la statutul faptelor povestite ajută mult la eficiența pragmatică a discursului fantastic⁹. E suficient ca un gest să fie descris într-o manieră misterioasă, cu o atenție exagerată pentru toate detaliile și cu exprimarea mirării profunde, iar gestul capătă aura supranaturalului. În proza fantastică homodiegetică, naratorul-personaj joacă un rol important în crearea aerei de mister ce învalăuie faptele, prin însuși faptul că el controlează povestirea deci, cel puțin în teorie, controlează și modul în care aceasta este interpretată.

Dacă evenimentele prin care trece naratorul nu au nimic supranatural, atitudinea sa față de evenimente anunță prezența fantasticului. Nelinistea, umirea disproporționată, incapacitatea eroului de a-și explica faptele și lipsa oricăruj indiciu al ironiei (solidaritatea de atitudine între narator și erou) contribuie la instaurarea unei atmosfere de așteptare a fantasticului. Iar așteptarea cititorului se lasă rareori înșelată: ea mitizează faptul, chiar dacă, în ultimă analiză, acesta se arată a fi unul cu totul cotidian.

Înfîlîrea cu micul Walter are toate caracteristicile unei înfîlîri obișnuite între doi copii pe un loc de joacă oarecare, însă ea capătă imediat note de fantastic. Desi actul homoerotic pe care Walter îl perpetuează este într-adevăr neobișnuit, el nu iese din structurile realului. Însă Walter este privit cu uimire încă din primul moment. Apariția sa are darul să tulbure universul de reprezentări al eroului. Tot ceea ce face sau spune Walter pare extraordinar, și totuși nimic nu este acolo ieșit din comun, în afară de fervoarea naratorului care rememorează scena cu aceeași uimire de atunci. Am subliniat, în pasajul care urmează, mărcile abrupte ale șocului, surprizei, stuporii, transmise de narator unui cititor la fel de uluit ca și el: „Vorbirăm puțin și deodată îmi făcu o propunere stupefiantă: să mîncăm flori de salcîm. [...] Deodată mă apucă strîns de mîna: - Vrei să vezi «sediul» bandei noastre? [...] - Vreau, îi răspunsei cu o voce ce nu mai fu a mea și cu o vîntă de risc ce izbucni subit în mine și care, simteam bine că nu-mi aparține”. - Trebuie să rămînem aici, îmi spuse el, nu putem merge mai departe. În fund sînt niște oameni de fier [...]”. Întorsei capul și privii disperat deasupra noastră gura deschisă a pînivitei cu lumina ei ce venea dintr-o lume simplă și clară unde nu existau oameni de fier [...]”. Cînd deschisei bine ochii Walter stătea aplecat peste pubisul meu, cu gura strîns lîptă de sex. *Îmi era imposibil să înțeleg ce se petrece*”¹⁰. Renunțai să merg pînă la pînivită și astfel pe Walter nu-l mai înfîlîni niciodată”¹¹.

Un eveniment oarecare intră în zona misterului datorită aerului misterios cu care este relatat, prin intermediul unei prezentări ce adoptă ticurile literaturii fantastice. Cititorul nu este mistificat (nu mai mult, în orice caz, decît în povestirea lui Poe *The Tell-Tale Heart*), ci sugestionat în directie acceptării faptului că lucrurile nu sînt întotdeauna ceea ce par la prima vedere¹². În lumea comună, Walter poate fi un băietel cam emancipat aflat în vacanță. În lumea misterioasă pe care o instaurază privirea mirată a naratorului blecherian, Walter este un saman care-l inițiază pe tovarășul său într-o serie de mistere, de la mestecarea florilor de salcîm și practicile homoerotice la jocul „cu pana”, ce eufemizează într-o manieră aproape hieroglifică o nouă aventură erotică din copilăria personajului. Evenimentele acestei vârste, mai ales cele erotice, dar nu numai ele, păstrează o zonă de neîntelese, destituind personajul de orice responsabilitate, demonstrîndu-i cît de fantasmatică este realitatea și cît de ușor de distrus aspectul obișnuit al lucrurilor: „Pana neagră lucioasă pe care mi-o arăta Walter însemna că nimic nu mai există în lumea mea cunoscută”. Tot felul de apariții și dispariții uimitoare învalăuie evenimentele într-o aură de incredibil pe care narațiunea o speculează cu folos.

Prezența procedelor fantastice nu afectează statutul prozei blecheriene, proză de ficțiune lipsită de presupuzițiile magico-mitice ale fantasticii. Ipoteza lansată de către un Sergiu Pavel

Dan în *Proza fantastică românească* (1975), după care M. Blecher ar face parte dintr-un grup de scriitori care practică „fantasticul absurd”, a fost retrasă cu argumente convingătoare de către același autor în *Fetele fantasticului* (2005). Literatura lui M. Blecher utilizează motive fantastice într-o narațiune obsedată de ontologia realului, raportîndu-se la aceste incidente fals supranaturale cu o uimire care generează o atmosferă asemănătoare celei fantastice.

Seria evocativă a capitolului al treilea se încheie prin revenirea implacabilă la „suprafața lucrurilor”: secretul nu mai este secret, misterul hiperdimensionat de odinioară devine „umil și mizerabil”. Pana neagră are un corespondent livresc într-o carte bîntuită a fi obscenă, pe care eroul-copil nu reusește să o citească niciodată¹³. Narațiunea pare din nou a se încheia cu fiecare experiență parcursă, datorită obișnuinței naratorului blecherian de a transforma fiecare întîmplare într-o nouă tragedie ce probează absurdul lumii: „Păstrez astfel și azi intactă în mine imaginea unei cărți-cele negre în care zace puțin din parafumul autentic al copilăriei mele”¹⁴.

¹ Al. Protopopescu, *Romanul psihologic românesc*, Pitești, Paralela 45, 2002, p. 216.

² Sintagma îi aparține lui Mihai Zamfir: „Éros sans érotisme”, *Cahiers roumains d'études littéraires*, 1988, nr. 3.

³ Această lipsă de predilectie apare în cazul criticilor care au scris despre Blecher. Singurul studiu psihanalitic întreprins pînă acum asupra *Întimplărilor în irealitatea imediată*, în 1937, cel al lui Justin Neuman, încerca o analiză mediocră, preferînd să vadă, de exemplu, în imaginea doctorului-soarece din al doilea capitol al cărții o banală imagine oedipiană, în cea mai servilă dependență față de teoriile lui Sigmund Freud, fără imaginație sau îndrăzneală interpretativă.

⁴ Funcția de cunoaștere a sexualității în romanul lui Blecher a fost relevată mai ales în studiul lui Mihai Zamfir, „Maestrul din umbra”, din *Cealaltă față a prozei*, București, Eminescu, 1988, în care se atrage atenția la aspectul dez-erotizat și, de aceea, straniu al iubirii în romanele generatiilor anilor '30. Stranietatea tuturor „înstrăinează” eroul, transformîndu-l într-o experiență cu adevărat „pură”, spirituală, fără nimic conșciscent.

⁵ Nicolae Manolescu, *Arca lui Noe*, București, Gramar, 2000, p. 569.

⁶ Vezi Wayne C. Booth, *Retorica romanului*, trad. Alina Clej și Ștefan Stoescu, pref. Ștefan Stoescu, București, Univers, 1976, p. 204. Booth afirmă că între naratorul implicat mereu în narațiune și cel obiectiv „există o varietate învalmîșă de naratori mai mult sau mai puțin creditabili, dintre care mulți sînt un amestec uimitor de rațional și irațional” (p. 331). În cazul literaturii lui Blecher nu se pune problema de a-l declara „irațional” pe naratorul necreditabil pentru a-i smulge frișele povestirii din mîna, de vreme ce aceasta este construită, evident, în jurul presupuzițiilor naratorului despre sine însuși și nu împotriva acestora, de către un „autor implicat” rătăcios.

⁷ „Naratorul reprezentat convine fantasticului, întrucît el urează necesara identificare a cititorului cu personajele”. Tzvetan Todorov, *Introducere în literatura fantastică*, București, Univers, 1975, p. 107.

⁸ Atitudinea fantastică reprezintă un element de disjuncție între Blecher și unul dintre scriitorii la care a fost raportat cel mai adesea, Franz Kafka. Dacă la scriitorul praghez efectul fantastic este obținut prin „anestezia în prezența insolului și a monstruosului [...] prin eronizarea oricărui comentariu, prin reducerea epitelor, retrinerea relatare absolut obiectivă” (Vera Călin, *Omnia sunt eloquentia*, București, Ed. Enciclopedică, 1973, p. 193), la Blecher nimic nu stăvilește manifestarea unei umiri disproporționate, adesea chiar nejustificată, în fata neobișnuitului.

⁹ Sugestia funcționează foarte eficient, dar fiind că doi exegeți recenti, Simona Sora (*Regăstirea întîmîrtă*, București, Cartea românească, 2008) și Ada Brăvescu (*Întimplări în irealitatea imediată sau modelul narativ al identității*, în „Tribuna”, nr. 146, 1 octombrie 2008) au văzut în episodul lui Walter o explicare a motivului fantastic al dublului: pentru Simona Sora, Walter este un cărtărescian... M. inversat, provocator de crize și scîndări interioare”; la Ada Brăvescu, el apare drept „un prieten cel mai probabil imaginar”. Însă o aluzie clară la motivul dublului vom găsi în capitolul al șaselea, în episodul fotografiei din vîrsta gheretei de la bilci. Episodul Walter evocă, mai degrabă, din zona fantastică, înfîlîrile misterioase cu personaje supranaturale, detașate de puteri și conștinute secrete, care urmaresc încheierea unui pact costisitor cu eroul: Mephisto în *Faust* sau Ruben în *Sărmanul Dionis*.

¹⁰ André Theuriot (1833-1907), autorul cărții care îl fascinează pe eroul *Întimplărilor*, a fost un poet, prozator și dramaturg francez cooptat, pentru bucolismul și serenitatea reprezentărilor sale de natură și de oameni pitorești din toate colțurile țării, în Academia Franceză. Nimic citit de puțin tenebros sau licentios, așa cum pare să fie *Frida* în imaginația eroului blecherian, nu se poate regăsi în opera surzătoare, sentimentală și stereotipă a venerabilului scriitor. Ironia (voluntară?) face ca incoerentul volumas *Frida*, o poveste cu copii scrisă pentru corijarea pedagogică a afectivității excesive a acestora, să devină în romanul blecherian o carte fantasmatică, un simbol al posibilității ca, în subsoal unei realități cotidiene idilice și burgheze, să se găsească demoni.

Mircea Eliade inedit

MIRCEA HANDOCA

Am în față un recent eveniment editorial: volumul cu peste 40 de *Scrisori inedit* pe plan mondial: *Mircea Eliade – Henry Pernet – Corespondență*. Nici una dintre zecile de monografii consacrate lui Eliade în America, Franța sau România nu menționează acest schimb epistolar din anii 1961 – 1986.

Se știe că firul vietii unei personalități poate fi reconstituit din mărturiile epocii, evocările contemporanilor, jurnale, amintiri și scrisori. Din această multitudinea de izvoare, epistolele au cea mai mare credibilitate. Redactate inițial fără intenția de a fi încredințate tiparului – ele depășesc memorialistica prin autenticitate.

Editia – apărută în iulie 2011 la Casa Cărții de Știință din Cluj – îngrijită de Mihaela Gligor este subintitulată *Dragul meu prieten*. Prefata aparține celui mai de seamă eliadist american, Mac Linscott Ricketts, introducerea lui Henry Pernet, iar postfața și traducerea din engleză, Mihaelei Gligor. Autorul traducerilor din franceză este Călin Cristian Pop.

Cele aproape 200 de mesaje îl au – în marea lor majoritate – ca expeditor și destinatari pe autorul *Tratatului de istorie a religiilor*. Henry Pernet, student în științe economice și sociale la Universitatea din Lausanne (născut în 1940), preocupat de psihologie și istoria religiilor, e un tânăr profund impresionat de cărțile recent citite: *Samanismul, Nasteri mistice, Tratatul de istorie a religiilor și Yoga*. Într-un gest romantic, îi scrie autorului, pe adresa Bibliotecii Gallimard, solicitând autografe: „Am citit mai multe dintre cărțile pe care dumneavoastră le-ați publicat și vreau să vă mulțumesc pentru claritatea și imensa importanță a scrierilor. Dumneavoastră puneți la dispoziția studentului un material de studiu care e în același timp analitic și sintetic, și care astfel îl ajută enorm”.

Spre surprinderea lui, aceste fraze generale, fără vibrație, primesc un răspuns binevoitor din partea celebrului său interlocutor, cu 33 de ani mai în vârstă. În culmea fericirii, așteaptă cu înfrigurare ziua de 20 august, când îi fusese acceptată o întâlnire la Ascona. Între timp, aproape că devine și el... celebru. La câteva zile după moartea lui Jung (6 iunie 1961), publică în *Gazette de Lausanne* un amplu articol: „Jung și procesul Eichmann”.

În secret, debutantul nostru în publicistică visa să îi ia un interviu profesorului de la Chicago și, în acest scop, împrumutase un aparat de înregistrat extrem de greu.

Interviu a fost ratat, dar înlăturarea nu va fi uitată: „E zvelt, mult mai scund decât mine, stă ușor aplecat de spate, dar ceea ce mă sochează mai ales e o frunte înaltă și mare, o privire caldă, însă lucidă, ascunsă în spatele unor ochelari groși, de miop. Vivace și cu un entuziasm contagios, Eliade descrie un univers fascinant. Insistă asupra importanței culturale a studiului comparat al religiilor și punctează contribuția istoriei religiilor la transformarea concepțiilor occidentale asupra picturii și sculpturii provocate de descoperirea artei primitive.”

Vorbele lui îl dau gata și, pe loc, nu dorește altceva decât să meargă la Chicago și să devină studentul unui asemenea vrăjitor. Deocamdată, însă, trebuie să termine facultatea de sociologie din Elveția și să facă rost de o sumă modestă, ca să se poată întreprinde în America. Imediat nu poate face altceva decât să publice un articol despre cel ce-l va deveni îndrumător: „Istoria religiilor și noul umanism. Întâlnirea cu Mircea Eliade”, apărut în *Gazette de Lausanne*, la 30 septembrie 1961.

De-abia după doi ani va putea deveni discipolul și colaboratorul apropiat al Profesorului. „În cei 25 de ani care au urmat, am putut să-i apreciez simplitatea, generozitatea, cultura sa incredibilă, creativitatea, umorul și marea lui omenie. Din multe puncte de vedere el mi-a schimbat viața și îi păstrez o recunoștință nealterată. Relația noastră de la maestrul la elev s-a transformat în prietenie, apoi în afecțiune, pe care i-o păstrez intactă pînă azi.”

Au fost mai întîi recenzii în revistele elvețiene «Mitul eternei reînnoașteri», «Mefistofel și androgynul», «Aspecte ale mitului». Paralel îi comentează scrierile în corespondență: „Cred că e inutil să vă spun despre interesul pe care-l am pentru lectură. Posedați un dar minunat pentru explicarea riturilor, pentru a pune în lumină structurile marilor mituri și un talent fără egal pentru sinteză. Simt totdeauna de-a lungul studiilor dumneavoastră prezenta umorului, însă nu așa cum poate fi el postulată de o știință, ci așa cum este el adevărat. După mine, aici sintetizați pe același plan cu C. G. Jung...” Urmărind îndeaproape activitatea și succesele publicistice ale tînarului său prieten din anii 1963 – 1964, cînd i-a fost student la Dvinity School, Eliade l-a antrenat în 1967 în munca de corectare a spalturilor unei noi ediții a cărții sale *Samanismul*. Plăcut impresionat de temeinicia cunoștințelor, de puterea de muncă și de conștiințiozitatea lui Henry Pernet, Profesorul l-a rugat într-o misiune din 30 iunie 1968 să-l ajute în editarea în limba franceză a volumului *The Quest History and Meaning (La nostalgie des origines)*. I se cerea să revizuiască și să pună la punct „Introducere” și să traducă din engleză în franceză primele trei capitole.

Încântat, cu meticulozitate și rigurozitate, discipolul primește cele 150 de pagini. În același timp, trece textul prin filtrul propriei sale gândiri, remarcă unele neglijențe stilistice și însoțește traducerea de observatii de amănunt (la 5, 16 și 27 mai 1969). Menționează acrimia tînarului colaborator, migala și perseverența lui, asemănarea cu cea a unui călugăr benedictin. În afara anodinelor corectări și completări bibliografice are peste 30 de „interventii” din care citez: „La pagina 15 dumneavoastră spuneți «When Jung revealed the existence of the collective unconscious». Considerînd că această existență a fost contestată de numeroși psihologi și că ar fi imprudent ca un istoric al religiilor să fie părțitor în dezbatere, am nuanțat puțin textul spunînd: «Atunci cînd Jung emite ipoteza existenței unui inconștient colectiv... Dacă sintetizați de acord, restructurați textul.”

Pagina 16, rezervele mele obișnuite pentru Freud. Dumneavoastră spuneți: «the discovery of the unconscious and the psycho-analysis». Eu am nuanțat puțin: «elaborarea unei teorii a inconștientului și explicarea psiho-analizei... Încă o dată, inconștientul a fost descoperit cu mult timp înainte de Freud; nu știm pur și simplu cum să-l integrăm cunoștințelor psihologice și în ceea ce știm despre psihic.” (p.129, 190).

Dacă se reproduce și celelalte remarci critice, te poamești că s-ar găsi cineva numîndu-l pe traducător drept... coautor.

Lăsînd gluma la o parte, trebuie făcută precizarea că Eliade și-a exprimat grațitudinea față de amicului său în prefața volumului *La nostalgie des Origines*, Ed. Gallimard: „Sînt fericit că pot să exprim aici întregă mea recunoștință elevului și prietenului meu Dl Henry Pernet, care a tradus din engleză prefața și capitolele I, II și III și și-a dat osteneala să îmbunătățească textul capitolului IV și V.”

Versiunea românească a cărții a făcut o gafă... monumentală. Nu numai că prînt-o greșeală de tipar i-a schimbat numele domnului Pernet, transformîndu-l în Pertin, dar susține altceva: „... a tradus din franceză un prim concept al capitolului III...” Sper că, într-o nouă ediție a *Nostalgiei Originilor*, Editura Humanitas va face îndreptările necesare.

Epistolele Profesorului sînt mai puțin numeroase și mai succinte decît cele ale corespondentului său. Au însă o indubitabilă valoare documentară, fiind o completare și o nuanțare a ceea ce cunoaștem din memorialistică (geneza propriilor opere, impresii din călătoriile în Italia, Guatemala, Argentina). Relatările privitoare la activitatea didactică sînt *inedite*. Reproducăm fragmente din două misive scrise la o distanță de un deceniu. Prima, datată 4 septembrie 1969, redă niste amintiri și în același timp sfaturi adresate lui Henry, care urma să tină un curs de istorie a religiilor la Santa Barbara. „L-am numit «Paterns în comparative re-

ligion» pentru a-mi lăsa libertatea de a adapta cursul nevoilor (și nivelului) studenților. Îmi amintesc că am discutat spațiul sacru (și simbolismul arhitectonic), ritualul și timpul liturgic, «mitul și istoria» și, pentru a încheia, am prezentat în 3-4 lecții «from R. Veda to B. Gitā», pentru a ilustra cu exemplu precis ceea ce vrea să spună «istoria» unui anumit ansamblu religios. Studentul le-a plăcut cursul meu, poate pentru că am vorbit despre Yoga (evident!) pentru că ascultam cu interes întrebările lor (Zen, droguri) și chiar m-au aplaudat la sfîrșit. Dumneavoastră puteți alege ca și teme pentru «documentare» și discutiți subiecte susceptibile de a interesa pe orice tînar ignorant: vegetația, agricultura, fecunditatea sau riturile și mitologia vînturilor sau anumitor «sisteme simbolice»...

La 15 februarie 1979 aflăm în mod concret tematica activității (aflată la latitudinea profesorului): „seminarul combinat cu Wendy O'Flaherty devine din ce în ce mai pasionant: am început *Mahabharata*, această săptămîna am discutat epopeea tibetană (*Gesar*), săptămîna viitoare vom aborda ciclul Graalului.”

Interesant e și schimbul de scrisori cu „locotenentii” Profesorului: Charles H. Long și Joseph Kitagawa.

Henry Pernet împărțese durerea sa și a propriei familii atunci cînd Eliade a fost imobilizat cîteva luni la Albion, în urma atacului de pericardită, sau atunci cînd primea vești despre cancerul, agonia și apoi moartea lui Sybille, cumnata sa. Regret că nu am spațiu necesar pentru a discuta comentariile laudative (din care nu lipseau rezervele critice) privitoare la cărțile de specialitate ale autorului *Istoriei credințelor și ideilor religioase*.

Prima formă a tezei de doctorat, al cărei plan detaliat îl găsim transcris la 14 iunie 1969, e intitulată *Contribuția psihanalizei la istoria religiilor*. După cinci ani de meditație, cînd redactarea finală era aproape gata, într-o noapte de insomnie, avînd impresia că nu poate aduce prea multe păreri originale, se răzgîndește propunîndu-i altă temă: *măștile*. Revine în felul acesta la... prima lui iubire.

Într-o scrisoare explicativă, la 11 decembrie 1974, cere încuviințarea Profesorului expunînd pe larg motivația și cele trei părți ale viitorului proiect. Această intempestivă răsturnare de situație, primește după cîteva zile numai, aprobarea amabilă a blajinului conducător al tezei de doctorat.

„28 decembrie 1974
Dragul meu prieten,

Îți mulțumesc pentru scrisoare și pentru veștile bune privitoare la... reînnoașterea măștilor! Sînt complet de acord cu planul general. Aștept mult de la analiza măștilor elvețiene. Subiectul este pasionant, l-ati studiat mult, deja stăpîniți documentarea. În plus, aveți o triplă competență: familiaritatea cu *genius loci*, experiența de psiholog, «intelepciunea» celui care a traversat cu succes încercările istoriei religiilor (disciplină inițiată prin excelență!).

Vă sugerez, în partea a doua, analiza unei societăți melaneziene, pentru că analogiile cu fațetele africane vă permit să verificați și să nuanțați interpretarea măștilor dogone.

În ceea ce privește partea a treia, ea mă încîntă! Asadar unul verde! Kitagawa e și el de acord. Vă va scrie!”

Povestea e lungă și ar merita să fie cunoscută în întregime. Din păcate nu pot să mă opresc decît la un singur episod amuzant: implicarea soției lui Henry, Claudia, la... subiectul tezei lui de doctorat. În timpul Carnavalului la care lua parte întreaga familie, la Bîle, Claudia a fost răpită de un grup de măști. „Ei au luat-o cu o roabă, au plimbat-o puțin, i-au golit în cap un sac cu țărțe și, într-un sfîrșit, au eliberat-o cu un buchet de flori. Pentru a o consola, i-am spus că măștile nu procedează în acest mod decît cu femeile care mai au încă un anumit sex-appeal. Și apoi i-am amintit de vechea tradiție, cînd în loc de saci cu țărțe, se utilizau veziți de porc pline cu urină. Dar vedeți, chiar și pentru a mă destinde nu mai scap de măști”.

Sustinerea tezei de doctorat la 18 decembrie 1979 a obținut un succes fulminant. Coodonatorul i-a permis discipolului să-i combată unele idei. Acest lucru este unic în istoria învățămîntului elvețian, american și românesc. Amintesc un amănunt semnificativ repetat de cîteva ori în scrisorile lui Henry Pernet. *El a fost și a rămas un ateu*. Cu toate acestea recunoaște că este profund îndatorat celui mai important istoric al religiilor, Mircea Eliade.

„Citind întregul meu text, am simțit mai bine influența enormă pe care ați exercitat-o asupra mea. În fond, criticile pe care le-am emis, vizează puncte de detaliu. Însă ansamblul atitudinii mele față de istoria religiilor e marcat de o influență eliadiană foarte concretă și nu mă gîndesc nici o clipă să o neg sau să o retractez...”

Volumul discutat are pe prima pagină, ca epigraf, un fragment din *Jurnalul* lui Eliade datat 5 octombrie 1970: „... aproape totalitatea scrisorilor din adolescență și tinerețe a fost distrusă. Chiar din foarte bogata corespondență trimisă din India, nu cred că s-a păstrat mare lucru. Scrisorile cele mai interesante către cîteva prieteni din țară – Nae Ionescu, Haig Acterian, Ionel Jianu – și toate acestea, știu bine, au dispărut. Foarte probabil aceeași soartă au avut-o scrisorile către Buonaiuti, în care îmi mărturisesc „cristele” și deznădejdiile. De asemenea scrisorile către familie au fost distruse...”

Textul respectiv trebuia comentat. Corespondența nu a fost distrusă. Ea poate fi citită în România anulului 2011. *Întregul* corpus epistolar – peste 3000 de scrisori – a fost tipărit în 12 volume.*

Cel de-al treisprezecelea e cel editat recent de Mihaela Gligor la Casa Cărții de Știință din Cluj-Napoca. Să ne amintim maxima lui Ovidiu: *Finis coronat opus!* – *Sfîrșitul încununează opera*.

* 1 – 3: Mircea Eliade, *Europa, Asia, America...* *Corespondență*. Cuvînt înainte și îngrijirea ediției de Mircea Handoca, București, Editura Humanitas, Vol. I (A-H), 1999; Vol. II (I-P), 2004; Vol. III (R-Z), 2004.

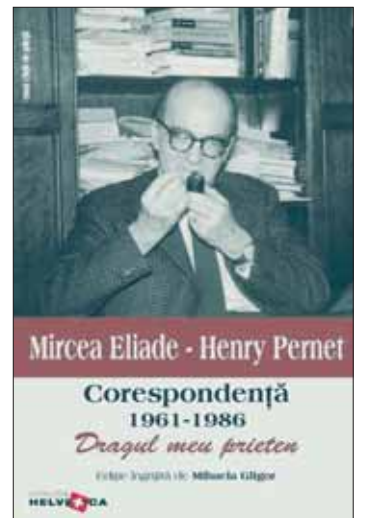
4 – 8: *Mircea Eliade și corespondenții săi*. Editie îngrijită, cuvînt înainte, note și index de Mircea Handoca, Vol. I, Editura Minerva, 1993; Editia a II-a – *Editoria Criticilor*, Vol. II, Editura Minerva, 1999; Vol. III, Fundatia Națională pentru Știință și Artă, 2003; Vol. IV, Editura Criterion, 2006; Vol. V, Editura Criterion, 2007.

9: *Întodeauna Orientul*. Corespondență Mircea Eliade – Stig Wikander (1948 – 1977), ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Mihaela Timus, prefață de Giovanni Casadio, postfață de Franz Grenet, Iasi, Editura Polirom, 2005.

10: Mircea Eliade, Raffaele Pettazzoni, *L'histoire des religions a-t-elle un sens?*, Correspondance, 1926 – 1959. Edition originale par Natale Spineto, preface de Michel Meslin. Paris, Les Editions de Cerf, 1994.

11: Ioan Petru Culianu, *Dialoguri intrerupte*, Corespondență Mircea Eliade – Ioan Petru Culianu, Editie îngrijită și note de Tereza Culianu-Petrescu și Dan Petrescu. Prefață de Matei Călinescu, Editura Polirom, 2004.

12: *Mircea Eliade istoric al religiilor*, cu o corespondență inedită Mircea Eliade – Karoly Kerényi, Natale Spineto, Editura Curtea Veche, 2009 [apărut 2011].

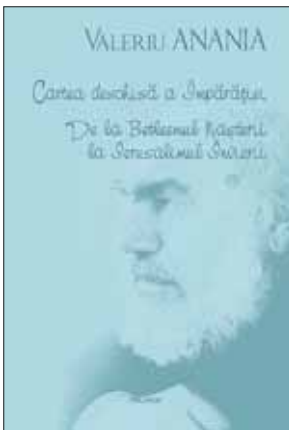

BURSA CĂRILOR

Valeriu Anania *Cartea deschisă a Împărăției. De la Betleemul Nasterii la Ierusalimul Învierii*, Studii introductive de Jan Nicolae și Vasile Gordon, Cronologie de Ștefan Iloaie, Editura Polirom, 472 p., pret: 49.95 lei

„Dintre liniile de forță ale personalității Mitropolitului Bartolomeu Valeriu Anania, cea de propovăduitor al Evangheliei are toate șansele nu doar să-l descrie în profunzime, ci să-l facă roditor în continuare, mult dincolo de orizontul prezentului. *Cartea deschisă a Împărăției* reprezintă un autentic ghid catehetic născut dintr-o urgență pastorală, clamată adesea în agora noastră teologică, dar numai parțial rezolvată: catehizarea liturgică a credincioșilor... *Cartea Împărăției* rămâne deschisă mostenitorilor catehetelor liturgice ale Mitropolitului Bartolomeu Anania.“

(Jan Nicolae)

„În iconomia mîntuirii, *Nasterea și Învierea Domnului* sînt noutăți absolute, care au rescris istoria și singurele care contrazic des invocatul adagiu din Ecclesiast «nimic nou sub soare» (1,9). An de an, reiterarea lor liturgică este marcată și de citirea scrișorilor pastorale primite din partea chiriarhilor, o veche și frumoasă tradiție, în care genul oratoric și scriitoricesc al Mitropolitului Bartolomeu a strălucit în chip aparte, timp de 18 ani. De altfel, toți cei care l-au ascultat predicînd, în duminici și sîrbători, știu că el niciodată n-a urcat nepregătît treptele amvonului. Rezultatul? O admirație unanimă, la superlativ, inclusiv din partea adversarilor, fie eterodocși, fie «casnici».“ (Vasile Gordon)

Valeriu Anania (I.P.S. Bartolomeu Anania) (1921-2011) a fost arhiepiscop al Vadului, Feleacului și Clujului și mitropolit al Clujului, Albei, Crisanei și Maramureșului. Absolvă Seminarul Teologic Central din București. Se înscrie la Facultatea de Medicină și la Conservator în Cluj, de unde este exmatriculat de noile autorități comuniste. Ulterior, își continuă studiile de teologie la Academia Andreiană din Sibiu. Se călugărește în 1942, conduce greva studentescă de la Cluj (1946) și este condamnat politic de autoritățile comuniste (1958-1964). Între 1966 și 1976 îndeplinește diferite funcții în cadrul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din America. În 1990, face parte din Grupul de Reflecție pentru Înnoirea Bisericii. Arhiepiscop al Clujului din 1993, devine mitropolit al Clujului, Albei, Crisanei și Maramureșului în 2006. Debutează poetic în 1935 și publicistic în 1937, în revista *Vremea*. Publică dramaturgie, memorialistică, poezie, roman, proză fantastică, eseuri, studii și articole.

Obiceiul de a gîndi

ANA-MARIA PASCAL

Mă întreb uneori dacă nu cumva obiceiul de a gîndi ne face să ne simțim mai singuri, în loc să ne apropie de ceilalți. Și dacă, în cazul în care acest lucru ar fi adevărat, ar trebui să-l privim ca pe o maladie sau o problemă ce trebuie soluționată cumva.

Practici anglo-saxone

În Anglia, de pildă, mare parte din tot ce ține de domeniul gîndirii se practică în public. E ca și cum gîndirea s-ar plimba pe stradă, s-ar etala în piețe și pub-uri, ca să nu mai vorbim de amfiteatre. Peste tot se gîndeste (nu neapărat profund sau genial, ci... pur și simplu, așa cum se respiră, se bea și se mîncă – în mod natural, doar că mai public decît la noi). Peste tot se dezbate, se argumentează pro și contra, se decide.

Unde și cînd te aștepti mai puțin al loc exerciții de retorică și competiții – de scris, de inventat, de confruntat cu inteligența artificială etc. Iată un astfel de exemplu: date fiind eforturile oamenilor de știință, din ultima jumătate de secol, de a crea calculatoare care să gîndească la fel ca făptura umană, în fiecare an englezii organizează un concurs în care computerul este plasat în competiție cu omul. Este vorba despre testul Turing, denumit astfel după numele celebrului matematician Alan Turing, unul din fondatorii informaticii și printre primii oameni de știință care au îndrăznit să pună întrebarea „sînt calculatoarele capabile de gîndire“?

Colorarul acestei chestiuni – și miza competiției la care mă refer – este: dacă ar exista vreodată un astfel de computer (care să gîndească întocmai unei ființe umane), cum am și să facem diferența? În cadrul experimentului inițiat de Turing, o comisie de specialiști comunică prin calculator cu un număr de candidați a căror misiune este să convingă comisia că răspunsurile lor nu sînt artificiale, că dialogul pe care îl întretin este specific și profund uman; cu alte cuvinte, ei trebuie să se dovedească umani, dincolo de orice îndoială – și trebuie să facă acest lucru exclusiv cu ajutorul limbajului. Din cîte povesteste un participant la astfel de competiții (Brian Christian, în *The Guardian Weekend*, 30-04-2011, pp. 17-20), este ca și cum ai avea un dialog computerizat (ceea ce ne-am obișnuit să numim un *chat*) cu o persoană necunoscută, care se întreabă dacă nu cumva răspunsurile tale sînt generate automat de computer. Încît trebuie să o convingi, prin anumite trick-uri (metafore, limbaj colocvial, sau alte strategii lingvistice) că ești, de fapt, o făptură umană, asemenea ei – și nu un program de calculator. Întrebările comisiei pot varia de la chestiuni triviale pînă la cele mai sofisticate subiecte filosofice sau științifice. Și, potrivit specialiștilor, „a vorbi la momentul potrivit este, în genere, mai important decît a spune lucruri potrivite. Istoria calculatorului este, în mare parte, una a răspunsurilor corecte, date într-un timp cît mai scurt posibil – în vreme ce în viață ceea ce contează este mai curînd situația opusă: a da răspunsul la timpul potrivit, pe cît de corect posibil.“ (*to speak at the right times is generally more important than to say the right things. The history of the computer has generally been a case of expecting the right answers, as quickly as possible – whereas life is more the reverse: the timely answer, as correct as possible* (Ib., p. 17)). Mi se pare extrem de interesantă această observație. Într-adevăr, ceea ce contează în majoritatea situațiilor este nu atît corectitudinea răspunsului sau a soluției date, ci faptul că vine la timpul potrivit. De multe ori, o remarcă aparent banală – dacă nu chiar îndoielnică – ne este mai de folos decît un întreg tratat de specialitate, pur și simplu fiindcă sosește la clipa potrivită, atunci cînd avem nevoie de o fărîmă de dialog.

O altă concluzie a testului Turing este că principala provocare într-o astfel de competiție pare a fi să „ieși din cadre“ (adică, din limba clasică, în acest caz „BBC English“), să părăsești teritoriul previzibilului și să te comporți (lingvistic vorbind) oarecum ciudat – fie folosind expresii colocviale, fie făcînd, intenționat, greșeli de punctuație sau de ortografie, fie lansîndu-te în subiecte extrem de personale și vii (pasiunii, preferințe etc.). Cu alte cuvinte, autenticul – fie el oricît de imperfect – definește un anumit, mai mult decît expresiile impecabile ale gîndirii.

Turing prevăzuse că, pînă în anul 2000, calculatoarele vor reuși să „păcălească“ 30% din specialiștii aflați în comisie după 5 minute de conversație. Prevederea lui nu s-a împlinit, deși în fiecare an se întîmplă ca un număr de calculatoare să se dovedească „umane“. Nu mă număr printre cei teribili de îngrijorati de această situație. (Chiar dacă este adevărat ce spun specialiștii – că, pînă la sfîrșitul acestui an, pe glob vor exista mai multe aparate conectate la internet decît ființe umane și că, pînă în 2015, numărul celor dintîi va fi dublu față de numărul celor din urmă – potrivit cotidianului *Metro* din 2-06-2011, p. 11). Nu cred că vreun program de calculator ar putea imita, vreodată, fascinantă imperfecțiune a gîndirii și toate manifestările ei. Ceea ce mă preocupă, totuși, este – cum să refacem echilibrul dintre comunicare (această practică echivalată, din ce în ce mai mult, cu gîndirea, nu doar cu manifestările ei) și singurătate, acel ambient (și totodată efect) al gîndirii de care, mie cel puțin, mi se pare că avem încă atîta nevoie.

Beția gîndirii, sau „moda“ de a gîndi

O altă practică anglo-saxonă este a face din orice, inclusiv din exercițiul gîndirii, o modă. Și anume una pentru cei tineri! De la o vreme, în Marea Britanie au loc dezbateri intelectuale pentru cei sub 35 de ani. Este ceea ce o jurnalistă a numit „betia gîndirii“ (*Binge thinking*). Potrivit studiului ei recent, „la momentul actual, la Londra, a fi cerebral este sexy – mai ales dacă ai sub 35 de ani (*here in London, being cerebral is sexy – especially if you're under 35*). (Victoria Stewart, în *Evening Standard*, 21-03-2011, p. 35) Si explică: „timp de decenii întregi, tinerii de douăzeci și ceva de ani au bătut și s-au distrat în cluburi, dar în ultima vreme, organizatorii de festivaluri și cluburi au perceput o anumită nevoie, printre cei tineri, de a avea și un alt tip de distracție – una care să implice folosirea creierului, mai mult decît a papilelor gustative...“ (*Twentysomethings have been drinking and clubbing for decades but a host of festival organisers and club pro-*

moters have sensed the need for a new kind of night out – one that involves using our brains rather than our beer goggles) (Ibid.) Exemple de asemenea evenimente mondene includ un Club al Cărții cu sediul într-un bar din Shore-ditch (una din zonele de distracție pentru cei tineri), un festival de dezbateri pentru cei sub 35 de ani, în cadrul căruia „este OK să gîndești în timp ce bei“ (*it's OK to think while you drink*), o serie de nopți de știință și chiar dezbateri organizate de companii comerciale și firme creatoare de modă, în cadrul preriilor magazine.

Concluzia jurnalistei este că tinerii, în ziua de azi, privesc exercițiul gîndirii ca pe o altă manifestare a vitalității – similară muzicii și distracțiilor la modă. Iar percepția tinerilor pare să confirme această interpretare: „Oamenii doresc experiențe în direct, interactive, cu autorii, iar firmele caută să-i recompenseze pe cei care le cumpără produsele...“ (*People now want live, interactive experiences with authors and the brands are seeking to reward the people who buy their clothes, they want to nourish the people for free*), spune un tânăr de 32 de ani, intervievat de jurnalistă (în *Ibid.*).

Și o idee la modă

Dacă exercițiul gîndirii a ajuns la modă și dacă se practică în cele mai diverse și neașteptate locații publice, trebuie să putem sesiza și o serie de rezultate în viața cotidiană. Altfel spus, tot acest dinamism trebuie să creeze niste efecte vizibile, să producă ceva substanțial – de felul unor idei sau al unor convingeri specifice acestui spațiu și acestui timp. O astfel de idee este (ca să revin la un subiect mai vechi) aceea că fericirea se obține prin antrenament, că exersarea nivelului bunăstării și satisfacției personale este o practică perfect legitimă și care dă rezultate. Această idee constituie teza fundamentală a unei cărți publicate recent – *Fourish: A New Understanding of Happiness and Well-Being and How to Achieve Them*, de Martin Seligman. Dar, trăind pe insula britanică, ai sentimentul că este mai mult decît o idee, este mai mult chiar decît o convingere – este un principiu practic, după care britanicii își conduc viața. Fericirea ca *spiritual fitness* (v. *Financial Times*, 14/15-05-2011) face parte din viața lor de fiecare zi: ea le organizează vacanțele și activitățile de weekend, ea le decide meniul și restaurantele preferate, ea îi ghidează în opțiunile etice și estetice. Simpu spus, britanicii își trăiesc viața după un principiu menit să-i facă fericiți.

Referințe
The Guardian, 30/04/2011
Evening Standard, 21/03/2011
Financial Times, 14-15/05/2011
Metro, 2/06/2011

Nada, nulla, nothing, nihil

VALERIU
GHERGHEL

Nu știu dacă repetarea ca fapt cosmologic e cu putință. Mă îndoiesc. Nu știu dacă vârsta lui Saturn va reveni în acest veac de fier. Înclin să cred că nu. Heraclit avea dreptate. Nu ne putem scălda de două ori în același râu. Apa e mereu alta.

Aș dezvolta, pe aceeași linie: nu putem pronunța litera A de două ori. Întotdeauna e diferită. Iubim doar o singură dată. Murim doar o singură dată. Nu există o eternă reînnoțire a identicului. Și nici nu există un Acelasi care să se reîntoarcă de o infinitate de ori. Nimic, niciodată, nu coincide cu sine.

Dar repetiția ca fapt retoric e posibilă și chiar recomandată de oratori. Nu-i deloc facil să reușești o repetiție. Dacă poți același cuvânt lângă același cuvânt lângă același cuvânt lângă același cuvânt, nu ești niciodată sigur de succes. De-a lungul vremii, mulți poeți s-au făcut de rîs. Trebuie să pui același cuvânt lângă același cuvânt lângă același cuvânt lângă același cuvânt lângă același cuvânt. E cu totul altceva...

Nu știu, de asemenea, identitatea autorului care a inventat repetiția. Cu siguranță nici nu a existat unul. Când Dumnezeu era singur și făcuse lumea, cineva a spus de șase ori: „Și a fost seară, și a fost dimineață”. Peste un timp, eclesiastul a rostit: „Desertăciune a desertăciunilor, desertăciune a desertăciunilor. Totul este desertăciune”. Sintagma „desertăciune a desertăciunilor” e un superlativ (ca și expresia „întuneric bezna”). Nu poate fi o desertăciune mai mare decât desertăciunea desertăciunilor! Și nici un cîntec mai mare decât *Cîntarea cîntărilor* (Shir ha-shirim).

Ori de câte ori nu există cel dintîi, ești constrins să dizeți printr-un hazard personal un prim, un initiator, fără să uii faptul că primul nu este niciodată primul. Ca atare, cel dintîi care a descoperit virtuțile ironice (și nu doar eufonice) ale repetiției a fost (nu pot să mă înșel!) Diogene din Sinope. Când Alexandru Macedon a trimis o scrisoare lui Antipater la Atena, printr-un anume Athlios, filosoful cinic a comentat întâmplarea astfel: misiva a fost adusă de Nenorocit „de la un nenorocit, printr-un nenorocit, la un nenorocit” (Diogenes Laertius, VI: 44). Jocul de cuvinte și repetiția pornesc, desigur, de la numele mesagerului regal: Athlios. Pe lângă faptul de a fi, la începutul frazei, un nume propriu, *athlios* e un adjectiv care înseamnă „mizerabil, nefericit, sărman, bătut de nevoi, chinuit”. Prin repetiția „de la un nenorocit, printr-un nenorocit, la un nenorocit”, Diogene a subliniat, probabil, insignifianța actorilor și prezumția lor. În treacă-zis, dacă admir realismul lui Diogene din Sinope, nu-i aprob, în schimb, cruzimea. Diogene nu a spus niciodată o vorbă bună nimănui. Cititi, rogu-vă, relatarea biografică a doxografului citat deasupra.

Mai departe. O repetiție extaziată, dar fără intenția deriziunii, am întâlnit cîndva la un gânditor neo-platonician. Unul (hen) este Principiul lui Platon, Proclus, Damaskios. Cu excepția materiei, totul precede din Unu. Ca entitate divină, Unul e *arheton*, e inefabil, e necunoscut. În pofida acestei credințe sau tocmai din cauza ei, un filosof anonim a exaltat Unul prin simpla reiterare a denumirii Principiului: „Unul! Unul! Unul! Unul!”. Mai mult nu se poate înfăptui prin limbaj.

Voi rămîne tot în cîmpul teologiei mistice. În *Memorialul* pe care l-a păstrat în ultimii ani ai vieții ascuns în căptușala hainei, pentru a fixa momentul încompensabil de luni, 23

noiembrie 1654, Blaise Pascal a încercat zadarnic să descrie indescriptibilul. A fost inevitabilă insistența repetitivă: „Certitudine. Certitudine. Sentiment. Joie. Paix”. Și apoi: „joie, joie, joie, pleurs de joie”.

Despre întrebarea fratelui Masseo „Perché a te? Perché a te? Perché a te?” și despre răspunsul sfîntului Francisc „voui sapere perché a me? Vuoi sapere perché a me? Vuoi sapere perché a me tutto'l mondo mi venga dietro?” am mai vorbit. Repetiția e, aici, un semn al uluirii copilărești. Sfințenia e uneori puerilă.

Dar cei care și-au făcut o voluptate și o bravură din repetiție au fost, negreșit, poeții lirici. Citez un singur vers de Iacopone da Todi: „O figlio, figlio, figlio! – figlio amoroso giglio...”. Propoziția nu mai are nevoie de traducere. Obligat să vorbească despre o enigmă, Iacopone descoperă cît de prolific este delirul.

John Wilmot, lord de Rochester, a ilustrat tema nimicului, într-un poem intitulat *Nothing*. Nu a fost cel dintîi literator cuprins de frenezia nimicului. Înaintea lui, Jean Passerat scrisese în limba latină: „Ecce autem, partes dum sese versat in omnes, / Invenit mea musa nihil; ne despice munus: / Nam nihil est gemmis, nihil est pretiosius auro”. Bineînțeles, acest elogiu nihilist se numește *Nihil*. La rîndul lui, într-un poem sub titlul *The End of the World*, Archibald MacLeish a repetat cuvîntul „nothing” de patru ori, pentru a sugera astfel o desființare hiperbolică: „There in the sudden blackness, the black pall / Of nothing, nothing, nothing – nothing at all”.

Nu este cazul să reproduc în această însurire ceea ce am notat în altă parte despre Gertrude Stein și enunțul ei din *Sacred Family* „Rose is a rose is a rose is a rose”. Să continuăm, deci.

Am reținut încă de la apariție poemul *Încet și greu*, scris de Mihai Ursachi, într-o dimineață iluminată. Precizez că Ursachi nu era vizitat de muze decât dimineața. Dacă nu gresesc, poezia are doar șase rînduri, cîte zile numărata a avut Facerea. Toate în aparentă asemenea: „încet și greu”. De fiecare dată, în schimb, repetarea versului „încet și greu” aduce un înțeles inedit, o conotație neașteptată, un surplus de sens. În consecință, al doilea vers, al treilea, al patrulea, al cincilea și al șaselea nu mai înseamnă același lucru prin raport cu rîndul initiator. Și nici măcar prin raport cu ele însele. Una e să reciti „încet și greu” în versul dintîi și altceva să reciti „încet și greu” în versul final. Între început și sfîrșit se așază un abis semantic, un ocean al diferenței. Fiindcă primul vers „încet și greu” nu este precedat decât de titlul *Încet și greu*, semnificația lui e considerabil îndepărtată de înțelesul versului secund, „încet și greu”, care este precedat atât de titlul *Încet și greu* cît și de versul „încet și greu”. Și așa mai departe și așa mai departe, într-o permanentă prefăcere a sensului. *Încet și greu* reprezintă, în chip rezolut, o simfonie a lentorii și neputinței. Simți aievea greutatea înaintării imobile, starea de stare, dificultatea pătrunderii într-un univers viscos, dur, străin. Imposibilitatea ieșirii din el.

Repetiția poetică a trezit, se înțelege, fanteziile letriste înversunate. Într-un poem întins pe 300 de pentametri, dedicat regelui Carol cel Pleșuv, călugărul benedictin Hubaldus (sau Hugbaldus), de la mănăstirea Saint-Alban din Flandra, a immortalizat norocul de a fi pleșuv. Toate cuvintele (și, deci, toate versurile, și, deci, compunerea însăși) încep cu litera C, de la „calvus”. Dar dacă faci gresala să începi o discuție despre viclesugurile poetilor, e greu să te oprești la timp.

Nici prozatorii nu au omis repetiția. Era firesc. Sînt atîtea lucruri repetabile pe lumea asta. În primul rînd, cuvintele...

Voi începe cu *Excursia în munți* de Franz Kafka: „Nu știu, am strigat fără glas, nu știu și gata. Dacă nimeni nu vine, atunci nu vine

chiar nimeni. N-am făcut nimănui vreun rău, nimeni nu mi-a făcut vreun rău, dar nimeni nu vrea să mă ajute. Numai-nimeni. Și totuși, nu-i chiar așa. Doar că nimeni nu mă ajută – în rest, numai-nimeni ar fi nostim. M-ar bucura nespun – de ce nu? – să fac o excursie într-o companie de Numai-nimeni. Firește că în munți, altminteri unde? Cum se mai împing acești Nimeni unul într-altul, această multime de brate împletite și încirigate, această multime de picioare despărțite de pași minusculi! Se înțelege că toți sînt în frac. Mergem de voie, vîntul bate prin spîrțurile lăsate de noi și de membrele noastre. În munți, gîtlejurile devin libere! E de mirare că nu cîntăm!”. În textul lui Kafka, se petrece un miracol: cineva, nimeni, numește în chip repetat pe nimeni și, dintr-o dată, Nimeni prinde ființă. A cui este însă vocea care îi numește și îi numește pe toți acești *Lauter Niemand*? În timp ce Niemand prinde ființă, naratorul dispăre.

Din James Joyce, *Ulysses*, doar sfîrșitul (monologul lui Molly Bloom), fără nici un comentariu: „da și atunci el m-a întrebat dacă vreau da să spun da floarea mea de munte și întîi mi-am petrecut bratele pe după umerii lui da și l-am tras în jos spre mine să-mi simtă sîni numai parfum da și-i bătea inima nebuneste și da i-am spus da vreau. Da”.

Urmează. Cîteva fraze din biografia sfîntului Gregorius, povestită de un anonim francez, povestită de fratele Elimandus, povestită de Hartmann von Aue, povestită de fratele benedictin Clemens Irlandezul, povestită, în fine, de Thomas Mann, în *Alesul* (de unde citez): „Cine trage clopotele? Clopotarii, nu! Ei au fugit în stradă, ca și poporul, auzind că sună atît de înfrîorător. Convingeți-vă: clopotnițele sînt goale. Funiile atîrnă moale și totuși clopotele se balansează, limbile izbesc. Se va spune că nu le trage *nimeni* [niemand]? Nu, numai o minte agramată, fără logică, ar fi în stare de această afirmație. «Clopotele sună», asta înseamnă: sînt trase, chiar dacă clopotnițele sînt goale. Cine trage deci clopotele Romei? Spiritul povestirii... El este cel care grăiește: «toate clopotnițele sînt goale». Cine trage deci clopotele Romei? Spiritul acesta este atît de spiritual și de abstract, încît despre el nu se poate vorbi corect gramatical decât la persoana a treia, putîndu-se spune doar: «El este». Și totuși...». Unde își are sursa ironia binevoitoare a pasajului? În ciorna lui Clemens Irlandezul sau în palimpsestul lui Thomas Mann?

Voi transcrie un pasaj din romanul *Molloy* al lui Samuel Beckett, în care Molloy descoperă subit că se numește chiar Molloy: „Și dintr-o dată îmi amintii numele meu, Molloy. Mă numesc Molloy, izbucnii brusc, Molloy, mi-a venit dintr-o dată. Nimic nu mă silea să dau această informație, dar am dat-o, sperînd fără îndoială să fiu pe plac... E numele mamei tale, spuse comisarul, era probabil un comisar. Molloy, am spus, mă numesc Molloy. Țasta-i numele mamei dumitale? spuse comisarul. Cum? răspunsei. Te numești Molloy, spuse comisarul. Da, spusei, mi-am amintit dintr-o dată. Și mama dumitale? spuse comisarul. Nu-l înțelegeam. Se numește tot Molloy?, spuse comisarul. Se numește tot Molloy? am spus. Da, spuse comisarul. Chibzuam. Mama dumitale, spuse comisarul, se numește -. Lăsați-mă să mă gîndesc izbucnii. În sfîrșit, îmi închipui c-ar fi trebuit să se petreacă așa. Gîndeste-te, spuse comisarul. Mămica se numea oare Molloy? Fără îndoială. Trebuie să se numească tot Molloy, am spus”. Repetarea numelui propriu Molloy este, în acest paragraf, simultan, un act de reminiscență, un act de invenție și un act de botez. Nu putem ști, nu vom ști, nu știm, dacă Molloy își amintește numele Molloy sau, pur și simplu, decide, printr-o inspirație, să se numească Molloy și să-și numească și genitorii Molloy.

Cred că este destul.

Comentatorii (și criticii literari) s-au lovit și ei de repetiție ca de o fatalitate. Cum altfel decît printr-o agasantă enumerare repetitivă poți preciza vocile în dialogul lui Platon, *Parmenide* (scoliaștii l-au intitulat așa)? Așadar: Kephalos a spus că Antiphon i-a spus că Pythodoros i-a spus că Parmenide a spus... Să adaug? Același procedeu poate fi aflat în *O mie și una de nopți* (cf. și Todorov, 1975: 190-203). L-am menționat deja. Însurirea povestitorilor poate merge uneori *ad infinitum*, către o instanță lucitoare absentă.

Și cum poți evita repetiția, cînd constai că aceeași vorbă – sau aproape aceeași vorbă – a spus-o Cineva, a spus-o Pîndar, a spus-o Platon, a spus-o Goethe, a spus-o Kierkegaard, a spus-o Nietzsche, a spus-o Heidegger, a spus-o Gide? Mă refer, firește, la îndemnul – lipsit în modernitate de sens – „verde der du bist”.

Aș observa, în încheiere, că prin figura repetiției, despre care s-a afirmat că nu exprimă *realiter* nimic, poți exprima multe lucruri: extazul, iluminarea, bucuria, uimirea, stuporarea, împietirea, neputința (de a înțelege), hotărîrea, indecizia, îndoiala, inocenta etc. Oricum, repetiția e, totdeauna, un artificiu și o figură a naturalității. Nu poate fi descrisă decît oximoronic: ca exces de sărăcie. Un adept al principiului plenitudinii ar proclama că este o figură a diferenței și diferitului. Ceea ce poți spune de două ori poți spune de o sută de ori, de o mie de ori. A repeta nu înseamnă a repeta. Dimpotrivă, un adept al principiului simplității ar găsi că e o figură a excesului. Ceea ce poți spune o dată spune numai o dată. A repeta înseamnă a repeta. Adeptul plenitudinii exaltă repetiția, adeptul simplității o condamnă. Cel din urmă deplînge ceea ce primul glorifică. Nici unul nu ar avea, totuși, dreptate.

În definitiv, repetiția reusită nu ilustrează doar redundanța, cum cred de obicei retoricienii. Nu are doar funcția de a păstra un mesaj. Repetiția nu stă obligatoriu alături de pleonasm și tautologie. Ea are și puterea de a surprinde. Am remarcat mai sus, cînd am citit poemul lui Mihai Ursachi, potențialul inventiv, novator al acestei figuri. Și încă (sic!): desertăciunea desertăciunilor nu mai semnifică pur și simplu desertăciunea. Frumusețea frumusetii („der Schönheit Schönheit selbst”, cum a scris un poet din baroc) nu mai e cîtuși de puțin banala frumusețe.

În concluzie, repetiția nu aparține de drept nici admiratorilor simplității, nici admiratorilor risipei...

Orice-nceput se vrea fecund...

MARCELA CIORTEA

În toamna anului trecut, Alin-Mihai Gherman a împlinit 65 de ani, trecând, alături de mulți alții din generația D-Sale, în valul pensionatilor imposibil de menținut la catedră, cu toate eforturile colegilor, cu toată voința studenților. Părerile sînt împărțite, cită vreme unii susțin aceste pensionări la limita de vîrstă (în opinia noastră exagerate, în majoritatea situațiilor), alții protestează – voci în desert strigătoare, fără ecou și fără prea mari sorti de izbîndă. În fine, și unii și alții par resemnați: în fond și la urma urmei, o vorbă înțeleaptă spune că e mai de dorit un pensionar tînăr decît un profesor bătrîn. Așa o fi, ne vom convinge de valabilitatea acestei zicale, fiecare la momentul cuvenit.

Nu i-am mulțumit niciodată îndeajuns lui Alin-Mihai Gherman, lui Mișu, pentru frumoasa prietenie academică pe care D-Sa a știut să ne-o ofere vreme de zece ani, cum nu i-am mulțumit nici pentru tonele de cărți cărate în spate de la Cluj la Alba Iulia și retur, pentru dictionare, pentru xerocopii, pentru sugestii oferite, pentru atenția deosebită acordată fiecărei informații de natură lexicală, gramaticală ori de istorie literară, pentru legătura neîntreruptă cu bibliotecile clujene, pentru extraordinara călătorie-fulgur la Praga, Dresda și Leipzig din vara lui 2007. Nu vom începe aici un pomelnic pe marginea activității științifice a profesorului Alin-Mihai Gherman, deși ar merita. Pasionat de dictionare¹ și de editii critice, Mișu Gherman și-a consacrat cariera științifică unui consistent popas asupra lexicografiei din secolul al XVIII-lea concentrîndu-și, mai întîi, atenția pe *Dictionarul* lui Teodor Corbea, iar acum, înainte de pensionare, după cîteva decenii de muncă asiduă, ne-a lăsat o foarte frumoasă ediție a *Psaltirei în versuri* a aceluiași (Editura Academiei, București, 2010, 459 p.).

Cine este însă Teodor Corbea?

RAMÉ

Mehala Walhalla (I)

LIVIU FRANGA

Am scris tot aici, cu oarecare vreme în urmă, și acum îmi verific și întăresc convingerea. Clasicistul vremurilor noastre, cultivator al literelor și spiritului Antichității, își descoperă cu adevărat identitatea și o atinge numai atunci cînd își transformă știința în creație. Acest lucru se întîmplă, după cum ușor putem bănui, rar și foarte rar. Specialiștii în clasicități antice rămîn, cel mai adesea, proprietarii unui imens tezaur de cunoștințe cultural-istorice și lingvistice în domeniu, pe care le sporesc periodic, le adîncesc și le extind prin investigații sistematice, cel mai adesea comunicate riguros celorlalți specialiști din același domeniu pe calea studiilor și cercetărilor științifice.

Aceasta este, însă, subliniez, numai o cale de acces: cea profană (dacă mi se îngăduie termenul), cea mai răspîndită, generalizată. Care vorbește din lăuntru științei cu mijloacele ei, o descrie și o problematizează. Spre esența ultimă a cunoașterii se ajunge, totuși, pe o altă cale: dacă din nou mi se permite, i-as spune *uita sacra*. Cu aceleași date ale științei, minuios clasificate, dar iesind, practic, din perimetrul domeniului epistemic ca atare, clasicistul de azi al aceluiași antichități își poate depăși propriile limite și pătrunde în esența cunoașterii lumii despre care el vorbește numai dacă trece de barierele discursului (deci, ale demersului și limbajului) pur științific și își invită cititorii – de data aceasta, nu doar cercul cunoscătorilor, al inițiatilor – să refacă în alt mod cunoașterea

Personaj de plan secund, așa cum aflăm din consistentul studiu introductiv² la *Psaltire*, brasoaveanul Teodor Corbea pare să fi deținut, alături de fratele său, David, un rol important în epocă, atît timp cît cronica lui Radu Greceanu îl înregistrează ca „Toderasco, brat David Ceausul, neam foarte ciocoii, scheau, varvar și plin dă răutate“ (p. 8), dat fiind faptul că, în urma campaniei din Moldova (1711) a lui Petru cel Mare al Rusiei, cărturarul trece de partea Tarului, stîrnind cumplite acuze de trădare din partea lui Constantin Brîncoveanu, al cărui secretar era și care se găsește abandonat și de Toma Cantacuzino, mare spătar, și el „turburat dă gîndul truții și coprină dă multă răutate și zavistie“ (p. 7). Dacă această notiță pasageră a fost suficient de importantă pentru specialiști, încît să-i convingă a se aventura pe urmele lui Teodor Corbea – o aventură cu folos, din cît se vede! –, asociată cu lucrul îndeobște cunoscut că principele moldav Dimitrie Cantemir a luat aceeași cale a exilului, notița consemnată încă din prima pagină a studiului introductiv devine aproape instantaneu o provocare pentru cercetătorul interesat. Ce putere de fascinație va fi avut Petru cel Mare al Rusiei, ce putere de convingere sau ce mijloace de motivare va fi avut el, de a putut atrage de partea sa atîtea minți învățate de la noi? Să fi fost ei oare cuceriti, în egală măsură, moldovenii, ardelenii, muntenii, de mitul unei lumi noi care părea să vină? Pentru că Teodor Corbea, aflat acum în discuție, nu era un ignorant; deși nu se cunoaște în mod cert locul unde și-a deprins învățăturile, se știe că avea solide cunoștințe de latină, greacă și germană, pe de o parte, slavonă și rusă, pe altă parte (p. 10). Poate din acest motiv, al științei de carte, Brîncoveanu l-a considerat pe Teodor Corbea persoană potrivită pentru o delicată și importantă misiune diplomatică la curtea lui Dimitrie Cantemir, în vederea unui acord cu privire la compania rusă din Moldova lui 1711 (p. 19).

După această neașteptată constatare a legăturii lui Teodor Corbea cu lumea Cantemires-

tilor, o nouă surpriză ne așteaptă în paginile cărții: dacă *Dictionarul* lui Corbea, achiziționat de Inochentie Micu, era cunoscut, la Blaj, de reprezentanții Școlii Ardelene, în special de Samuil Micu, manuscrisul *Psaltirii* avea să ajungă în biblioteca personală a lui Timotei Cipariu (p. 136), care nota într-una din lucrările sale: „*Psaltirea* lui Theodor Corbea, în versuri, scrisoare cadrată, elegantă, pe hîrtie pergamenă, dedicată împăratului rusesc Petru I. După scrisoare de împrumut: „Preaonorate domnule canonic, Am primit *Psaltirea* dosoteeană. [...] Catehismul varlamean îl aștept [...]”. De-l voi căpăta, țî-l voi trimite îndată. Te rog, domnule canonic, să aibi bunătate a-mi trimite pe cîteva săptămîni *Psaltirea* viersuită de Corbea și cea prozică de Coreși.“ (*Ibidem*).

Iată, prin urmare, a doua provocare lansată de profesorul pensionar Alin-Mihai Gherman. La care se adaugă și altele, cum ar fi de exemplu supoziția că „numele lui David sau Teodor Corbea ar trebui menționate în încercarea de a identifica traducătorul *Foetului* novel“ (p. 23), supoziție care s-ar putea confirma, ținînd cont de pasiunea secretarilor lui Brîncoveanu pentru scrierea cifrată. O altă presupunere leagă numele lui Corbea de o posibilă implicare în traducerea și tipărirea celei de-a doua ediții românești a vieților sfinților, *Mineiele* de la Buzău, 1698, cercetătorul făcînd trimitere și în această situație, ca și în precedentă, la *Dictionarul latin-român* al cărturarului. O altă linie de interes ar putea fi locul acestei *Psaltiri* alături de alte psaltiri versificate, iar aici Mișu Gherman a trasat deja un perimetru descris de Clément Marot și Théodore de Bèze în cultura franceză, Petrarca, în cultura italiană, John Milton în cea engleză, Jan Kochanowski în cultura polonă, Albert Szenci Molnár în cultura maghiară și Dosoftei în cultura română (p. 33). La capitolul cultură română, cu voia lui Alin-Mihai Gherman și cu bunăvoința citi-

torului, lansăm și noi o provocare prin *Cartea Psalmlor pre stihuri retocmîtă acum de Serban Foartă*, Editura Brumar, Timișoara, MMVII.

Credem că scurta noastră prezentare e îndeajuns de convingătoare în probarea teoriei că sfîrșitul unui drum poate marca deschideri pentru o mie de alte căi. O cercetare cu folos naște de fiecare dată noi și noi cercetări. De bună seamă că prezența la catedră a profesorului Alin-Mihai Gherman i-ar fi usurat munca și ar fi fost, în același timp, un cîștig pentru studenți, masteranzi, doctoranzi, pentru colegii profesori și cercetători. Din nefericire, mulți cercetători de valoare ajunși la maturitate științifică vor fi nevoiți să-și continue munca pe cont propriu și în mod solitar...

¹ Urmînd acestei pasiuni, Alin-Mihai Gherman își leagă numele, în calitate de colaborator sau editor, de următoarele lucrări: I. H. Tiklin, *Rumänisches-deutsches Wörterbuch*. 2. überarbeitete und ergänzte Auflage, Wiesbaden, Harrassowitz, 1988-1989; Grigore Maior, *Lexicon Compendiarium Latino-valachicum complectens dictiones ac phrases Latinae cum Valachicam earum interpretatione*. Edizione critica, introduzione e indice a cura di M. Gherman, Roma, Università la Sapienza, 1994-1995 (Romania Orientale, vol. VII-IX); Teodor Corbea, *Dictiones Latinae cum Valachica interpretatione*, Cluj-Napoca, Clusium, 2001. II. *Bucovana de la Balgrad* (1699), Alba Iulia, 1988; *Biblia de la București*, București, 1988; D. Prodan, *Supplex libellus Valachorum*, București, Editura Enciclopedică, 1998; *Psaltirea de la Balgrad* (1651), Alba-Iulia, 2001; Grigore Maior, *Institutiones linguae Valachicae si Lexicon Compendiarium*, Alba Iulia, 2001; Gherontie Cotore, *Despre articulusurile ceale de price*, Alba-Iulia, Aeternitas, 2000; *Documenta linguae Dacoromanae*; vol. VI: *Psaltirea*, Iasi, Editura Universității, 2005; Samuil Micu, *Loghica*, Editie, studiu introductiv și note de Alin-Mihai Gherman, Cluj-Napoca, Argonaut, 2007; Gherontie Cotore, *Istoria despre schismatica grecilor*, Cluj-Napoca, Argonaut, 2006.

² Studiul a fost dezvoltat într-o lucrare separată, A. M. Gherman, *Un umanist român: Teodor Corbea*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2010, 259 p., o cercetare densă și aplicată, unde, în mod regretabil, s-au strecurat destule erori de tehnedactare, ceea ce arată, o dată în plus, că serviciul corectură al editorilor de la noi lasă încă mult de dorit.

Antichității: trăind-o, nu vizitînd-o pur și simplu. Ficțiunea oferă – vreau să spun, este capabilă să ofere – ceea ce, în sine, se vădește a fi inaccesibil științei: autenticul *trairii*, al experimentării imaginare pe cont propriu, individual, personal a adevărului Lumii Vechi. Unul de esență eminentonologică.

Ficționalizarea Antichității clasice de către proprii ei specialiști s-a petrecut aproape sporadic în perimetrul literelor române. Cum este și firesc, proza a deschis spații mai largi, poezia, în schimb, a rarefiat și purificat aerul ficțiunii. Cazul lui Petru Cretia este, îmi pare, unul atît exemplar, cît și emblematic. Din aceeași spiță descinde și scriitorul a cărui operă, de surșă pur clasicistă, își transcendee, însă, cu bună și rodnică măsură, spațiul matricial de inspirație.

Născut la trei ani după mijlocul secolului (pe care îl simțim din ce în ce mai mult) trecut, în imina urbană a regiunii românești despre care locuitorii ei însuși spun, fără urmă de șfială mincinoasă, că „îi fruncea“ – țării, de bună seamă, fapt ce avea să se dovedească și adevăratească din plin, cu prisosință, în zguduirea din decembrie '89: *azi în Timișoara, mîine-n toată tara* –, Dan Negrescu a parcurs, încă din cea mai spornică junete studioasă, acel segment al traseului clasicist al literelor căruia nu va înceta, ulterior, să-i ridice și dedice templul pasiunii lui intelectuale: latinitatea. Așa au apărut și îmbogățit, treptat, bibliografia românească a studiilor de literatură latină (tardo-antică, preponderent și insistent patristică), exegeze al căror merit primordial stă, după părerea mea, în privirea pe care *filologul* – apăs asupra acestui cuvînt – o

aruncă, luminoasă și limpezitoare, peste o lume latină cu totul aparte, aceea a cuvîntului uman ca nimic altceva decît slujitor al Credinței: parafrazînd, o lume în care *philologia* se vădea o exclusivă *ancilla theologiae*. Studiile literaturale ale lui Dan Negrescu, a căror nici măcar simplă mențiune nu își are locul aici, și-au cîștigat, în profund contrast, un teritoriu clar delimitat în raport cu zona generală a bibliografiei teologice, astfel încît detaliile rămîn la dispoziția tuturor utilizatorilor ulteriori. Cum și traducerile din aceeași literatură latină patristică, nu mai puțin semnificativ și din afara ei (*Carmina Burana*, în ediția de la Paideia, spre exemplu), completează zona preocupărilor unui clasicist care a recunoscut în latinitate glasul cu vibrațiile cele mai pur umanist rezonante ce s-a auzit vreodată din Antichitate pînă astăzi.

Pe toate acestea le las, așadar, nu deoparte, ci alături. Pentru că, de la un an la altul și de la un deceniu mai departe, cărțile științei lui Dan Negrescu – devenit, între timp, urmașul la Catedra universitară timișoreană de Limbi Clasice al lui Gheorghe Tohăneanu și pios cultivator al memoriei unui alt maestru, Constantin Noica – s-au rostit și așezat lîngă alte cărți, de către care au fost continuate, întregite. *Epistolae imperial* (București, Editura Paideia, 1998) și *Însemnările Sfințului Renatus* (Timișoara, Editura Marineasa, 2001) au pus, pe rînd, bazele tripticului latin – ca sursă, cadru, personaje – care a condus la fundamentarea *Trilogiei imperiale* (Timișoara, Editura Marineasa, 2002), complete și încheiate prin *Romanul lui Constantin* (Timișoara, Editura Marineasa, 2005). Cu mult

înainte să-și definitiveze (?) opera, Dan Negrescu intră deja în istoria literară: profesorul Alexandru Ruja, în remarcabila sa exegeză a literaturii române de la vestul țării (*Parte din întreg*. Vol. II. Timișoara, Editura Excelsior, 2000, pp. 65-68; a se vedea și *Printre cărți*, Editura Universității de Vest din Timișoara, 2006), urmat de alții, îl clasicizează. Inclusiv în dictionare bibliografice ale scriitorilor.

Poate părea paradoxal, dar nu aceste cărți ating latura cea mai profundă și, astfel, cea mai originală a scriitorului Dan Negrescu (între altele, și un vitriolant publicist, cum o atestă volumele interludice *Raport despre starea na(ț)ăunii*, Editura Marineasa, 2003 și, mai cu seamă, *Tablou cu siguranță. O panoramă clasicist-patristică a isteriei românești*, *ibid.*, 2007). Atunci cînd iese din parametri imaginarii spatio-temporal al Antichității latine, geniul scriitorului irumpe de-a dreptul. S-a întîmplat, de un „cînimis elegant și categoric“, după propria declarație (*Raport*, p. 121), în faimosul *Do ut des. Breviar despre cersii* (cu exemplul și soluții), Editura Marineasa, 2000, despre care am avut plăcerea să scriu. Se întîmplă, mirobolant și aparent deconcertant, în ultim apăruta sa carte de proză, publicată la aceeași constant fidelă Editură Marineasa și purtînd un titlu care, dincolo de simplele rezonanțe fonetice, își plasează finalmente eroii, după toate avatarurile lor mai mult sau mai puțin glorioase, tot în spațiul celest, ca și în cazul titlului germanic al Walhalla *din ceruri*. O mitologie pentru cunoscători (2010).

Istoricii și scrisul istoric în România de ieri și de astăzi¹

CRISTIAN ROIBAN²

Recent a apărut un volum foarte interesant ce îmbogățește cu precădere analiza scrisului istoric românesc din perioada interbelică, dar și din cea mai recentă. Intitulat *România interbelică: istorie și istoriografie*, volumul a fost editat de binecunoscutul cercetător și profesor Ovidiu Pecican. El cuprinde șaptesprezece studii, însumând peste trei sute de pagini, scrise de optsprezece autori. Acestea abordează fragmente importante ale vieții politice și culturale românești, reflectând asupra României prin prisma a numeroase opere de istorici. Intenția lor este să elucideze orientările culturale ale unei perioade marcate de reorientări ale cercetării, de repositionarea istoricilor vizavi de locul și rolul minorităților din regiunile intrate în componența statului după realizarea României Mari. Un fenomen asemănător, susține Ovidiu Pecican, poate fi observat în istoriografia românească și după 1989, cu toate că există diferențe semnificative între cele două perioade.

Cenzura și ideologizarea istoriei în deceniile regimului comunist au lăsat în afara dezbaterilor academice produsul istoriografic din anii interbelici. Prin urmare, se resimte nevoia reluării cercetărilor asupra societății și culturii istorice românești dintr-o perspectivă demitizantă. Volumul *România interbelică: istorie și istoriografie* este construit în sensul amintitei recuperări critice și raționale. Intenția aceasta este evidentă în opțiunile exprimate de coordonatorul volumului, potrivit căruia astăzi devine esențială depășirea „(...) canonului restrictiv al abordărilor punctuale despre activitatea cutărui istoric în direcția urmării unor idei, a unor tendințe sau a unor etape creative din cariera unui profesionist al studiilor trecutului...”³

Studiile cuprinse în volum se caracterizează prin diversitatea temelor și a abordărilor. Autorii sînt Mihai Chioveanu de la Facultatea de Științe Politice a Universității București, Andi Mihalache și Cătălina Mihalache de la Institutul de Istorie „A. D. Xenopol” din Iași, Mirela Ioana Lazăr, Amalia Lumei și Anca Stăngăciu de la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, Lucian Năstăsă de la Institutul de Istorie „Gheorghe Barițiu” al Academiei Române, Andreea Mirza și Iacob Mirza de la Universitatea „1 Decembrie” din Alba Iulia, Victor Neumann de la Universitatea de Vest din Timișoara, Gabriel Moisa de la Universitatea din Oradea și alții.

Studiul *O lecție de istorie în perioada interbelică. 1 Decembrie 1918* abordează problema manualelor școlare și transformările pe care conținutul acestora l-a suportat. Cătălina Mihalache evidențiază rolul pe care cunoașterea trecutului trebuia să-l joace în formarea conștiinței naționale, corespunzător noilor realități social-politice din România Mare. Analiza manualelor școlare demonstrează că tematica și perspectiva de abordare a trecutului erau ajustate în funcție de cerințele politicii statale și sub presiunea aceluși prezent. Autoarea se oprește asupra oscilațiilor cu care manualele școlare redau importanța zilei de 1 Decembrie 1918. Ioan Lupas – autorul mai multor manuale școlare editate în anii 1921-1944 – a fost cel ce a insistat asupra însemnătății deosebite a zilei de 1 Decembrie 1918. Dacă anul 1935, ziua *Unirii tuturor românilor sub un singur sceptru și în hotarele lor istorice* era sărbătorită în școli ca omagiu național, odată cu instituirea „democrațiilor populare”, însemnătatea zilei de 1 Decembrie a fost drastic diminuată. Noutatea studiului constă în sublinierea evoluțiilor social-politice reflectate în curricula școlară, în observarea rolului manualelor și al comemorării unui eveniment, în formarea și fixarea în mentalul colectiv a unui *lieu de mémoire*.

Universitarii „literari” – *ființe sentimentale*, semnat de Lucian Năstăsă, prezintă viața intelectualilor români aflați la studii în străinătate în secolul al XIX-lea și în prima jumătate a secolului al XX-lea. Este o manieră savuroasă de a reda „viața universitarilor de la noi, ca ființe umane”⁴,

cu vicii, pasiuni și porniri incontroabile. Autorul este convins că „latura personală a ființei umane” reprezintă unul dintre factorii care stau la baza dinamicii istoriei. Din articol aflăm despre viața studenților români la Paris, despre cafelele, locul de întâlnire al scriitorilor, artiștilor, savanților, context în care au loc dezbateri de idei provenind din avangarda culturală a timpului și receptate în varii domenii de activitate. Astfel, aflăm despre idealul feminin permanent raportat la moda din capitalele europene, despre relațiile bărbatilor și femeilor, despre viața de cuplu și din afara cuplului, despre dragoste ca pasiune incontroabilă, dragoste ca ideal și dragoste ca expresie a carnalității. Femeile din viața lui Mircea Vulcănescu, Octavian Goga, Lucian Blaga, Mircea Eliade, P. P. Panaitescu sînt discutate în contextul invocării vieții private a intelectualilor români.

Autorul observă, pe bună dreptate, că reflectarea în istoriografia română a raporturilor dintre sexe este deficitară. Personajele masculine domină scrierile privitoare la epocă. Femeile apar în plan secund sau fac o figură ștearsă; altele, sînt un ideal de moralitate și conduită, dar mereu în umbra bărbatului. Rolul femeilor în formarea și devenirea intelectualului român este adesea trecut sub tăcere. Din istoriografia română lipsesc investigațiile privitoare la viața privată a omului interbelic, care să se bazeze pe jurnale intime, pe corespondența amoroasă, izvoare care să permită reconstituirea imaginarii colective sau relația dintre femeie și bărbat. Probabil, aceasta se întîmplă și din pricina unui interes redus pentru studiile de *Kulturgeschichte, daily life sau gender*. Parte dintre studiile de acest fel ar putea contribui la o nouă citire a istoriei, la înțelegerea complexității ei, din care, de exemplu, să rezulte relațiile dintre sexe, idealul feminin, viața cotidiană, institutiile culturale, cele destinate plăcerilor (cafelele, taverne etc.), precum și cele ce privesc erotismul. Absența materialului documentar, dar și orientarea istoriografiei au minimalizat rolul unor asemenea cercetări. Textul referitor la caracterul masculin al vieții interbelice semnat de Amalia Lumei completează imaginea zugrăvită de Lucian Năstăsă privitoare la societatea română interbelică ce exacerbase masculinitatea, văzîndu-se pe sine „eroică, mesianică, modelatoare (...)”⁵.

Referindu-se la aceeași categorie de elemente formatoare ale structurii intelectualului român, Andi Mihalache investighează impactul pe care Occidentul îl avea asupra tinerilor plecați la studii în străinătate. Călătoria în Occident a reprezentat o experiență de mare însemnătate în viața oricărui intelectual din Europa de Est, de la Dinicu Golescu și pînă în prezent. Încercarea de a identifica în Occident elemente ale spațiului românesc, iar la întoarcere, încercarea de a găsi Occidentul în propriul spațiu au marcat și modelat numeroși intelectuali. Și acest gen de demers reprezintă o sursă de „investigare a culturii istorice a Balcanilor și a geografilor simbolice dintr-o epocă anume”⁶. Cercetătorul se oprește asupra scrierilor de călătorie ale lui N. Iorga, subliniind preocuparea permanentă a istoricului de a descoperi origini similare sau diferite de-o parte și de alta a continentului. E vorba de permanenta raportare a culturii orientale la aceea occidentală, mai mult complementară, decît compatibilă.

Contribuțiile lui Ovidiu Pecican se regăsesc în două studii, unul referitor la sursele medievale ale legionarismului și altul despre istoricii din Transilvania între cele două războaie mondiale. Cel dintîi⁷ analizează particularitățile legionarismului în raport cu fascismul și nazismul. Ipoteza autorului este aceea că poate fi apropiat profilul legionarului de acela al cavalerului catolic medieval. Pentru aceasta istoricul identifică similarități între un text din secolul al XII-lea destinat cavalerilor templieri și discursul privitor la profilul legionarului. Autorul își bazează ipoteza pe faptul că în gândirea ortodoxă nu există un text care să stabilească profilul cavalerului apărător al credinței religioase. Studiile privitoare la evul mediu occidental întreprinse de unii membri sau simpatizanți ai Gărzii de Fier, precum și sensul de cru-

ciadă promovat de legionari ar explica o posibilă legătură între cele două entități. Cu siguranță, o asemenea ipoteză necesită și alte argumente spre a-i conferi credibilitate. De exemplu, este important să invocăm aici studiul monografic exemplar al istoricului Armin Heinen cu privire la fenomenul legionar⁸. Potrivit profesorului german, Miscarea Legionară a prezentat o serie de caracteristici particulare față de celelalte mișcări fasciste din Europa. În cazul românesc imitarea fascismului și a nazismului s-a suprapus particularităților de ordin politic, social, economic și cultural al României interbelice. Absența structurilor economice consolidate, democratizarea precară a sferei publice, inexistența experienței democratice și a educației, tradiția gândirii naționaliste și antisemite au permis, demonstrează Armin Heinen, apariția legionarismului ca un fenomen original în raport cu mișcările similare din Europa și evoluția acestuia spre o mișcare de masă⁹.

O trăsătură particulară a mișcării de extremă dreaptă din România interbelică, la care se referă și Ovidiu Pecican în studiul său, a fost caracterul pronunțat religios al acesteia. Chiar dacă liderul legionar Corneliu Zelea-Codreanu a îndemnat membrii organizației să-și aroge rolul de cruciați, iar prelații ortodocși au sprijinit din diverse motive extremismul de dreapta, legionarismul are puține elemente ce se regăsesc în dogma creștină ortodoxă și catolică deopotrivă. Legionarii practicau un misticism bazat pe cultul persoanei, pe convingerea intervenției directe a divinității în schimbarea destinului României prin intermediul liderului providențial, un nou Mesia cum era sărbătorit Codreanu¹⁰. Manifestările legionarilor depășeau de simboluri încărcate religioase care supralicitau ortodoxia, însă îndemneau la comportamente străine acesteia. În concepția lui Codreanu, diferența dintre *linia bisericii și linia istorică* îndemna la acțiune și legitima astfel asasinatul¹¹. Caracterul pronunțat religios a fenomenului legionar în raport cu fascismul și nazismul sînt explicate de Armin Heinen prin amestecul dintre politică și religie spre deosebire de Italia și Germania supuse unui puternic proces de secularizare¹².

Prin ipoteza sa, Ovidiu Pecican semnaleză o serie de aspecte privitoare la simbioza dintre religia creștină și fenomenul legionar, temă complexă a istoriei și a istoriografiei românești, încă neelucidată.

Al doilea articol¹³ cuprinde statistici referitoare la istoricii transilvăneni care au activat în perioada interbelică și care sînt evidențiați în funcție de tematica cercetărilor lor, de numărul contribuțiilor științifice publicate, de aparițiile în revistele timpului și de valoarea acestora. Andreea și Iacob Mirza se opresc asupra istoriografiei românești interbelice cu un studiu de caz referitor la Zenoivie Piclesanu, istoric din „cel de al doilea esalon de cercetători ai trecutului”¹⁴, cum apreciază Ovidiu Pecican, avînd contribuții notabile în ceea ce privește istoria Bisericii Române Unite. Mihai Chioveanu discută implicarea politică a istoricilor, Tudor Sălăgean abordează modul în care francmasoneria este reflectată de istoricii perioadei în discuție, Mirela Ioana Lazăr propune o comparație între fascismul românesc și acela spaniol, iar Mariano Martin Rodriguez analizează locul istoriei ficționale în istoriografia română interbelică.

În studiul *Istoriografia română și reforma curriculei universitare*, Victor Neumann vorbește despre necesitatea reformării unor aspecte de maximă importanță pentru istoriografia românească: curricula universitară și metodologia de cercetare. Privitor la curricula universitară autorul ridică o serie de întrebări dintre care amintim: „În ce măsură conceptul de etnonațiune este capabil să răspundă nevoii de cunoaștere a trecutului? Ce conținuturile de istorie din universități? Care este motivul pentru care ele sînt preocupate excesiv de originile etnice românești și nu discută și originile minorităților, evoluțiile interferente dintre majoritate și minorități ori elementele comune ale diverselor grupuri ce au contribuit la formarea și evoluția României moderne? Ce sens se atribuie

conceptului de român, respectiv aceluia de minoritar în cultura istorică românească?”¹⁵. Noua istorie și metodele care au consacrat-o în Occident în perioada postbelică nu s-au impus, istoriografia română fiind încă prea descriptivă, insuficient înclinată spre metodă și teoretizare. Ea continuă să fie influențată de politică, din care cauza are vizibile note de subiectivitate. Deși s-a distanțat de scopul declarat de formare a conștiinței maselor, istoriografia și modul în care istoria este predată în universități încă trebuie reformate. Victor Neumann argumentează acestea prin persistența conceptelor specifice epocilor trecute, ca de exemplu acelea de *etnonațiune, român, străin, religie, multiculturalism, multiconfesionalism*. Autorul susține că schimbarea curriculei universitare trebuie să aibă în vedere resemantizarea conceptelor, includerea diversității, a identităților regionale, a diferențelor și particularităților regionale și comunitare din România.

Prin temele pe care le propune, prin abordarea vizibil diferită față de maniera învechită a istoriografiei noastre, volumul este o apariție binevenită în câmpul istoriografiei românești. Este meritos faptul că prin microistoriile și studiile de caz publicate, cartea intitulată *România interbelică: istorie și istoriografie* contribuie decisiv la extinderea cunoașterii unei epoci trecute, la necesitatea formulării unei paradigme alternative și a unei perspective critic-rationale asupra trecutului.

Micile neajunsuri ale volumului țin mai mult de formă și mai puțin de conținut. De exemplu, consemnarea în lista autorilor a Laurei Stanciu, a cărei contribuție nu se regăsește în paginile cărții; absența din aceeași listă a unor autori care au publicat studii în volum; erori de tehnoredactare etc. Pe de altă parte, ceea ce este într-adevăr laudabil este promovarea tinerilor istorici; perspectivele înnoitoare asupra unor teme de mare interes pentru istoriografia română; abordările metodologice; problematizarea istoriei, respectiv reforma curriculei universitare ținînd seama de progresele multiple înregistrate la nivel internațional. La fel de important este și faptul că volumul *România interbelică: istorie și istoriografie* reflectă câteva dintre noile orientări și din rezultatele cercetărilor de astăzi din domeniul istoriei, cercetătorii provenind din mai multe centre universitare și din diferite generații.

¹ *România interbelică: istorie și istoriografie*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2010, 324 p.

² Doctorand în cadrul Școlii Doctorale Internaționale de Istorie Conceptuală „Reinhart Koselleck” a Universității de Vest din Timișoara, ai cărei fondatori sînt prof. Victor Neumann și prof. Armin Heinen și ai cărei director este prof. Victor Neumann.

³ Ovidiu Pecican, ed. *România interbelică: istorie și istoriografie*, Cluj-Napoca, 2010, p. 8-9.

⁴ *Ibidem*, p. 9.

⁵ Lucian Năstăsă, „Universitarii literari – ființe sentimentale”, în Ovidiu Pecican, ed., *op. cit.*, p. 39.

⁶ Amalia Lumei, „Masculinitate interbelică. Fragmentare aproximativă preliminară”, în Ovidiu Pecican, ed., *op. cit.*, p. 36. Autoarea contribuie în volum cu un al doilea studiu intitulat *Năsimul: ortodoxismul răsăritean și seducția occidentală*, în care discută despre curentul filosofic pe care Nae Ionescu l-a inițiat și care a stat la baza doctrinei naționaliste, antisemite și extremiste din perioada interbelică.

⁷ Andi Mihalache, „Metaforă și monumentalitate în proza de călătorie a lui Nicolae Iorga”, în Ovidiu Pecican, ed., *op. cit.*, p. 123.

⁸ Ovidiu Pecican, „Fantasma Cruciate. Izvoarele medievale occidentale ale legionarismului”, în *idem*, ed., *op. cit.*, p. 205-208.

⁹ Armin Heinen, *Legiunea „Arhanghelul Mihail”. Miscarea socială și organizație politică*, trad. Cornelia și Delia Esianu, București, 1999.

¹⁰ *Ibidem*, p. 470.

¹¹ *Ibidem*, p. 183.

¹² *Ibidem*, p. 127.

¹³ *Ibidem*, p. 468.

¹⁴ Ovidiu Pecican, „Identitate și strategii: istoricii transilvăneni interbelici (1918-1945)”, în *idem*, ed., *op. cit.*, pp. 259-276.

¹⁵ *Ibidem*, p. 264.

¹⁶ Victor Neumann, „Istoriografia română și reforma curriculei universitare”, în Ovidiu Pecican, *op. cit.*, p. 303.

Învățămîntul academic de stat *versus* cel privat în România post-comunistă¹

SORIN
BOCANCEA

Așa cum am arătat în câteva texte publicate în paginile acestei reviste, apariția învățămîntului academic privat în România post-comunistă a răspuns atît nevoii cadrelor didactice din sistemul de stat de a-și completa veniturile, cît și cererii de instruire pe care doar instituțiile de stat existente atunci nu aveau cum să o satisfacă – și în prezent, după douăzeci de ani de învățămînt academic privat și de creștere exponențială a cifrelor de școlarizare în regim cu taxă de la instituțiile de stat, România ocupă printre ultimele locuri în Europa la cifra de cetățeni cu studii superioare. În tot acest timp, relația dintre universitățile de stat și cele private a îmbrăcat diferite forme, de la o colegială coabitare la o anumită stare de tensiune. Putem urmări acest fenomen pe cele trei perioade pe care le-am identificat în evoluția universităților private: a fondărilor (1990-1993), a eforturilor pentru autorizare și acreditare (1993-2002) și a consolidării instituționale și a clarificării statutului juridic (începînd cu 2002).

În prima perioadă, în care unii dintre profesorii de la universitățile de stat au avut inițiativa de a înființa primele entități universitare private din România post-comunistă, apariția acestor institutii a fost privită cu ochi buni de către conducerea universităților de stat și de către responsabilii din ministerul de resort din mai multe cauze:

1. în cadrul lor, angajații de la stat aveau posibilitatea de a-și rotunji veniturile, astfel încît nu aveau motive să facă presiuni asupra bugetului instituțiilor unde erau angajați cu norma de bază;

2. cererea de educație era atît de mare, încît toată lumea avea de lucru – să nu uităm că universitățile de stat au renunțat la examenele de admitere abia după anul 2000, cînd locurile alocate (mai ales cele în regim cu taxă) au început să nu mai fie completate.

În a doua perioadă, relațiile au suferit modificări. Pentru că legea obliga universitățile private să-și formeze cadre proprii și să investească în baza materială, au început să apară fenomene precum:

1. opțiunea unor cadre pentru angajarea cu norma de bază la universitățile private, moment din care a apărut distincția dintre „cadrele de la stat” și „cadrele de la privat”;

2. racolarea de către conducerea universităților private a unor cadre de la universitățile de stat;

3. reacția universităților de stat pentru a opri migrația profesorilor spre universitățile private, materializată prin introducerea unor contracte de fidelitate ce i-au obligat pe profesori să nu mai presteze și la universități private;

4. politici salariale atractive ale universităților private pentru atragerea cadrelor;

5. „privatizarea” universităților de stat – OUG nr. 133/2000² a dat undă verde universităților de stat să organizeze cursuri cu taxă, fapt ce a generat următoarele fenomene:

a. migrația studenților din anii doi și trei spre universitățile de stat ce au practicat preriuri de dumping;

b. micșorarea bazei de recrutare a studenților universităților private;

c. apariția primelor gesturi specifice concurenței: campanii de presă, lobby-uri s. a.

În a treia perioadă, numărul universităților private s-a micșorat (în prezent sînt acreditate 28 de universități³), dar forța acestora a crescut, fapt ce a dus la creșterea competiției pe piața academică. Din păcate, acreditarea universităților a fost înțeleasă de către unii membri ai conducerilor acestora ca un soi de împroprietărire, motiv pentru care au apărut

abuzuri grave ce au aruncat o pată pe imaginea învățămîntului privat din România.

Spuneam că apariția învățămîntului academic privat a fost inițial bine primită, dar această remarcă trebuie însoțită de o precizare: au fost încintate de această alternativă cadrele didactice de la specializările cu mare căutare (cum au fost și încă mai sînt științele economice și dreptul), iar dintre acestea, cele care au fost invitate să predea la instituțiile nou înființate. Acest fenomen firesc a dus la apariția unor frustrări în rîndul celor care nu au avut acces la noua sursă de venit. Aș vrea ca această observație să nu fie înțeleasă ca fiind una reductivă, ce ar neglija idealista implicare dezinteresată într-o ocupație cu o puternică componentă vocatională și ar prezenta statutul universitarilor doar prin componenta economică. Precizez doar faptul că, în perioada tranziției, statutul cadrelor didactice universitare a început să nu mai fie unul de invidiat sub aspect material, acestea fiind nevoite să se orienteze spre diferite categorii de servicii: meditații cu aspiranții la statutul de student, implicarea în programe ce au început să apară timid în anii '90 ș.a.m.d. Întreținerea statutului de cadru didactic universitar presupunea anumite costuri pe care doar salariul de la universitatea de stat nu îl mai putea acoperi. Pretențiile studenților au crescut datorită mijloacelor de informare la care au început să aibă acces, iar resursele cadrelor didactice necesare nu au fost suficiente pentru a ține pasul cu acest proces. Unii dintre universitari au prins stagiile de pregătire sau burse „afară”, prin care au reușit să-și facă tranziția mai ușoară pentru anumite intervale de timp. Dar, pentru cei care, din diferite motive, nu au avut acces la astfel de variante o slujbă la o universitate privată era binevenită.

A fost o perioadă în care unii universitari țineau cîteva norme, atît la stat cît și la privat, tocmai pentru a-și acoperi necesarul de resurse, practică ce și-a pus amprenta în mod nefast asupra calității actului didactic. Dar asta s-a întimplat atît la stat cît și la privat, pentru că persoanele care aveau norme didactice la ambele tipuri de institutii nu țineau ore mai bune la stat și mai proaste la privat, iar efectele suprasolicității unui cadru didactic nu țineau cont de statutul juridic al instituțiilor în care acesta activa. Îmi aduc aminte de o anchetă de presă, realizată chiar prin anul 2004, care dezvăluise faptul că un cadru didactic de la prestigioasa universitate clujeană avea formal un număr de ore, în institutii din toată Transilvania, încît pentru a le acoperi trebuia să lucreze 48 de ore pe zi, în condițiile în care ar fi fost și ubicuu.

Cazul de la Cluj nu a fost singular și astfel de fenomene au avut drept cauză principală deficitul de resurse umane din învățămîntul universitar românesc. După ani de zile în care accesul la doctorat (în special în domeniul științelor umaniste, socotite de către regimul comunist drept „ideologice”) a fost restricționat și promovarea cadrelor didactice s-a realizat cu mare greutate, acoperirea schemelor instituționale cu grade didactice cerute de lege a fost o mare problemă chiar și la universitățile de stat aflate în plină dezvoltare. Nu a fost universitate de stat în care o parte dintre asistenții să nu fi primit dispensă în vederea tinerii de cursuri. Asta nu însemna că acele cursuri au fost mai proaste, ci vreau doar să arat că realitatea a luat-o atunci înaintea legislației. Piața a impus creșteri pentru care sistemul învățămîntului academic nu avea suficiente resurse umane și nici logistice. De aceea, autoritățile publice „au închis ochii” la astfel de insuficiențe, așteptînd ca timpul să reechilibreze situația. Lueru care s-a și întimplat.

În prezent, după douăzeci de ani de la apariția învățămîntului academic privat, nu există dezbateri publice temeinice pe tema relației dintre învățămîntul de stat și cel privat, ci doar observații conjuncturale, cel mai adesea malițioase, făcute de ambele părți. Conform *Barometrului calității – 2010*⁴, universitarii de la stat au tendința de a da note mai mici universi-

tăților private (excepție fac cadrele din domeniul economie). Nu este greu de explicat cum s-a ajuns la această situație. În rîndul universitarilor de la stat, adversitatea față de universitățile private este întretinută de cel puțin următoarele cauze:

1. apariția unor devieri grave de la legislația academică a unor universități private a aruncat o lumină defavorabilă asupra întregului învățămînt academic privat;

2. o bună parte dintre cadrele din învățămîntul de stat care nu au avut acces la învățămîntul privat (perceput ca încă o sursă de venit) au devenit cu timpul cei mai virulenți adversari ai acestei forme de învățămînt;

3. cei care au avut ore la universitățile private și care acum nu mai sînt lăsați de instituțiile de stat să presteze la aceste universități au făcut corp comun cu cei din prima categorie, considerînd că și în prezent la universitățile private se țin ore tot ca pe vremea cînd ei aveau nenumărate norme, la stat și la privat. Or, între timp, lucrurile s-au schimbat fundamental, universitățile acreditate funcționînd după aceleași standarde ca și cele de stat – documentele Agenției Române de Asigurare a Calității în Învățămîntul Privat (ARACIS) dovedesc acest lucru;

4. din motive ce țin de natura umană, între cei ce au reprezentat universitățile de stat și cei ce le-au reprezentat pe cele private au intervenit animozități, astfel încît au început campanii de denigrare pe ambele părți ale unei noi baricade. Colegii de ieri de la stat, buni și competenți, au devenit peste noapte incompetenți și arghirofilii pentru simplul motiv de a fi optat pentru o universitate privată.

În rîndul cadrelor de la universitățile private, reținerile față de sistemul de stat sînt alimentate de cel puțin următoarele fenomene:

1. în instituțiile de evaluare și control nu au fost cooptați membri de la universitățile private (abia începînd cu anul 2010, o institutie precum ARACIS a liberalizat ocuparea posturilor de evaluatori, pînă în acest an evaluatorii provenind din universitățile de stat);

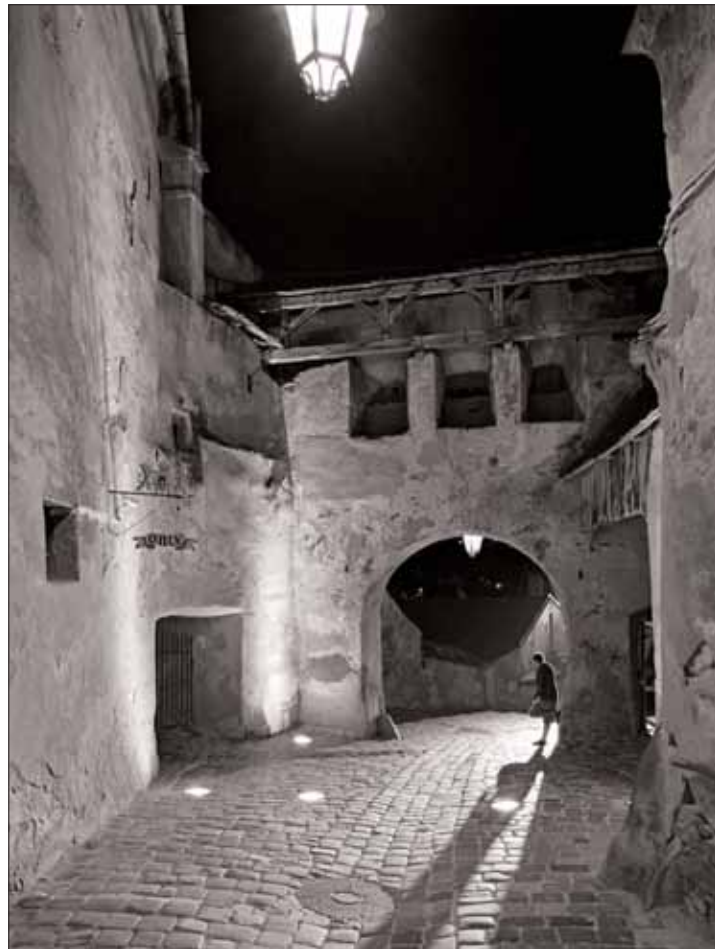
2. în proiectele lansate de diferite ministere universitățile private nu sînt eligibile, ca și cum acestea nu ar fi de interes public ca și cele de stat;

3. cu toate că în lege se prevede că statutul poate tensiune în relațiile dintre universitarii de la cele două tipuri de institutii. Există cîteva mituri legate de (in)oportunitatea existentei învățămîntului privat în România și de diferența de calitate a actului didactic de la cele două tipuri de institutii.

Toate aceste fenomene au întretinut o anumită tensiune în relațiile dintre universitarii de la cele două tipuri de institutii. Există cîteva mituri legate de (in)oportunitatea existentei învățămîntului privat în România și de diferența de calitate a actului didactic de la cele două tipuri de institutii.

1. Se spune că, în întregul sistem de învățămînt, nu ar mai fi nevoie de institutii private, fiindcă sistemul de stat ar putea să acopere întregul necesar. Dar, potrivit statisticilor europene⁵, România se situează sub media europeană la acest capitol, avînd 17,7% din populație angrenată în procesul de educație. În condițiile în care UE își propune ca pînă în 2020 media procentuală să tindă spre pragul maxim de acum (adică spre 25% din populație), constatăm că, în pofida gropii demografice pe care o traversăm, se va înregistra o creștere în domeniul învățămîntului superior.

2. Un al doilea mit este acela că învățămîntul privat ar trebui desființat, deoarece în lumea civilizată nu există așa ceva, iar cît există este pe cale de dispariție. În UE, există institutii private subvenționate (care primesc peste 50% din finanțare de la autoritățile pu-

blice) și nesubvenționate (care primesc finanțare publică sub acest procent). În ceea ce privește sectorul privat din domeniul educației, România se află printre ultimele locuri, învătămintul de stat fiind o categorie pe care Eurostat⁷ o integrează în cea a învățământului de stat nesubvenționat.

3. Al treilea mit este acela că în instituțiile private calitatea actului didactic este mai scăzută decât în cele de stat. Iată argumentele ce alimentează această proiecție:

3.1. *Calitatea corpului profesoral ar fi mai scăzută la stat decât la privat*

Acest argument este contrazis de documentele elaborate de ARACIS. Astfel, în *Barometru calității – 2010*⁸, se arată că structura personalului academic în funcție de gradele didactice din universitățile private este comparabilă cu cea din sistemul de stat. În universitățile de stat, structura personalului didactic este următoarea: preparatori – 7%; asistenți universitari – 27%; lectori/sefi de lucrări – 27%; conferențieri – 19%; profesori – 20%. În universitățile private avem următoarea structură: preparatori – 6%; asistenți universitari – 23%; lectori/sefi de lucrări – 35%; conferențieri – 19%; profesori – 17%. Această situație este dată de faptul că sistemul de promovare a cadrelor didactice este același la ambele tipuri de instituții. Apoi, toate cadrele didactice din sistemul privat și-au obținut doctoratele la universitățile de stat, cu profesorii de la aceste universități. Așa se explică faptul că acestea au o competență comparabilă cu a celor de la stat.

3.2.: *Calitatea studenților ar fi mai scăzută la privat decât la stat*

Acest argument necesită abordări nuanțate. După ce universitățile de stat au început să scolarizeze cu taxă, pe cifre ce nu au ținut cont de capacitatea de scolarizare, universitățile private au fost puse în situația de a coborî stacheta la admitere, recurgând la primirea viitorilor studenți doar pe bază de interviu. Dar și universitățile de stat au adoptat această modalitate de admitere, astfel încât și acolo au fost admiși toți cei care au dorit. Într-adevăr, instituțiile de stat își asigură resurse umane mai bune la locurile finanțate de stat, unde se intră pe bază de dosar. Dar și acolo apare o problemă, fiindcă o medie mare la un liceu mediu înseamnă mai puțin decât una medie la un liceu de elită. Nici pe locurile cu taxă nu intră, asadar, cei mai buni dintre cei buni. Apoi, pe locurile cu taxă intră cam toți cei ce doresc, ca la universitățile private.

Dacă este să evaluăm calitatea studenților, trebuie să recunoaștem faptul că aceasta a scăzut peste tot. Chiar cadrele didactice de la universitățile de stat recunosc acest lucru, cauzele acestui fenomen fiind diverse: schimbarea percepției față de ceea ce înseamnă învățământul superior; creșterea numărului studenților care se autoîntretin (fapt ce le reduce timpul pe care îl acordă pentru îndeplinirea obligațiilor didactice); relaxarea condițiilor de promovare odată cu introducerea sistemului Bologna; relaxarea condițiilor de obținere a diplomei de bacalaureat; apariția comerțului cu lucrări de definitivare a studenților (împotriva cărui sistem de educație a început să ia măsuri foarte târziu); migrația spre universitățile din străinătate a celor mai buni absolvenți de liceu ș.a. Repet: scăderea calității studenților este un fenomen prezent și la stat și la privat. Și la universitățile private sînt studenți care au terminat liceele pe primele locuri așa cum și la universitățile de stat sînt studenți care au terminat studiile liceale cu notă minimă. Fiecare instituție academică are premianții și repetenții ei, indiferent de statutul pe care îl au (de stat sau privat).

Cît privește compararea studenților, dacă privim datele oferite de *Barometru calității – 2010*⁹, putem să creionăm portretele studenților de la cele două tipuri de instituții. Studenții de la privat petrece mai puțin timp la școală (17 ore, față de 20 cît petrece cel de la stat) și mai mult timp la serviciu (10 ore, față de 7 ore ale celui de la stat); primul acordă puțin mai mult timp lecturării ziarelor și revistelor (3,7 ore, față de 3,3 ale celui de la stat) și mai puțin lecturării lucrărilor de beletristică (2,0 ore față de 2,1 ale celui de la stat); primul dedică mai puțin timp activităților recreative din pub-uri, terase și restaurante (doar 40% față de 48% dintre cei de la stat), din cluburi și discotecii (16% față de 19%), magazine (31% față de 34%) precum și activităților sportive (10% față de 12%); în activități de voluntariat, studentul de la privat se implică mai puțin decât cel de la

stat (5% față de 14%); cu toate că apreciază importanța lui Dumnezeu ca și cel de la stat, studentul de la privat merge mai puțin la biserică; cît privește raportarea față de muncă, studentul de la privat este mai convins de importanța unei slujbe pentru punerea în valoare a aptitudinilor (78% față de 71% dintre cei de la stat) și de faptul că munca trebuie să fie pe primul loc, chiar dacă asta înseamnă mai puțin timp liber (49% față de 40% dintre cei de la stat); în pofida a ceea ce se vehiculează, studenții de la privat resping plagiatul mai mult decât o fac cei de la stat; în fine, media veniturii lunar este de 991 lei pentru studentul de la stat, față de 716 lei cît este a celui de la stat.

În concluzie, se poate spune că studentul din sistemul privat este o persoană care acordă mai mult timp serviciului decât studiului (motiv pentru care are și venituri mai mari) și este mai interesat de ceea ce se întâmplă în societate decât de domeniile teoreticului și ficțiunii. De aceea, atunci cînd se emite o judecată de valoare precum cea pe care o discutăm acum, trebuie avute în vedere aceste elemente. Doar indicarea rezultatelor la examene pentru a decide că un student este bun sau rău este insuficientă, fiind necesară o evaluare mai completă. Depinde cît timp poate studentul să dedice studiului precum și ce așteaptă el de la orele de studiu: o deschidere spre cercetarea de înalt nivel sau o bună integrare pe piața muncii.

3.3. *Pretențiile profesorilor sînt mai scăzute la privat, întrucît se adaptează resurselor umane beneficiare.*

Dar, să vedem cît de just este acest argument. Nivelul pretențiilor pe care le au cadrele de la studenți a suferit modificări la toate instituțiile academice. Și la universitățile de stat puterea financiară a facultăților depinde de nivelul încasării taxelor, iar acest nivel este direct dependent de prezenta „cotizantilor”. De aceea, pentru a supraviețui, cadrele lasă stacheta mai jos, pentru că marea problemă este abandonul școlar. Este o realitate prezentă peste tot, dar pe care cei de la universitățile de stat o recunosc mai greu.

3.4. *Standardele cerute de legislația în vigoare sînt îndeplinite doar la universitățile de stat*

În *Barometru calității – 2010*¹⁰, se arată că, la începutul anului universitar 2008-2009, erau angajate în universitățile de stat peste 27.000 de persoane cu funcții didactice, raportul dintre numărul de studenți și cel de cadre didactice fiind de 17,72 la 1. În universitățile private erau angajate 4884 de persoane cu funcții didactice, raportul dintre numărul de studenți și cel de cadre fiind de 84,12 la 1. Din comparația celor două cifre, ar reiese clar că universitățile de stat ar fi net superioare celor private la acest capitol. Dar, aș menționa două aspecte:

a) Cifrele privitoare la universitățile private au fost influențate de ilegalitatea săvîșită de Universitatea Spiru Haret, care a scolarizat în proporție de masă (sute de mii de studenți) la forme de învățămînt neautorizate, începînd cu anul 2007, chiar cu stirea autorităților publice (este vorba de ministeriatul Adomnitei). Fiind luați în calcul acei studenți scolarizați fără îndeplinirea condițiilor legale, raportul dintre

numărul de cadre și cel de studenți a fost afectat. Nu știu în ce măsură autorii *Barometrului* au ținut cont de această realitate. Probabil că, dacă am da deoparte studenții scolarizați ilegal de Universitatea Spiru Haret, ar reieși un raport ce nu ar mai fi atît de dezastruos. Evaluările la care toate universitățile vor fi supuse în acest an vor dovedi aceste lucruri.

b) În universitățile private, o parte dintre norme sînt acoperite cu profesorii ce au norme didactice de bază la universitățile de stat, fapt semnalat și de autorii *Barometrului*. Sînt puține cazuri în care cadre didactice de la universitățile private să aibă norme în cumul la universități de stat. Depinde de urmări. Dacă vrem să arătăm cine are mai multe cadre cu norma de bază, este clar că universitățile de stat stau mai bine. Dar, dacă vrem să arătăm modul în care este acoperit necesarul de cadre pentru procesul didactic, cred că trebuie luate în calcul și cadrele care au activitate didactică în cumul sau la plata cu ora la universitățile private, pentru a avea o situație cît mai fidelă a calității actului didactic din aceste instituții.

c) Într-o asemenea evaluare, trebuie urmărit și cît reprezintă o normă didactică la stat și la privat. Poți avea trei (după noua lege, două) norme, dar numărul de ore cuprins în ele să fie diferit de la o instituție la alta.

În prezent, se poate spune că au apărut semnale pozitive în ceea ce privește ameliorarea relațiilor dintre universitățile publice și cele private. Este suficient să amintesc aici mesajul emis de către Ministrul Educației, de către Președintele Comisiei pentru învățămînt, știință, tineret și sport din Senatul României și de către conducerea ARACIS cu diferite ocazii: nu trebuie făcută diferențiere între stat și privat atunci cînd vorbim de calitate, pentru că aceleași fenomene le înfălmim la ambele tipuri de instituții. Un astfel de mesaj este un semn foarte important, care poate marca intrarea relațiilor dintre universitățile de stat și cele private într-o etapă a dialogului și respectului reciproc, în pofida unor rezistențe ce tin de mentalități revoluate. Cred că noua legislație și noile standarde (aplicate fără discriminare) vor accelera acest proces.

¹ O variantă a acestui text a apărut în Revista *Ethos*, nr. 1/2011.

² Sorin Bocancea, „Evoluția învățământului academic privat în România post-comunistă (I). O perioadă”, în *Timpu*, nr. 143, ianuarie 2011, pp. 18-19.

³ Ordonanță de urgență a Guvernului nr. 133/2000 privind învățămîntul universitar și postuniversitar de stat cu taxă, aprobată prin „Legea 441/2001”, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 411 din 25 iulie 2001.

⁴ Cf. <http://www.edu.ro/index.php/articles/text/3880>, 26.01.2011.

⁵ Lazăr Vlăscceanu; Adrian Miroiu; Mihai Păunescu; Mihai-Gabriel Hincan (coord.), *Barometru calității – 2010. Starea calității în învățămîntul superior din România* (Brasov, Editura Universității Transilvania din Brasov, 2010), 163.

⁶ *** *Chiffres clés de l'éducation en Europe 2009*, (Bruxelles, l'Agence exécutive Education, Audiovisuel et Culture – EACEA P9 Eurydice, 2009), 91.

⁷ *Ibidem*, 54.

⁸ L. Vlăscceanu; A. Miroiu; M. Păunescu; M.-G. Hincan (coord.), *op. cit.*, p. 89.

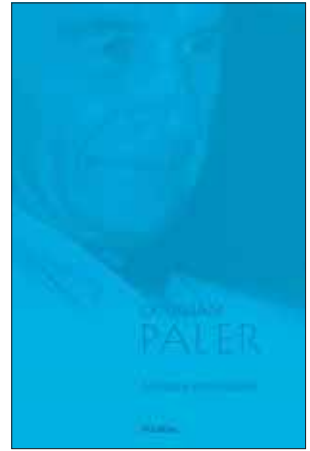
⁹ *Ibidem*, pp. 257-274.

¹⁰ *Ibidem*, pp. 88.

BURSA CĂR, ILOR

Octavian Paler, *Vremea întrebărilor*, Ediția a II-a, Editura Polirom, colecție: Seria de autor „Octavian Paler”, 352 p., pret: 39,95 lei

În articolele reunite în acest volum, publicate între 1990 și 1994, Octavian Paler rememorează o serie de evenimente care au marcat istoria românească de după decembrie '89. Fără să facă analiză politică sau să emită judecăți și clasificări definitive, autorul încearcă să răspundă unor întrebări care ne preocupau pe toți în acea perioadă. De la informațiile contradictorii despre evenimentele din decembrie pînă la reticentele unor țări vizavi de intrarea României în Uniunea Europeană, de la portretele unor oameni politici marcanti pînă la nemulțumirile oamenilor obișnuiți, volumul schițează tabloul, pe alocuri sumbru, al unei perioade aflate sub semnul provizoratului și al incertitudinii.

„Această carte nu e o culegere de texte publicate. E o rememorare. Pe baza unei părți (texte integrale, fragmente sau chiar amănunte) din articolele în care m-am risipit și a unor întâmplări legate de ele, am încercat să alcătuiesc o cronică a întrebărilor acestei perioade. Nu-mi dau seama dacă sînt întrebările cele mai importante ce trebuiau puse. Sînt cele pe care mi le-am pus eu. În plus, pe unele le-aș nuanța astăzi, sau le privesc cu melancolie, deoarece n-am prevăzut că, după atîtea așteptări înșelate, nu voi mai ști decît ce refuz. Dar ar fi neserios din parte-mi să mă cred ceea ce nu sînt, un analist cu pretenții științifice. Sînt, doar, un afectiv care gîndește cu inima, apărîndu-se de disperări cu un plus de pasiune. Și vreau să depun mărturie. Atît.” (Octavian Paler)

Octavian Paler a debutat publicistic în 1958, cu versuri în *Luceafărul*, iar editorial, abia în 1970, cu volumul de poezii *Umbra cuvintelor*. Au urmat, pe linia jurnalelor de călătorie sau pe cea a literaturii parabolice, volumele care i-au dimensionat statura de important autor contemporan: *Drumuri prin memorie (Egipt-Grecia, 1972; Italia, 1974; ediția a III-a, Polirom, 2009)*, *Mitologii subiective* (1975, ediția a III-a, Polirom, 2008), *Apararea lui Galilei* (1978; Premiul Academiei Române; ediția a III-a, Polirom, 2009), *Scrisori imaginare* (1979; ediția a V-a, Polirom, 2010), *Caminante* (1980; Premiul Ununii Scriitorilor; ediția a III-a, Polirom, 2010), *Viata pe un peron* (1981; ediția a V-a, Polirom, 2011), *Polemici cordiale* (1983; ediția a II-a, Polirom, 2008), *Un om norocos* (1984; ediția a II-a, Polirom, 2008), *Viata ca o coridă* (1987; ediția a II-a, Polirom, 2009), *Don Quijote în Est* (1993; ediția a II-a, Polirom, 2010), *Vremea întrebărilor* (1995), *Aventuri solitare* (1996; ediția a II-a, Polirom, 2008), *Desertul pentru totdeauna* (2001; ediția a II-a, Polirom, 2009), *Autoportret într-o oglindă spartă* (2004; ediția a III-a, Polirom, 2010), *Calomniile mitologice* (2007).

P

CREATIV METALCO

Producție Publicitară

Policromie de mari dimensiuni, litere și sigle volumetrice, tuburi spectrale, firme luminoase, inscripționări, copertine, totemuri, bannere, panouri,

www.creativ-metalco.ro

Sorin-Mihai Grad – de la *locus* bifurcat la poezia barocului soft

CHRIS
TANASESCU

Într-un pangramatism negativ („Surogat de negație”) din volumul de debut al poetului-matematician Sorin-Mihai Grad, *SUROGAT / [poezii]*, paroxismul cinismului (inclusiv teribilist și, de aceea, cerind reculul) „nici nu-ți dai seama că/ de fapt nici nu există/ nu te-am inventat eu”, se încheie brusc cu o capitulare tandră: „totuși nu pleca/ nu-mi mai sînt eu fără tine”. În altă parte, o progresie relativ similară dar mai evidentă, face ca satira acidă – prezentă încă din titlul în care o năpraznică mișcare literară e dezumflată cu un calambur englezesc încă mai năpraznic, „Surogat de fuckturism” – să se coloreze cu o necrutătoare autoironie.

Grad face aici, ca peste tot în carte, de fapt, un joc între premisa discursului liric, care aduce o identificare, și suspiciunea insidioasă că de fapt ni se prezintă o *dramatis persona* (bunăoară... un „fuckturist”), o mască printre altele, care e integrată în configurația mai amplă a poemului-volum cu valoarea ei relativă și funcțională. Cititorul trebuie să aibă flerul să distingă între aceste asumări și detașări (de la un text la altul sau de multe ori în cadrul aceluiași poem) și să parcurgă în mod elastic acest *locus* (în sens matematic) bifurcat, altfel va cădea el însuși victimă sarcasmelor nemiloase ce îl așteaptă de la un punct critic la altul.

Bifurcarea există, de fapt, din titlul și subtitlul volumului, unde avem și o opoziție (poezia și eresia implică o confruntare directă cu principiile și dogmele, „la sursă”, față de surrogatul prin definiție secundar) dar și o consistență între niveluri (poezia ca erizie e un surrogat al religiei, cel puțin al celei insitucionalizate, în timp ce surrogatul este eresia generalizată în societatea consumistă și secularizată, a *simulacrului*), propagându-se la modul fractalic în text și pomind de la nivel celular – „postapriorică”, „mor de oboseală/ în chinuri/ ce trec cu vremea”, „dureri limite nimic vise pictiseli” etc. Poezia rezultată din aceste tensiuni este nu numai dialectică, dar și dialogică, Grad dezvoltând o întreagă paletă de contrapunerii jucăuse, inteligente, comice, care vizează registre de limbă, variante de discurs poetic și de clișee ale vieții literare, realități și stereotipuri politice ș.a.m.d. Cronicile care au mers pe latura „grea”, filosofică și teo/teleologică (!) a cărții au ratat această bogăție de vioiciune și de spirit sprintar ce întoarce totul pe toate fețele cu prospectime și umor (și de fapt, fără prea multe metafizice...), în timp ce acelea care au vrut să abordeze mai degrabă stilul și anatomia poetică au fost prea grăbite și superficiale pentru a privi în mod demn de interes chestiunea – campion *comme d'habitude* la asta (datorită formatului secțiunii, bineînțeles), Horia Gîrbea a încheiat notita sa înainte să înceapă realmente o discuție într-o direcție ce se putea promite utilă, face, oricum, s-a înecat cînd în fugă dintr-un singur text și nici acela citit cu atenție.

Pentru Sorin-Mihai Grad nu e adecvată, însă, nici o lectură prea serioasă, pentru că asta ar pierde carnea mutor răsurnări neastimpărate și adesea reușit comice, și nici una care să-l vadă doar ca pe un „simpatic” glumet și ațu, căci în text sînt destule surprize menite ochiului atent și care dau o rezonanță multiplă acestor „surrogate”. O poe(re)zie ca „Surogat

de elocință”, de pildă, scapă radarului lecturii filosofice prin ceea ce are ea mai specific – jocul spontan și dezinhbat și concentrarea pe retorism ca subiect al retoricii poetice însăși. El poate păcăli, însă, și pe cel care l-ar citi ca pe un text „poetic” în care să apreciem viziunea și/ sau forarea limbajului în moduri susceptibile să construiască și totodată pune sub semnul întrebării semnificația posibilă. Acestui cititor din urmă i s-ar părea o glumă, chiar una prea ingenuă sau „studentească”, ceea ce și este într-o oarecare măsură („o fagocitoză de protoexperimente preterdulate/ scofînd o limbă străină îndubitalmente e-extinctă” etc), numai că acolo mai e și altceva.

Anti-poeticul unor asemenea texte ca și atmosfera calambururilor demistificatoare ne ar putea face să îl citim pe Grad ca pe un continuator al avangardei tradiționale. Dar coerența cărții ca întreg (titlul e *SUROGAT*, nu „surrogate”) îl califică pe poet drept altceva – un experimentalist aflat la început de drum, însă unul cu un potențial remarcabil și cu (deja) realizări semnificative. Etimologic, „a experimenta” înseamnă a ști să scapi de pericole (*ex + peritus*, acesta din urmă înrudit cu *peril*, de la *periculum*), a-ți asuma riscuri artistice la care alții nu au acces sau curaj, și a le depăși în mod relevant sau chiar revelatoriu. Grad este proaspăt și viguros încă la primul nivel al experimentării valabile, dar cîți dintre „clasicii” douămiiști (cum îi numește Ștefan Bolea în cronică sa) sau neclasicii de vîrstă similare se apropie măcar în intenții de așa ceva? El realmente își asumă riscuri multiple – cele „nepoetice” și prea glumeț retorice deja semnalate, dar și altele – la care voi reveni. Și nu întimplător am pominit mai sus de etimologii, căci spre deosebire de mulți „clasicii” de azi, Grad știe să sape în originile și structurile cuvintelor, să le dinamizeze și refuzioneze după o alchimie a lui personală și, astfel, să le resemnifice. Titlurile de secțiuni sînt cit se poate de grăitoare în acest sens – „De[x]presii”, „Tripoteze”, „Exgolatixime”, „happylog” – ca și unele titluri și subtitluri de poeme. Un exemplu dintre cele mai reușite: „Surogat degenerationist” are subtitlul „[Thanafură pentru nici un elefant verde]”. Jocul de cuvinte „generație (poetică) – degenerare” din titlu este dublat, și aici, de un subtitlu cit se poate de lămuritor, care s-ar „traduce” astfel: în registrul de (falsă) fabulă și folosind limbajul generației mele de poeți (elefantul lui Grigore Alexandrescu fuzionînd așadar cu „elefantul promis” al lui Ștefan Bastovoi) vă voi arăta cum poezia de azi pare a fi moartă încă înainte de a începe bine. Cuvîntul creat – „thanafură” – dă seama de această ultimă parte, prin fuziunea lui *thanatos* („moarte”) cu *anafora* ce, etimologic, înseamnă „la început, înainte” (de unde și sensul ei liturgic, nu indiferent lui Grad), iar poetic/retoric se referă la repetarea unei particule sau formule la început de vers sau enunț. În acest sens, anafora poetică din text constă, în mod semnificativ, din „nu” și „nici”, iar trimiterele la congeneri sînt cit se poate de străvezii, la fel ca și diagnosticul: „nu am kilometri de sobolani să-ți dăruiesc/ nici cîini cu ocheane sau urși de containă/ doar cîteva insomnii rămase de la pășarul/ care mi-a adus floarea cu o singură petală/ de la fratele păduche de pe amazonul micilor intenții/ trecînd de zorro wawel santinela de plumb/ fetișul dianei colega ta de sub cearceaful alb/ luptîndu-se pe drum cu cîrțita galbenă/ și alte sevrăjuri cu nemuritoare frunze de păpușoi/ care-mi invadaseră mandala cu emograffitiurile smintirii lor”. Într-o notă din deschiderea volumului vedem că lista celor citați/parafrazați cuprinde cam toată (de)generația, iar modul autorului de a face colaje și

de a oferi un mediu de comuniune fabulist-carnavalesc, în care „orchestratorul” nu își afirmă puterea ci doar, fie și satiric, deschiderea („sînt egofob”) poate constitui o poetică personală ce se va dezvolta poate pe viitor – după cum cred că anunță și ultimul text al cărții.

E drept că nu din toate aceste jocuri și reconversii în adîncul (sau la suprafața – în definitiv nu sînt același lucru?) cuvintelor rezultă lucruri inspirate sau demne de reținut (de ex. „nimiXuri”, „DeZastru”, „misive amoristice”), dar per total ele reprezintă o autentică linie de forță trasată nu dintr-un număr exagerat de puncte și o miză realmente originală a acestei poetici. Cel mai reușit produs în acest sens mi se pare însuși subtitlul volumului, „poeziei”, termen hibrid căruia în mod normal i-aș prevedea o carieră strălucită, dacă n-aș ști cît de astmatică e adesea recepția literară și prelucrarea creativă de la noi (unde baza rămîne tot insistența, inclusiv sau mai ales de marketing, a autorului; sau... a „amicilor”). Termenul se leagă foarte bine și la nivel lingvistic (nivel, iată, urmărit de Grad cu perseverență și eficiență poetică) cu titlul – *Surogat* – care, la rădăcină, înseamnă sub-rugămintea sau sub-rugăciunea, rugăciune făcută de cineva în locul altcuiva sau în loc de altceva. Recenzenților orbii de antimisticismul sau agnosticismul așa-zis al lui Grad le-a scăpat această coerență care vorbeste nu ațu de poziția „sa” (sau a personajului/ personajelor lirice, mai bine zis), cît de axele de coordonate în raport cu care este descrisă (interacțiunea cu) o societate și o realitate politică și chiar o mentalitate și o viață religioasă desacralizate. Această dare de seamă se face prin poezie, cea care înlocuiește rugăciunea și care astfel reprezintă singura erizie adevărată astăzi: „am jucat de-a dumnezeu aseară/ cînd am zis să fie lumină/ s-au pornit toate becurile de pe străzi/ [...] / trecînd pe lîngă biserică/ populată/ n-am auzit nici o rugăciune...”

E drept că, în cele cîteva poeme memorabile ale cărții, vocea lirică, pleneră și pregnantă, se ia la trîntă cu „dumnezeu”, dar nu e vorba nici de un demonism romantic și nici de un ateism anesteziat, postmodern, ci de o dureroasă acuzare a *terorii istoriei* și a desacralizării recente. Așezat la mijlocul cărții, un poem de forță ca „Surogat de real” urlă cu timbru profetic (în alternanță neiertător și caritabil, [auto]ironic și cu umor negru) la o asemenea civilizație și la un asemenea Dumnezeu instituționalizat și otios, încă prezent și el, totuși, dar tot ca o *dramatis persona*. Spontaneitatea tinerească și vulturile retorice sau auto-reflexive sporesc de data asta efectul general: „ieri m-a confundat cineva cu dumnezeu/ mi-a cerut să-l ajut să cîstige/ un milion la loto [...] și să ia rapidul campionatului/ te rogi zilnic pentru asta?// de ce mă întreb ești dumnezeu știi tot/ nu-mi spune că pentru o rugăciune amară îți dai ceva/ bunica te-a îngropat în de-astea/ a postit/ și-a distrus genunchii prin biserică/ singurele ei excursii au fost la ierusalim și la mejugorie/ iar tu i-ai dat trei cancere/ bătaie prin bunicu/ unchiu/ tata/ și cinci ruși beți pe deasupra în timpul războiului/ așa că slăbește-mă cu prostiile din cărțile de rugăciuni/ dă-mi mi ce-ți cer și te las în pace/ nu-ți mai cer nimic niciodată/ nu te mai deranjez deloc/ o să fie ca și cum n-aș exista/ și uite din banii de la loto donez o sută de mii/ unde zici tu/ doar să nu fie vreo biserică/ dar va trebui să mă decid unde-ți petreci eternitatea/ cum s-o fac dacă mi te pierzi din vedere?// Îleloc inspirată replica știu da-mi permit în situația asta?// ei lasă că ne-nțelegem noi atunci/ batem palma?” În imediata vecinătate se mai află niște texte foarte reușite – „Surogat de apocalipsă”

„Surogat de lăustar”, „Surogat de împăcare” și, într-o oarecare măsură, „Surogat de eGo”.

Riscurile (experimentaliste) de care vorbeam mai sus sînt multiple, iar Grad se confruntă cu ele așa cum ar trebui s-o facă orice artist la tinerete, cu un curaj iconoclast prin care răzbate (totuși) talentul. Poemele tind uneori să se transforme sau să alunee spre „poantă” – iar aici talentul le conduce, în unele cazuri, spre satiră și critică politică (pe chestiuni globale, virtuale etc) – altele avem accente sau chiar accente post/para-expresioniste, atît de „fumate” de douămiiști și nu numai (cu reușite, pe alocuri, gen „arma n-o ai/ dar porti glontul în tine”), poetul fiind însă mai înzestrat pentru variațiunile surrealiste, pe care știe și să le integreze în rama satiric-insurgentă a poemelor (iată una impecabilă: „...cît mai are vreme cît mai are vene/ grădina începe să se creadă menghină și tobosar”) etc.

Dar riscul cel mai mare reprezintă, ca întotdeauna, și posibila miză majoră: poemul golit aparent de orice poeticeitate, care însă se „salvează” și funcționează în universul divers-globalizant al poeziei și poeticii personale. Revin la un text deja citat. „Surogat de elocință”, în care discursul pare să se înec în glumele neologice și găunos retorice. Și totuși, la o privire mai atentă, poezia are niște mărci presărate, niște semnale sau vectori care induc o tensiune și o direcție spre vecinătăți relevante, prezente în carte: „protoexperimente”, „eclecticismul [...] păsărilor din gînd”, „filodramatic” (consistent cu acele *dramatis personae* de care ziceam) etc. Nu e vorba aici nici de o estetică avangardistă, nici de una post-structuralistă de tip Language, ci de premisele unei poetici sui-generis, de origine matematică, în care elementele atomice (seme și foneme, cuvinte, unități sintactice, versuri, poeme) deși aparent șterse de orice substanțialitate autonomă, capătă individualitate și sens prin participarea la o entitate amplă, ce le înglobează printr-o lege a (para)coerenței generale și prin sisteme de vecinătăți.

O asemenea poetică dă o formidabilă libertate de mișcare poetului, scăpat și de comandamentele apăsătoare ale poeticii autentice și de cele non-referențiale. Prognostica (pozitivă) este o viitoare (mai amplă) diversificare stilistică și de registre și o mai lucidă cultivare și exploatare a inconsistențelor și „irelevantelor” locale, în slujba unui univers poetic cameleon, multifuncțional, cu o legitate de baroc *soft* și operațiuni tipice de dezasamblări și refuzionări, „alchimic” neologice.

Jurnalul unei fete cu ghetete de lac

Alexandra Cîrstean, născută pe 31 august 1992, Suceava, elevă la Colegiul Național „Mihai Eminescu” din Suceava, în clasa a XII-a E și membră a cenaclului „Emin” Suceava. A publicat poezii în revista școlii *Noua Generație* și în antologia *Vreme vine, vreme trece*; a câștigat premiul I (faza județeană) la Concursul Național de Poezie „Tinere Condeie” 2010; premiul al II-lea la Festivalul-concurs de poezie „Nichita în luna lui Marte” de la Vatra Dornei; premiul revistei „Timpul” din Iași, în cadrul Festivalului-concurs „Eusebiu Camilar – Magda Isanos” și al revistei „Verso” a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj, în cadrul Festivalului-concurs „Porni Lucafeărul...” de la Botoșani, secțiunea poezie.

Motto: „Dintele tău de lapte/ a căzut/ în pleoapa mea stîngă,/ mă zgîrie pe retina/ ceea ce îmi dă dreptul / să mă îndrăgostesc/ de fluturile alb care se zbate/ înăuntrul meu,/ de fluturile negru/ care îți roade din umărul drept.”

Păpușile mele

nu îmi mai este milă de voi,
păpuși tictise cu vatelină
nu mi-e milă de frunțile voastre încrețite
am văzut cum vă distilati gândurile nebune
în rucsacul de pinză
v-am urmărit într-o zi de marti, ticăloaselor!
v-am simțit mirosul de panglici colorate
v-am găsit urmele de lipici rozalii pe linoleum
v-am găsit rufele și cearșafurile nespălate
v-am găsit părul rupt în chiuveță
v-am găsit pastilele pentru ghiduşii
am văzut cum vă ghemuiți prin gangurii
pline de șobolani plusați
am văzut cum vă lucesc ochii după fum
după un pahar, după o atingere
după tot ce e carnal, uman,
animal, diabolic, interzis
am văzut cum vă plîngeți de milă
cum strigați, cum vă uitati îngrozite la cer
și vă chemați înapoi sufletul
v-am văzut!

Șosete

nu mi-aș vedea viată fără șosete
dacă ar fi după mine
as face duș cu ele, as merge la plajă cu ele!
șosetele sînt atît de... sentimentale!
mereu stau împerecheate
și dacă stau cu altcineva, e din cauza noastră!
șosetele merită tratate bine
nu vă mai scoateți degetele mari prin ele
și nu uitați
cele albe în clor, celelalte nu!

șosetele sînt micile printese din sertarele noastre.

Declarație

Subsemnata,
Eu,
nu-mi mai suport poezia din cap
nu-mi mai suport unghiile
de asta mi le rod mereu
ca să nu le vopsesc iarăși cu oja roșie
nu-mi mai suport pofta de mîncare
nici maioul ăsta ce-mi furnică pielea
nici părul meu încilcit și nici ochii obosiți.
Rog...
să mă scoată cineva din cutia asta
plină de timpul altora.

Timp vegetal

carnea copacului nu e suficient de moale
să între lama timpului în el
bratele fără miros își lasă unghiile rupte
să intre în pămînt
în ultima vreme însă
trunchiul e gol pe dinăuntru
și viermii colcăiesc în voie
vîntul posedat de forțe își izbeste tîmplele
de trunchiul negru,
și vrea să atingă cerul cu fruntea murdară.
copacul este
dar carnea lui nu este
suficient de moale
să între lama timpului în ea.

Jurnalul unei fete cu ghetete de lac

mășăluim printre soldații cu tîmple găurite
cu mîinile la ceață și ghetetele de lac
tîrîte în picioare.

cerul se lasă greoi
pe iarba smulșă de pumnii încreștați
flămînde de sumbru, nu tinem iubiri
și nu vișăm să fim Elene Cosînzene
cu pielea albă și mulți pistrii
ne multumim cu piei sfîrțecate și cu o
pereche de șosete fără găuri
ca Lucifer smolit, soarele ne fierbe.
ne-au rupt aripile de după gît
și ne-au trimis la luptă.
de sîinii noștri atîrnă greoaie și negre
destinele noastre
sîntem ursitoarele a căror lipsă de milă v-a curs pe frunte
ale căror mîini v-au frînt soarta
încă mășăluim printre voi
încă ne căutăm aripile.

Termodinamică

degetele mele sînt conectate la calorifer
aștept să între sub piele căldura
în măduvă îmi stă răceala ce se extinde
ca un parazit de animal
lemnul de sub mine pocnește
sfîrție ca o bucată de carne înfiptă
într-o tepușă de metal incins
porii își cască gurile ca să verse apa din mine
creierul nu are oxigen și craniul crapă
părul meu crește ca în nopțile cu lună plină
mă topesc și mă scurg ca saliva
unui cîine de pripas pe fesele unei tîrfe
ochii sînt încă reci și albi
ei nu se schimbă, rămîn înrămăți în orbite
ca prostituetele Amsterdamului,
din geamurile Cartierului Roșu
căldura e doar o plăcere carnală,
în ghetetele de iarnă,
în tot ce e bolnav și ferbril.

Un cerc cu un punct, în centru, adică soare

soarele e un vagabond ce nu-și găsește colțul
doarme și geme cu aceleași haine galbene
ca sîngele din gîtul unui gîndac de bucătărie
e nebulie? e anarhie?
e cutremur.
și lui nu-i pasă,
se strecoară printre tevi,
curge din robinet în robinet
se prelinge pe toți peretii
se lasă lins, atins și stîns.
cînd e trist se ascunde
în gaura lui de șoarece
și bea toată noaptea.
dimineata, mahmur,
se cutremură în mare.
își cască gura și ne înghite mințile.
stomacul lui de aceea nu are miros
iar inima e albă și nu bate niciodată.
soarele nu trebuie desenat de copii.
soarele e paranoia, e halucinație –
la soare s-au închinat zeii
el a cerut femeii sacrificat
el e război, e un cult, e mormînt
e arc, săgeată și carne de stele.

Doamna și cîinele portocaliu

Doamna de peste stradă
e doamna pe care toți cîinii o latră.
O plac pe ea, dar și pe cockerul ei portocaliu.
din cauza doamnei cu părul roșu
și cizme de domnișoară,
cîinii latră la mine,
mă plac sau le place cîinele meu de acasă
băieții pisîie.
Pe mine sau pe doamna cu cizme roșii?
Pe cîinele portocaliu?
”Noi nu avem pisici băieți, doar cîte un cîine.”
Și doamna înaltă, cu geaca de fis, rîde.
De mine sau de cîini?
De băieți?
Doamna cu ris de domnișoară se oprește.
cîinele ei portocaliu acum e verde și crește.
Domnișoara de peste drum, cu cîinele verde
zîmbește.

Șaradă

geamul transpirat
își lipește pieptul de podeaua
veche a bunică-mii.
nici nu-i prea pasă că sîntem și noi aici.
de dimineată fac dragoste pe pervaz...
în vîzul lumii.
în cameră miroase a foi de dafin
și scortisoară.
doar eu și ea stiam...
peretii au astm.
plămîinii lor sînt grei de la fumul
nostru din cap.
porii noștri sînt dilatați.
aspirăm culorile fosforescente
ale neonelelor din hol.
fetele slabe cu sîinii mici, dansează.
mîinile osoase se unduiesc prin aer,
și aprind luminări parfumate.
e trecut de miezul nopții
și nimănui nu-i mai pasă de mistere.

Reîncarnare

genunchii moi de copii ti-au lăsat
urme pe piept și încrețituri pe
impremeul tricoului.
în păr sînt răsirate jucării,
ești prea bătrîn să le mai strîngi sau să mă certi,
de fiecare deget sînt atîrnate
mîini de prunci,
te pișcă de pîntec, vor să-și facă loc înapoi.
mirosul lor de lapte ars
se joacă cu pleoapa ta, cu talpa ta.
Și te trezești și te-nfiori:
ești unul dintre ei.

Conștiința

atingeri candide
muzică leneșă și mult vin
căldura ne strînge matele, ne usucă buzele.
gîturile se undulează pe tulpina unei linii melodice
poti spune ce simți?
te gîdila vreun fluture?
te înteapă conștiința.
conștiința ta e cît un vîrf de ac
refolosit pentru aceleași ritualuri neortodoxe
e mică și închisă la culoare...
se ascunde prin colturile dezinfectate cu iod și spirit.
nu își face treaba dar supraviețuiește
în ciuda tuturor.
cum s-ar zice
trăiește de pe o zi pe alta ca un scriitor nenorocit
ale căruia idei și povești sînt roase și stricate
de femeile ce i-au spurcat sufletul
uite așa...ca franțuzoaicele cu sîinii mici
ce te taxează la orice privire
aici e puțin altfel,
aici se taxează doar la sfîrșit.
și te-ai gîndit?
Dixit.
au rămas atingerile alea candide?
mai torni vin sau mai bine rămînem la poezie?
renunți la ideea de a fi scriitor?
Dixit.

„70 ani de la Pogromul de la Iași (28-30 Iunie 1941): Istorie și memorie“

Colocviu Internațional, Iași, 26-27 iunie 2011

Responsabili ai Comitetului științific și ai Comitetului de organizare: profesor univ. dr. Carol Iancu, Universitatea „Paul Valéry” din Montpellier, director al École des Hautes Études du Judaïsme din Franța, profesor univ. dr. Alexandru Florin Platon, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, decan al Facultății de Istorie

Argument

Fenomen cu multiple implicații politice, sociale, economice, juridice și morale, Șoahul a însemnat exterminarea de către regimul nazist și regimurile care au colaborat cu acesta, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, a șase milioane de evrei. Nimicirea a aproape două treimi a iudaismului european a fost precedată, în toate țările cucerite sau aliate cu al Treilea Reich, de persecuții metodice aplicate evreilor, de o legislație discriminatorie, de pier-

derea drepturilor civile, excluderea din exercitarea profesiilor, spolierea proprietăților, de constrângerea la munci fortate, de deportări și internarea în lagăre. Acest sistem de înjosire și ostracizare a fost impus și evreilor din România care au suferit primul masacru gigantic al anilor de „noapte și ceață”. Efectiv, începutul războiului împotriva URSS și participarea României alături de Germania nazistă la acest conflict au avut urmări tragice asupra evreilor din Iași, care au fost victimele unui pogrom organizat și înfăptuit în zilele de 28-30 iunie 1941, de autoritățile locale, la ordinul guvernului de la București și al lui Ion Antonescu, și cu participarea militarilor germani aflați în oraș.

Pogromul care a făcut mii victime (13.266 după un raport al Serviciului Special de Informații din 1943, și 14.850 după un raport al comunității din 1946, cifra exactă este necunoscută) dintre cei 45.000 locuitori evrei din Iași, a fost urmat, în vara anului 1941, de alte ma-

sacre de evrei în Basarabia și nordul Bucovinei, de către trupele germano-române în timpul recuceririi acestor provincii, o mare parte a supraviețuitorilor, deportați în Transnistria, au fost masacrați sau au murit acolo (de foame, frig și boli).

Împlinirea a 70 de ani de la aceste tragice evenimente constituie prilejul de a comemora victimele și de a aminti semnificația pogromului de la Iași în istoria Șoahului în România. Organizat cu acest scop, colocviul își propune să abordeze mai multe subiecte, în cadrul următoarelor axe principale:

- Ideologia și manifestările antisemitismului în perioada interbelică;
- Reconstituirea contextului istoric, cauzele imediate și desfășurarea pogromului în oraș, urmat de cele două „trenuri ale morții”;

– Ocultarea și memoria pogromului în studiile istorice și în literatură.

Colocviul intitulat „70 de ani de la pogromul de la Iași (28-30 iunie 1941). Istorie și memorie” a avut loc sub egida comună a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași și a Universității „Paul Valéry” din Montpellier.

Organizarea sa, în zilele de 26 și 27 iunie 2011, în orașul Iași, a fost asigurată de Centrul de Istorie a Evreilor și Ebraistică „Dr. Alexandru Safran” de la Facultatea de Istorie a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, și de Centre de Recherches Interdisciplinaires en Sciences Humaines et Sociales al Universității „Paul Valéry” din Montpellier, în colaborare cu École des Hautes Études du Judaïsme de France.

Revistă apărută cu sprijinul financiar al Primăriei Municipiului Iași

Colegiul de redacție:

Stefan Afloroaei, Al. Andriescu, Liviu Antonescu, Al. Călinescu, Emil Brumar, Valeriu Gherghel, Liviu Leonte, Dan Petrescu, Alexandru Zub

Correspondenți externi:

J. W. Boss (Amsterdam)
Paula Braga Šimenc (Ljubljana)
Bogdan Călinescu (Paris)
Eva Defeses (Lisabona)
Mircea Gheorghe (Montreal)
Aliona Grati (Chisinau)
Ramona Mitrică (Londra)
Ana-Maria Pascal (Londra)
Bogdan Suceavă (Los Angeles)
William Totok (Berlin)

Redactor șef:

Gabriela Gavril

Redacția:

Radu Andriescu
Constantin Arcu
Sorin Bocancea
Claudia Fitcoschi
Andreea Grinea
Mihai Mocanu
Elena Raicu
Lucian Dan Teodorovici
George Sîpos
Bogdan Ulmu

Colaboratori:

Radu Pavel Gheo
Gabriela Haja
Erica Ioana Moldovan
Mihaela Morariu
Andreea Răscanu
Florin Tupu
Andreea Florea (PR)
Cătălina Butnaru (marketing)
Cristian Dumitriu (tehnoredactor)
Paul Dan Pruteanu (webmaster)

Revistă editată de:

Fundația Culturală Timpul
Director general: Gabriel Cuceanu
George Sîpos
Director executiv: Adi Afeni

Responsabilitatea opiniilor exprimate în paginile revistei aparține autorilor

Adresă corespondență:

CP 1677, OP 7, Iași

www.timpul.ro

TIMPUL ®

Marcă înregistrată la OSIM cu nr. 90797
E-mail: redactia@timpul.ro
YM: timpul
www.facebook.com/Revista.Timpul
ISSN 1223-8597
Copyright ©
Fundația Culturală Timpul, 2011

Revista de cultură TIMPUL poate fi descărcată gratuit de pe internet, în format PDF, de pe site-ul www.timpul.ro

Nu pierde TIMPUL, citește!

ISSN 1223-8597

